

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA**

Vitos Butkuvienės,
neakivaizdinio skyriaus,
IV kurso, baudžiamosios teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Nusikaltimai žmogaus gyvybei ir kaltininko asmenybė

Crimes Against Human Life and Personality of an Offender

Vadovė: doc. dr. Anna Drakšienė

Recenzentė: asist. Rita Aliukonienė

Vilnius 2007

Turinys

IŽANGA.....	2
1. Įstatymų, reglamentuojančių baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus žmogaus gyvybei, raida.....	4
2. Nusikaltimų žmogaus gyvybei samprata ir jų sudėties požymių analizė.....	10
3. Kaltininko asmenybė:.....	25
3.1. Asmenybės tyrimo pagrindinės kryptys.....	25
3.2. Kaltininko asmenybės samprata ir tipologija.....	29
3.3. Kaltininko asmenybės bruožų charakteristika:.....	36
3.3.1 Socialiniai-demografiniai asmenybės bruožai.....	37
3.3.2 Kriminaliniai-teisiniai asmenybės bruožai.....	40
3.3.3 Dorovinės kaltininko asmenybės savybės.....	41
3.3.4. Psichologiniai kaltininko asmenybės ypatumai.....	42
4. Socialinės aplinkos įtaka kaltininko asmenybei ir jos elgesiui.....	46
5. Nusikaltimų žmogaus gyvybei prevencijos aspektai.....	49
IŠVADOS.....	62
Santrauka	
Summary	
Panaudotų šaltinių sąrašas	
Priedai	

IŽANGA

Žmogus – gyvybės evoliucijos žemėje aukščiausia pakopa – geriausiai išsivysčiusi biologinė būtybė; visuomeninės istorijos veiklos ir kultūros subjektas; universaliausia būtybė ir absoliuti vertybė, gebanti savarankiškai mąstyti ir veikti; kaip *Homo sapiens* atsirado ne vėliau nei prieš 40 000 metų¹.

Kiekvienos valstybės įstatymai kaip vieną iš didžiausių vertybių nuo pavojingų kėsinių saugo žmogaus gyvybę ir sveikatą². Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato, kad „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“ (19 str.), „Žmogaus laisvė neliečiama“ (20 str.), „Žmogaus asmuo neliečiamas“ (21 str.). Žmogų, jo vertybes bei interesus saugo Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas (toliau LR BK).

Nagrinėjant bet kokį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą prieš žmogų ar kitus objektus, sudedamoji tos analizės dalis yra pats nusikalstamos veikos subjektas – žmogaus asmenybė. Asmenybė yra nuolatinis filosofų, politologų, psichologų, antropologų bei edukologų domėjimosi objektas. Kiekvienam žmogaus elgesio variantui įtakos turi socialinė aplinka, jo reagavimas į išorines sąlygas, susiklosčiusios aplinkybės bei paties žmogaus savybių visuma.

Žmogaus asmenybė, kaip teigia psichologė L. Anciferova, formuojasi ir vystosi sprendama gyvenimiškai svarbias užduotis. Tai vyksta asmenybei tampant visuomenės žmogumi, išmokstant gyventi visuomenėje pagal jos kultūrą, tautines tradicijas, priimtas vertybes ir normas³.

Temos *aktualumas* akivaizdus. Kriminalinių nusikaltimų statistika rodo, kad nusikaltimai žmogaus gyvybei Lietuvoje sudaro palyginti nedidelę dalį visų nusikalstamų veikų, tačiau sukelia skaudžiausias pasekmes – kito žmogaus mirtį, todėl visuomenės požiūris į šiuos nusikaltimus ir į asmenis, padariusius tokius nusikaltimus, yra neigiamas. Negalima neįvertinti ir to, kad šie nusikaltimai pasižymi gana dideliu latentišku ir dažnai slepiasi po savižudybėm, buitinais konfliktais ar žmonių dingimais be žinios. Siekiant atimti kito žmogaus gyvybę, nusikalstamo kėsiniškos įgyvendinimui ne retai pasirenkami tokie būdai kaip sprogdinimas, padegimas ir pan.

Nusikaltimų žmogaus gyvybei priežastys glūdi nusikaltimo subjekto socialinėje aplinkoje, didelę įtaką turi kaip asmuo buvo auklėjamas šeimoje, kaip leido savo laisvalaikį, kokias vertybes įsisavino. Šie nusikaltimai dažniausiai yra tarpasmeninio, ilgai besitęsiančio ar subjektyviai išgyvenamo platesnio socialinio konflikto padarinys⁴.

¹ LEONAVIČIUS, J. *Sociologijos žodynas*, Vilnius: Academia, 1993, p. 281.

² ALIUKONIENĖ, R., MILINIS, A. Kitų žmonių gyvybei pavojingas būdas kaip nužudymo, sunkaus ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo kvalifikuojamasis požymis, *Teisė*, 2006, Nr. 59, p. 19.

³ LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*, Kaunas: Technologija, 1997, p. 40.

⁴ BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje, *Jurisprudencija*, 1999, t.12(4), p. 97.

Magistro darbo *objektas* – nusikaltimai žmogaus gyvybei ir paties kaltininko asmenybė. Magistro darbo *tikslas* – atskleisti žmogaus gyvybės apsaugos baudžiamosios teisės priemonėmis esmę ir parodyti pagrindines kaltininko asmenybės savybes.

Šiems tikslams pasiekti keliami uždaviniai: apibrėžti nusikaltimų žmogaus gyvybei sampratą, klasifikaciją, pateikti rūšinę nusikaltimų žmogaus gyvybei sudėtį, aptarti nusikaltėlio asmenybės tyrimo pagrindines kryptis, išanalizuoti nusikaltimus žmogaus gyvybei padariusio kaltininko asmenybės struktūrą ir kt.

Tyrimo metodai. Tiriant magistro darbo objektą ir siekiant darbo tikslo naudotasi *istoriniu* metodu, analizuojant įstatymų, reglamentuojančių baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus žmogaus gyvybei raidą, *statistiniu* metodu, pateikiant kriminalinės statistikos duomenis, *sisteminio* analizės metodu, tiriant atskirų kaltininko asmenybės veiksnių vietą pačios asmenybės struktūroje, taip pat *loginiu* metodu, analizuojant anketų duomenis. Autorė savarankiškai atliko atrankinį tyrimą. Naudojant anketavimo ir interviu metodus ištirti 36 moterų, atliekančių bausmę už sunkius ir labai sunkius smurtinius nusikaltimus Panevėžio pataisos namuose, asmenybės bruožai.

Nusikaltimus žmogaus gyvybei yra nagrinėję nemažai baudžiamosios teisės specialistų (tarp jų A. Pėstininkas, A. Klimka, K. Jovaišas, S. V. Borodin, R. D. Šarapov ir kt.). Tačiau jie tyrė tik atskirus nusikaltimų žmogaus gyvybei klausimus. Pavyzdžiui, G. Babachinaitė savo moksliniuose darbuose analizavo smurtinių nusikaltimų kriminologinius bruožus, J. Nocius – tik nusikaltimų žmogui baudžiamosios teisės aspektus, A. Jatkevičiaus daktaro disertacijoje tyrė nepilnamečių smurtinį nusikalstamumą ir jo prevenciją, G. Valickas ir V. Sirvydis domėjosi paties nusikaltimą padariusio asmens elgesio išraiška. Kaltininko asmenybės, jo struktūros kriminologinius aspektus tyrinėjo tokie Lietuvos autoriai kaip J. Bluvštein, V. Justickis bei užsienio autoriai, tokie kaip S. Abelcev, L. Gauchman, J. Gilligan, V. Foks, G. Kaser, V. Kudriavcev, Robert Nash Parker, M. Šargorodskij ir kt.

Rašant magistro darbą naudotasi Lietuvos teisės aktais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartimis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimais, monografijomis, vadovėliais, straipsniais, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro ir vidaus reikalų ministerijos statistiniais duomenimis. Svarbiausi šiame darbe šaltiniai buvo šių autorių publikacijos: S. Abelcev, J. Bluvštein, S. Borodin, J. Gilligan, V. Justickio, V. Kudriavcev, I. Leliūgienės, J. Nocius, A. Pėstininko, G. Valicko.

1. Įstatymų, reglamentuojančių baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus žmogaus gyvybei, raida

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje iki XIV a. pabaigos vyravo papročiai ir paprotinė teisė, toleruojami didžiojo kunigaikščio valdžios. 1340 m. buvo priimta Pamedės teisyne ankstyvoji redakcija, susidedanti iš 86 straipsnių, o vėlyvoji redakcija 1433 m., turinti 129 straipsnius. Teisyne buvo numatytas paprastas, tyčinis ir kvalifikuotas nužudymas. Paprastu buvo suprantamas nužudymas, neturint piktos valios, t.y. dėl neatsargumo, susikivirčius, susikovus, muštynėse (79, 85, 103 ir 108 str.). Apie tyčinį nužudymą kalbama 52 straipsnyje, t.y. veiksmai turėjo turėti tyčinį pobūdį, pikta valią. Kvalifikuojančiomis nužudymą aplinkybėmis buvo skydo ar ginklo naudojimas (44 str.), moters nužudymas (85 str.), taip pat kai nužudymu buvo paliesti valstybės saugomi interesai⁵. 1468 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras patvirtino dokumentą, kurį jo radėjai XIX a. pradžioje įvardijo Kazimiero teisyne ir vertino jį kaip pirmąjį LDK teisės kodifikacijos bandymą. Teisyne baudžiamosios normos apėmė vien turtinius nusikaltimus. Miestams XII-XIII a. išsikovojo savivaldos teisę, susiformavo Magdeburgo teisė, kurios pagrindą ir šaltinius sudarė Magdeburgo arkivyskupo Vichmano miestiečiams suteiktos privilegijos. Nužudymai buvo gėdingi nusikaltimai, galėjo būti padaryti veikimu ir neveikimu, tarp veikimo ir jo padarinių privalėjo egzistuoti priežastinis ryšys⁶.

Pagrindinis rašytinis teisės šaltinis buvo *Lietuvos Statutai*. 1529 m. Pirmasis statutus buvo parengtas bajorų reikalavimu ir priimtas jų seimo. Statutą sudarė 13 skyrių, apimančių beveik visų teisės šakų normas. Septintas skyrius numatė atsakomybę už bajorų nužudymą, sumušimą ir prievartavimą; vienuoliktas skyrius numatė atsakomybę už bajorų-pasiuntinių, valstiečių ir nelaisvų šeimyniškių nužudymą. 1554 m. didysis kunigaikštis kartu su Ponų taryba sudarė komisiją statutui peržiūrėti. Komisija parengė Antrąjį Statutą, kuris buvo priimtas 1566 m. Baudžiamoji atsakomybė nustatyta nuo 14 metų. Trečiąjį Statutą Zigmantas III patvirtino 1588 m. Jame pakaltinamumo amžius buvo nuo 16 metų. Antrasis ir Trečiasis statutai susidėjo iš 14 skyrių; atitinkamai 386 ir 488 artikulai. Abiejuose už bajoro dvaro, kaimo ar vienkiemio užpuolimą ir žmonių nužudymą užpuoliką baudė mirties bausme, galvine bauda, bauda už prievartą ir išieškodavo nuostolius. Trečiajame Lietuvos Statute už teisėjo nužudymą papildomai nustatyta dviguba galvažudinė, už sužeidimą – dviguba kompensacija.

Statutuose buvo numatytas kvalifikuotas ir paprastas nužudymas. Kvalifikuotu nužudymu laikytas vyro ar žmonos, tėvo, motinos arba giminaičio nužudymas.⁷ Nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis laikyta – nužudymas tėvų, vyro arba žmonos, savo pono, kerštaujant arba dėl pykčio, iš pasalų, panaudojant klastą, užpuolant dvarą. Nužudymo lengvinančios aplinkybės – nužudymas

⁵ ANDRIULIS, V., MAKSIMAITIS, M. ir kt. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 49.

⁶ ANDRIULIS, V., MAKSIMAITIS, M. ir kt. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 106.

⁷ MAKSIMAITIS, M., VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 99.

savo vaiko, nesantuokinio vaiko, dvikovoje, ginčijantis, padarytas psichiškai nesveiko asmens, kankinant vagį, viršijant būtinosios ginties ribas dėl atsitiktinumo⁸.

1795 m. gruodžio 14 d. buvo išleistas Jekaterinos II pasirašytas įsakas, skelbiantis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės prijungimą prie Rusijos imperijos visiems laikams ir jos padalijimą į dvi gubernijas – Vilniaus ir Slonimo. Krašte ėmė klostytis savita teisės sistema, besiremianti senaisiais LDK teisės šaltiniais, visų pirma Trečiuoju Lietuvos Statutu, seimo konstitucijomis, Magdeburgo teise arba jos atmaina – Kulmo teise, kanonų teise. 1840 m. birželio 25 d. caras Nikolajus I pasirašė įsaką dėl Trečiojo Lietuvos Statuto straipsnių likučių bei juos papildančių teisės aktų galiojimo panaikinimo ir bendrųjų Rusijos imperijos įstatymų visa apimtimi įvedimo Vakarų gubernijose. Įsigaliojo Rusijos imperijos įstatymų sąvadas ir juo vadovaujantis buvo sprendžiamos bylos⁹.

1881 m. buvo pradėti rengti nauji Rusijos baudžiamieji įstatymai; buvo parengti gana aukšto lygio Baudžiamieji nuostatai. 1903 m. jie buvo patvirtinti. Taigi iki karo Lietuvoje, kaip ir visoje Rusijos imperijoje, galiojo trys tarp savęs nesuderinti baudžiamieji kodeksai: 1864 m. Bausmių įstatai ir 1866 m. Bausmių statutai, 1903 m. Baudžiamasis statutai. 1915 m. rudenį vokiečių valdžia paskelbė, kad okupuotame krašte galioja 1903 m. Rusijos baudžiamasis kodeksas (padarius jame kai kurių pakeitimų ir papildymų)¹⁰.

Jis liko galioti ir 1918 m. atkūrus Lietuvos valstybę. Per nepriklausomybės laikotarpį išleista per 30 įstatymų, specialiai skirtų pakeisti ir papildyti kai kuriuos Baudžiamąjį statuto straipsnius. Jis susidėjo iš 37 skyrių (35 skyriai buvo skirti specialiajai baudžiamosios teisės daliai), kuriuos sudarė 687 straipsniai. Sunkiausiu nusikaltimu asmeniui buvo laikomas nužudymas, tėvo ir motinos nužudymas. Kiti nužudymo kvalifikuojamieji požymiai buvo aukštutinio ar žemutinio giminaičio, vyro ar žmonos, brolio ar sesers nužudymas, laikančio mišias kunigo, einančio pareigas valdininko nužudymas, gaujos padarytas nužudymas, nužudymas daugeliui žmonių pavojingu būdu, taip pat nuuodijimas, iš pasalų ir taip toliau (454 – 455 str.). Numatyta baudžiamoji atsakomybė motinai, padariusiai galą savo gemalui, taip pat padariusiam galą nėščios moters gemalui¹¹.

Sovietų sąjungai okupavus Lietuvos Respubliką, jos teritorijoje ėmė galioti sąjunginiai įstatymai ir Sovietų Sąjungos bei sąjunginių respublikų baudžiamųjų įstatymų pagrindai. 1940 m. lapkričio 6 d. įsaku Lietuvos teritorijoje laikinai buvo leista taikyti 1926 m. priimtą Rusijos federacijos sovietinių respublikų kodeksą baudžiamąjį kodeksą (toliau – RSFSR BK), kuris Lietuvos teritorijoje buvo taikomas iki 1961 m. rugsėjo 1 d.

⁸ ANDRIULIS, V., MAKSIMAITIS, M. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002, p. 225.

⁹ ANDRIULIS, V., MAKSIMAITIS, M. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002, p. 273.

¹⁰ *Ibid.*, p.298.

¹¹ ANDRIULIS, V., MAKSIMAITIS, M. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002, p. 416.

Šį kodeksą sudarė dvi dalys: bendroji ir ypatingoji. Bendroji dalis apėmė bendruosius dalykus, o ypatingosios dalies dešimt skyrių nustatė nusikaltimus ir sankcijas už jų padarymą. Šešto šio kodekso skyriaus „Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui“ penki straipsniai (136; 137; 138; 139; 141) reglamentavo atsakomybę už nusikaltimus žmogaus gyvybei. Šiuose straipsniuose buvo numatyta atsakomybė už tyčinius nužudymus ir nužudymus dėl neatsargumo. Visus tyčinius nužudymus dar galima skirstyti: 1) tyčinis nužudymas be sunkinančių ar lengvinančių aplinkybių (RSFSR BK 137 str.); 2) tyčinis nužudymas sunkinančiomis aplinkybėmis (RSFSR BK 136 str.¹²); 3) tyčinis nužudymas lengvinančiomis aplinkybėmis (RSFSR BK 138 str., 139 str.). Taip pat buvo reglamentuotas pastūmėjimas, padėjimas ar įkalbėjimas nusižudyti (RSFSR BK 141 str.)¹³.

1961 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos Respublikos teritorijoje įsigaliojo Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas (toliau LTSR BK), kurio trečio skirsnio „Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui“ septyni straipsniai reglamentavo atsakomybę už nusikaltimus žmogaus gyvybei. LTSR BK 104 str., kaip ir 1926 m. RSFSR BK, numatė tyčinį nužudymą, padarytą, nesant nei sunkinančių, nei lengvinančių aplinkybių. Tyčiniu nužudymu buvo laikomas neteisėtas gyvybės atėmimas kitam žmogui, padaromas veiksmais ir neveikimu, tiesiogine ir netiesiogine tyčia.

Tarybinės baudžiamosios teisės vadovėlio autoriai tyčinio nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis (LTSR BK 105 str.), kvalifikuojančius požymius suskirstė pagal nusikaltimo sudėties elementus į keturias grupes:

1. Aplinkybės, liečiančios nusikaltimo objektą: nužudymas dviejų ar daugiau asmenų; nužudymas kaltininkui žinomai nėščios moters.

2. Aplinkybės, liečiančios nusikaltimo objektyviąją pusę: nužudymas ypatingai žiauriai; nužudymas pavojingu daugelio žmonių gyvybei būdu.

3. Aplinkybės, liečiančios nusikaltimo subjektyviąją pusę: nužudymas dėl savanaudiškų paskatų; nužudymas dėl chuliganiškų paskatų; nužudymas ryšium su nukentėjusiojo vykdymu tarnybinių ar visuomeninių pareigų; nužudymas, turint tikslą paslėpti nusikaltimą arba palengvinti jį padaryti; nužudymas ryšium su išžaginimu.

¹² Pavyzdžiui, a) dėl savanaudiškumo, pavyduliavimo ir kitų žemų paskatų, b) asmens, jau pirmiau patraukto atsakomybėn už tyčinį nužudymą ar kūno sužalojimą ir atlikusio teismo paskirtą socialinės gynos priemonę, c) būdu, pavojingu daugelio žmonių gyvybei ar itin kankinamu nužudytajam, d) turint tikslą palengvinti ar nuslėpti kitą sunkų nusikaltimą, e) asmens, turėjusio pareigą specialiai rūpintis nužudytuuju, f) išnaudojant bejėgišką nužudytojo padėtį. Antroje šio straipsnio dalyje reglamentuotas nužudymas, padarytas kario, esant itin sunkinančių aplinkybių. Už jį nustatyta ir aukščiausia bausmė – sušaudymas.

¹³ 1926 m. *RTFSR Baudžiamasis kodeksas*. Kaunas: LTSR teisingumo liaudies komisariato leidinys, 1941, p. 87.

4. Aplinkybės, liečiančios nusikaltimo subjektą: jeigu nužudė itin pavojingas recidyvistas; jeigu nužudė asmuo, pirmiau nusikaltęs tyčiniu nužudymu¹⁴.

Į šį straipsnį iš RSFSR BK nebebuvo įtrauktos tokios nusikaltimą sunkinančios aplinkybės: asmens, turėjusio pareigą itin rūpintis nužudytuoju, asmens, pirmiau kaltinto už tyčinį kūno sužalojimą ir išnaudojant nužudytojo bejėgišką padėtį. Tačiau jis pasipildė naujais (kvalifikuojančiais) požymiais: dėl chuliganiškų paskatų, ryšium su nukentėjusiojo vykdymu tarnybinių ar visuomeninių pareigų, nužudymas dviejų ar daugiau asmenų, žinomai nėščios moters, ryšium su išžaginiu, taip pat kai tai padarė itin pavojingas recidyvistas (inkriminuojamas asmenims, kurie teismo buvo pripažinti itin pavojingais recidyvistais ir po to nusikalto tyčiniu nužudymu). Iš RSFSR BK liko nepakitę tik trys kvalifikuojančios aplinkybės: tyčinis nužudymas dėl savanaudiškų paskatų, asmens, pirmiau kaltinto už tyčinį nužudymą, ypatingai žiauriai (itin kankinamu) arba pavojingu daugelio žmonių gyvybei būdu. 1926 m. RSFSR BK 136 str. numatė baudžiamąją atsakomybę už nužudymą, siekiant palengvinti ar nuslėpti kitą *sunkų* nusikaltimą. 1961 m. LTSR BK baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta už analogišką nusikalstamą veiką, neišskiriant tik *sunkaus* nusikaltimo. Tuo buvo praplėstos baudžiamosios atsakomybės ribos.

1961 m. LTSR BK nustatė naują privilegijuotą nužudymą, t.y. nužudymą su lengvinančia aplinkybe – Motinos tyčinis nužudymas savo naujagimio. Pagal šio kodekso 106 str. buvo laikoma, kad – tai neteisėtas atėmimas gyvybės kūdikiui gimdymo procese arba tuojau po jo, kūdikiui pilnutinai atsiskyrus nuo motinos ir vos pradėjus savarankišką egzistavimą, kuris paprastai prasideda nuo pirmo įkvėpimo.¹⁵ Be to, liko nepakitusios dar dviejų nužudymų sudėtys su lengvinančiomis aplinkybėmis, t.y. tyčinis nužudymas, didžiai susijaudinus, kai nužudymą išprovokuoja pats nukentėjęsysis, pavartodamas priešingą įstatymams smurtą ar sunkiai įžeisdamas ir nužudymas, peržengiant būtinąsias ginties ribas, kai gynyba neatitinka paties kėsiningo pavojingumo.

Atskirame straipsnyje buvo įtvirtintas nužudymas dėl neatsargumo, esant abiem neatsargios kaltės formoms, o antroje dalyje numatant kvalifikuojamąją požymį – dėl sąmoningo nesilaikymo atsargumo taisyklių arba kai dėl neatsargumo nužudomi du ar daugiau asmenų.

Taip pat buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už privedimą prie savižudybės, esant visoms šioms aplinkybėms: a) savižudybės faktas arba kėsinimasis nusižudyti; b) to priežastis buvo kaltininko žiaurus ar kitoks į jį panašus elgimasis; c) jeigu nukentėjęsysis materialiai ar kitaip priklausė nuo kaltininko¹⁶.

¹⁴ Tarybinė baudžiamoji teisė. Ypatingoji dalis. Vilnius: Mintis, 1974, p. 98.

¹⁵ 1961 m. Lietuvos TSR Baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1974, p. 184.

¹⁶ *Ibid.*, p. 189.

Atkūrusioje Nepriklausomybę Lietuvoje kurį laiką liko galioti Lietuvos TSR 1961 m. BK. Be abejo, šio kodekso vertė naujomis sąlygomis nebuvo didelė. Todėl iš karto po Nepriklausomybės atgavimo buvo sudaryta specialistų grupė naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui (toliau LR BK) rengti. Naujo BK rengimas – ilgas procesas, juo labiau, kad Lietuva neturėjo tokių įstatymų rengimo patirties, Lietuvoje nebuvo žinomos tarptautinės baudžiamųjų įstatymų raidos tendencijos. Todėl rengiant naują LR BK lygia greta buvo tobulinamas galiojantis 1961 m. Baudžiamasis kodeksas. To reikėjo atsižvelgiant į sparčiai besikeičiančią socialinę ir ypač ekonominę situaciją Lietuvoje. Reikėjo greito atsako, sprendžiant naujas kylančias problemas. Juo labiau kad Lietuvos respublikos baudžiamasis kodeksas buvo priimtas 1961 metais, kai Lietuva buvo TSRS sudėtyje, veikė visiškai kiti ekonomikos dėsniai¹⁷.

Taigi 1991 m. gruodžio 3 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba įstatymu¹⁸ pakeitė baudžiamojo kodekso 105 str. išdėstymą, kuriame įtvirtino dvi naujas sunkinančias aplinkybes: savo motinos arba tėvo nužudymą ir nužudymą padarytą, darant kitą sunkų nusikaltimą bei dvi, iš anksčiau numatytų aplinkybių, panaikino: nužudymas, turint tikslą palengvinti padaryti kitą nusikaltimą ir nužudymas ryšium su išžaginiu. Taip pat aplinkybė, kuri numatė tikslą paslėpti kitą nusikaltimą, buvo pakeista aplinkybe, kurioje turėjo būti tikslas paslėpti kitą *sunkų* nusikaltimą. Taip įstatymų leidėjas susiaurino nusikalstamų veikų ratą, kurioms galėjo būti inkriminuojama ši sunkinanti aplinkybė. Kitos aplinkybės liko nepakitusios, tik kelias iš jų išskyrė atskirais punktais.

1993 m. birželio 10 d. Lietuvos Respublikos Seimas įstatymu papildė 1961 m. BK 14 str., kuriuo nustatė, kad būtinosios ginties ribų peržengimas yra aiškus gynybos neatitikimas kėsinimosi pobūdžiui ir pavojingumui. Nelaikomas būtinosios ginties ribų peržengimu veikimas, kurio metu besikėsinančiajam padarytas lengvas ar apysunkis kūno sužalojimas, materialinė žala. Neužtraukia baudžiamosios atsakomybės toks veikimas, kai būtinosios ginties ribos buvo peržengtos dėl didelio sumišimo ar didelio išgąščio, kurį sukėlė kėsinimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą. Neužtraukia baudžiamosios atsakomybės būtinosios ginties ribų peržengimas, jeigu besikėsinančiajam padaryta žala dėl neatsargumo¹⁹.

Papildžius BK bendrąją dalį tokio turinio straipsniu, 108 str. numatyta nužudymo, peržengiant būtinosios ginties ribas, norma tapo niekine, nes prieštaravo bendrosios dalies nuostatai. Todėl nors ir pavėluotai – 1995 m., 108 str. buvo pripažintas netekusiu galios²⁰.

¹⁷ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 39.

¹⁸ Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso ir Pataisos darbų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1991, Nr. 36 - 975.

¹⁹ Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso ir Administracinės teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 26-597.

²⁰ NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: VU leidykla, 1998, p. 33.

1997 m. balandžio 30 d. Lietuvos Respublikos Seimas įstatymu²¹ papildė 105 str., įtraukdamas į sunkinančių aplinkybių sąrašą naują aplinkybę – mažamečio asmens ar bejėgiškos būklės asmens nužudymas.

Pažymėtina, kad ilgus amžius už nužudymą dominuojanti bausmė buvo mirties bausmė. Mirties bausmė egzistuoja tūkstantmečius, o jos aukos gali būti skaičiuojamos milijonais. 1998 m. sausio 15 d. grupė Seimo narių Konstituciniam teismui pateikė prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 str. Tyčinis nužudymas sunkinančiomis aplinkybėmis sankcija, numatanti, kad asmuo gali būti baudžiamas mirties bausme, neprieštarauja Konstitucijos 18, 19 str. ir 21 str. 3 daliai. Seimo narių paklausime Konstituciniam teismui buvo teigiama, kad nors mirties bausmė gali būti skiriama tik tiems asmenims, kurie padarė labai sunkų nusikaltimą, tačiau vargu ar nusikaltimo sunkumas ir žiaurumas gali būti laikomas pagrindu pateisinti bausmės žiaurumą²².

Č. Bekarija yra rašęs, kad mirties bausmė yra nenaudinga, nes ji žmonėms rodo žiaurumo pavyzdį. Atrodo absurdas, kad įstatymai, kurie atspindi visų visuomenės narių valią, įstatymai, smerkiantys nužudymus ir už juos baudžiantys, patys žudo; įspėdami piliečius nesikėsinti į kito žmogaus gyvybę, patys viešai leidžia kėsintis į tą gyvybę²³.

Konstitucinis teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimu nustatė, kad mirties bausmė prieštaravimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Dabartiniame LR BK aukščiausia sankcija numatyta už kvalifikuotą nužudymą – laisvės atėmimas iki gyvos galvos.

²¹ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 105,111 ir 112 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 41-993.

²² DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 75.

²³ BEKARIJA, Č. *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vilnius: Mintis, 1992, p. 68.

2. Nusikaltimų žmogaus gyvybei samprata ir jų sudėties požymių analizė

Lietuvos Respublikos teritorijoje baudžiamosios atsakomybės klausimai betarpiškai yra sureguliuoti LR BK. 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė naują LR BK, tačiau nenustatė jo įsigaliojimo datos. 2000 m. spalio 25 d. jis buvo paskelbtas „Valstybės žiniuose“. Po dviejų metų 2002 m. lapkričio 22 d. įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr.VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr.IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr.IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos“ buvo nustatyta naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo data – 2003 m. gegužės 1 diena.

LR BK sudaro dvi pagrindinės dalys: bendroji ir specialioji. Bendrosios dalies paskirtis – nustatyti bendrąsias atsakomybės ir bausmių skyrimo, taip pat atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės sąlygas. Specialiosios dalies straipsniai nustato baudžiamąją atsakomybę už konkrečius nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Abi LR BK Bendroji ir Specialioji dalys suskirstytos į skyrius. Nuoseklus skyrių išdėstymas turi tam tikros logikos – Specialiosios dalies pirmuosiuose skyriuose yra numatoma svarbiausių valstybėje gėrių apsauga. Nusikaltimu kėsিনamasi į nusikaltimo *objektą*, todėl remiantis objekto vertingumu yra konstruojami ne tik LR BK skyriai, bet ir atskiros nusikaltimų sudėtytys. Objekto vertingumą apsprendžia ir apsaugos priemonės, t.y. kuo vertingesnis objektas, tuo griežtesnės bausmės yra numatytos už jo pažeidimą.

Žmogaus gyvybė yra unikali vertybė, gamtos suteikiama vieną kartą. Gyvybė yra visų kitų žmogaus vertybių sąlyga. Nužudymu nutraukiama kito žmogaus gyvybė, individo egzistavimas, žmogui padaroma didžiausia, neatkuriama žala. Žala padaroma ne tik nukentėjusiajam, bet ir jo artimiesiems, visuomenei apskritai. Nužudymų pavojingumas yra išskirtinis – jie šiurkščiausiai pažeidžia moralės, dorovės reikalavimus, krikščioniškas vertybes²⁴. Vienas iš Senajame Testamente išdėstytų Dešimties Dievo įsakymų skelbia : „Nežudyk“. Tai ypač reikšmingas ir geriausiai žinomas dievo įsakymas, kuris skirtingais žmonijos vystymosi laikotarpiais buvo įvairiai interpretuojamas, tačiau iš esmės jį aiškinant visuomet buvo pabrėžiama pagarba žmogaus gyvybei ir tai, kad niekas negali savintis teisės tiesiogiai nužudyti nekaltą žmogų²⁵.

Nusikaltimai žmogaus gyvybei, tai smurtiniai nusikaltimai, nukreipti prieš asmens gyvybę, kai nusikaltėlis, siekdamas savo tikslų, susiduria su kito žmogaus pasipriešinimu ir visais atvejais tą

²⁴ NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogaus gyvybei*. Vilnius: VU leidykla, 1998, p. 8.

²⁵ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 35.

pasipriešinimą įveikia jėga, nors tai ir draudžia įstatymas²⁶. Tačiau tam tikrais atvejais, pvz. nužudant naujagimį, bejėgiškos būklės žmogų, nėra susiduriama su pasipriešinimu.

Nusikaltimai žmogaus gyvybei – tai viena iš nusikaltimų žmogui rūšių, už kuriuos baudžiamoji atsakomybė numatyta LR BK Specialiosios dalies XVII skyriuje. Šis skyrius seka po LR BK XV skyriaus „Nusikaltimai žmogiškumui ir karo nusikaltimai bei XVI skyriaus „Nusikaltimai Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai“. LR BK nusikaltimams žmogaus gyvybei skirta prioritetinga reikšmė.

LR BK XVII apima šešis 129-134 straipsnius, kuriuose formalizuotos tokios nusikaltimų žmogaus gyvybei sudėty: 1) Nužudymas (BK 129 str.), 2) Nužudymas labai susijaudinus (BK 130 str.); 3) Naujagimio nužudymas (BK 131 str.); 4) Neatsargus gyvybės atėmimas (BK 132 str.); 5) Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės (BK 133 str.); 6) Padėjimas nusižudyti (BK 134 str.).

Nužudymo sudėtys pagal sunkumo laipsnį gali būti klasifikuojamos: 1) paprastas (BK 129 straipsnio 1 dalis); 2) kvalifikuotas (BK 129 straipsnio 2 dalis); 3) privilegijuotas (BK 130 ir 131 straipsniai)²⁷.

Nusikaltimai žmogaus gyvybei sąlygiškai gali būti klasifikuojami taip:

- I. Tyčiniai nužudymai (BK 129 str.);
- II. Privilegijuoti nužudymai (BK 130 ir 131 str.);
- III. Neatsargus gyvybės atėmimas (BK 132 str.);
- IV. Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės ir padėjimas nusižudyti (BK 133 ir 134 str.).

I. Rūšinis visų nusikaltimų žmogaus gyvybei *objektas* yra pats žmogus, t.y. individas, biologinė būtybė. Neturi reikšmės – žmogus jaunas, sveikas, protingas ir stiprus ar tik gimęs, senas, ligotas, bejėgis, mirštantis, taip pat neturi reikšmės jo intelektas, rasė, tautybė, pilietybė, socialinė padėtis. Pakanka, kad jis yra gyvas. Nužudymo objektas yra tik kito žmogaus gyvybė. Gyvybės atėmimas sau nėra nužudymas ir apskritai nėra nusikaltimas²⁸.

Gyvybės pradžia reglamentuoja LR Civilinio kodekso 2.3 straipsnis – „fizinio asmens gimimo momentu pripažįstamas pirmas savarankiškas naujagimio įkvėpimas“²⁹. Baudžiamojoje teisėje gyvybės pradžia nustato Vaiko gimimo momento nustatymo įstatymo 2 straipsnis – „gyvo vaisiaus

²⁶ JUSTICKIS, V. *Kriminologija. I dalis*. Vilnius: LTU, 2001, p. 417.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 3.

²⁸ NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogaus gyvybei*. Vilnius: VU leidykla, 1998, p. 8.

²⁹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

išstūmimas ar ištraukimas iš moters organizmo, o gyvybingumo požymiai – savarankiškas kvėpavimas ir širdies plakimas“³⁰.

Žmogaus gyvybės pabaiga – žmogaus biologinė mirtis. LR Civilinio kodekso 2.3 straipsnio 2 dalyje nurodyta – „fizinio asmens mirties momentas pripažįstamas jo kraujotakos ir kvėpavimo negrįžtamas nutrūkimas arba jo smegenų visų funkcijų visiškas ir negrįžtamas nutrūkimas“³¹ Žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymas numato, kad „mirties momentas – laikas, kai negrįžtamai nutrūksta žmogaus kraujotaka ir kvėpavimas arba kai nutrūksta visų žmogaus galvos struktūrų veikla“³². Ši nuostata atsirado siekiant panaudoti jau faktiškai mirusio žmogaus organus transplantavimui.

Nužudymo *dalykas* yra žmogus, jo kūnas. Žudomas žmogus turi būti gyvas, fiziologiškai funkcionuojantis. Jis turi būti gimęs ir dar nemiręs³³.

Būtinieji nužudymo *objektyviosios pusės* požymiai yra kaltininko veika ir jos padariniai – kito žmogaus mirtis – bei priežastinis ryšys. Šis nusikaltimas gali būti padaromas aktyviais veiksmais (fiziniu, mechaniniu, cheminiu, psichiniu poveikiu) ir neveikimu (turint pareigą ir galimybę veikti atitinkamai ir taip išvengti kito žmogaus mirties). Tai materialioji sudėtis. Tarp veikos ir padarinių turi būti teisiškai svarbus priežastinis ryšys, nukentėjusiojo mirtis turi būti dėsningas, ne atsitiktinis kaltininko veikos padarinys. Baudžiamosios teisės vadovėlyje rašoma, kad kitos objektyvios aplinkybės – nusikaltimo priemonės, laikas, vieta veikos kvalifikavimui reikšmės neturi.³⁴ Tačiau reikėtų akcentuoti, kad šios aplinkybės yra reikšmingos tais atvejais, kai įstatymų leidėjas konstruoja kvalifikuojančius nusikaltimą požymius (pvz., nužudymas padarytas kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu, dėl chuliganiškų paskatų ir pan.).

Subjektyvioji pusė. Tyčinis nužudymas gali būti padarytas tik tyčia: tiesiogine ir netiesiogine. Nužudymas yra padarytas *tiesiogine tyčia*, jei kaltininkas suprato, kad jis savo veika kėsina į kito žmogaus gyvybę, numatė, kad gali atimti gyvybę kitam žmogui ir norėjo ją atimti. Nužudymas yra padarytas *netiesiogine tyčia*, jei kaltininkas suprato, kad savo veika kėsina į kito žmogaus gyvybę, kad gali atimti gyvybę kitam žmogui, ir, nors ir nenorėjo atimti gyvybės, sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti. Sąmoningas leidimas padariniams atsirasti netiesioginės tyčios atveju reiškia kaltininko abejingumą galimam kito žmogaus gyvybės atėmimui. Tais atvejais, kai kaltininkas veikia suvokdamas, kad žmogaus gyvybę bus atimta neišvengiamai, tai toks asmuo veikia tiesiogine

³⁰ Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 43-1602.

³¹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

³² Žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 43-1601.

³³ NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogaus gyvybei*. Vilnius: VU leidykla, 1998, p. 9.

³⁴ PAVILONIS, V., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E. ir kt. *Baudžiamoji teisė. Speciali dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 161.

tyčia³⁵. Pabrėžtina, kad tyčinis nužudymas dažniausiai padaromas nusikaltimas iš visų nusikaltimų žmogaus gyvybei rūšių. Per paskutinius septynerius metus (žr. 2 priedas 18 grafikas) užregistruotų tyčinių nužudymų (su pasikėsinimais) skaičius Lietuvoje kasmet neviršijo 400, o per 2006 metus šis skaičius nesiekė 300. Paskaičiuotas šių nusikaltimų koeficientas rodo, kad 100 000 gyventojų kasmet vidutiniškai tenka 10,28 tyčiniai nužudymai (17 grafikas).

Nužudymų (129 str.) *subjektu* pripažįstamas fizinis pakaltinamas asmuo, sulaukęs 14 metų. LR BK 13 straipsnis nustato amžių, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus. Baudžiamoji atsakomybė iškyla asmeniui, kuris yra sulaukęs šešiolikos metų iki nusikalstamos veikos padarymo. Tačiau įstatymų leidėjas išskiria tam tikrą nusikalstamų veikų sąrašą, už kurias atsako asmuo nuo keturiolikos metų³⁶. Ribotas pakaltinamumas – tai tokia asmens būseną, kuri nusikalstamos veikos darymo metu neleido asmeniui visapusiškai suprasti savo veiksmų pobūdžio ar juos valdyti dėl psichikos nukrypimų, kurie nebuvo pakankamas pagrindas pripažinti jį nepakaltinamu. Asmuo, teismo pripažintas ribotai pakaltinamu, padaręs sunkų arba labai sunkų nusikaltimą, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama³⁷.

Nužudymas kvalifikuojamas pagal LR BK 129 str. 1 dalį, kai nėra nei šio straipsnio 2 dalyje nusikaltimą kvalifikuojančių, nei LR BK 130 ar 131 str. numatytų privilegijuojančių požymių. Teismų praktikoje LR BK 129 str. 1 dalis dažniausiai taikoma už nužudymus dėl pavydo, iš keršto, kilusio dėl asmeninių nesutarimų, nepagrįstos baimės, abipusėse peštynėse, nepaisant to, kas buvo jų iniciatorius ir pan. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamajoje byloje Nr.2K-317 atmetė nuteistojo I.P. kasacinį skundą ir paliko galioti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį, pagal kurį I. P. nuteistas (pagal BK 129 str. 1 dalį) už tai, kad „per išgertuves kilus konfliktui nukentėjusiojo J.T. mirties priežastis buvo I. P. suduoti du smūgiai kumščiu į veidą ir du spyriniai į krūtinę“³⁸.

LR BK 129 str. 2 dalyje įstatymų leidėjas numato kvalifikuotas nusikaltimų žmogaus gyvybei sudėtis. Kvalifikuojančius požymius sąlygiškai galima būtų suskirstyti į tokias grupes: 1. Požymiai, atskleidžiantys nužudymo objektą (nužudė mažametį; bejėgiškos būklės žmogų; savo motiną, tėvą ar vaiką; nėščią moterį; du ar daugiau žmonių); 2. Požymiai, apibūdinantys nusikaltimo padarymo būdą (kankindamas ar kitaip itin žiauriai; kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu); 3. Požymiai, atskleidžiantys nusikaltimo subjekto paskatas (dėl chuliganiškų paskatų, dėl savanaudiškų paskatų);

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 1.

³⁶ 1) sąrašas yra išsamus, t.y. tik baudžiamajame įstatyme numatytos veikos; 2) sąrašė tokios veikos, kurių pavojingumas 14-ečiams yra suvokiamas; 3) sąrašė yra tyčiniai nusikaltimai.

³⁷ PAVILONIS, V., ABRAMAVIČIUS, A., ČEPAS, A. ir kt. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 192 – 193.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gegužės 2 d. nutartis b.b., Nr.2K-317/2006.

4. Požymiai, atskleidžiantys nusikaltimo padarymo priežastį (dėl nukentėjusio asmens tarnybos ar piliečio pareigų vykdymo); 5. Požymiai, atskleidžiantys nusikaltimo tikslą (siekdamas nuslėpti kitą nusikaltimą; siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą ar audinį transplantavimui). Kvalifikuojantys požymiai liudija tiek nužudymo ypatingą pavojingumą, tiek asmens, padariusio šį nusikaltimą, ypatingą pavojingumą. Šie požymiai bus aprašomi pagal aukščiau suskirstytas grupes.

1 grupė. Kai nusikalstama veika yra nukreipta prieš asmenį jaunesnį nei keturiolikos metų, kaltininkui inkriminuojamas 129 str. 2 dalies 1 punktas. Kaltininkas turi žinoti ar pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjusysis dar neturi 14 metų³⁹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-283 atmetė nuteistosios L.V. kasacinį skundą ir konstatavo, kad „ekspertų komisijai padarius išvadą, jog L.V. veikos padarymo metu nebuvo laikinoje psichikos veiklos sutrikimo būsenoje, galėjo suprasti savo veiksmų esmę, todėl L.V. pagimdžiusi vyriškos lyties naujagimį, iš karto po gimdymo, *mažamečiui* jos vaikui dėl kūdikystės esant bejėgiškos būklės, panardindama jį į vandenį, dėl ko kūdikis užduso prigeriant vandenyje ir mirė, tyčia jį nužudė. Nusikalstama veika kvalifikuota pagal LR BK 129 str. 2 dalies 1, 2, 3 punktus tinkamai“⁴⁰.

Nužudymas kvalifikuojamas pagal 129 str. 2 dalies 2 punktą (bejėgiškos būklės), kai nužudomas asmuo, kuris ar dėl fizinių, ar dėl psichinių savybių negali suprasti kaltininko veikos pobūdžio, negali gintis ar kitaip vengti pavojaus arba aktyviai pasipriešinti kaltininkui. Tokia būseną gali būti dėl ligos, invalidumo ar senatvės, taip pat apalpus, praradus sąmonę, miegant arba dėl stipraus apsvaigimo nuo alkoholio, narkotikų, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų ir pan. Veika kvalifikuojama pagal šį punktą ir tada, kai nužudomas nukentėjęs asmuo, tapęs bejėgiškos būklės dėl kaltininko ar jo bendrininkų panaudoto fizinio smurto ar kitokių veiksmų⁴¹. Kaltininkas turi suvokti, kad nukentėjusysis yra bejėgiškos būklės. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-693 atmetė nuteistojo S.T. kasacinį skundą ir konstatavo, kad „jis su kitais bendrais sumušė E. P., suduodami jam 37 smūgius, po sumušimo S.T., tęsdamas savo nusikalstamus veiksmus, *žinodamas, kad nukentėjusysis yra bejėgiškos būklės* ir negali pasipriešinti, dėl chuliganiškų paskatų tyčia smogė E. P. 38 smūgius peiliu į įvairias kūno vietas ir taip tyčia dėl chuliganiškų paskatų itin žiauriai nužudė bejėgiškos būklės E. P.“⁴².

LR BK 129 str. 2 dalies 3 punkte numatomas kitas kvalifikuojantis nusikaltimą požymis – kaltininkas yra susijęs su nukentėjusiuoju kraujo ryšiu (sūnus, dukra, tėvas, motina) ir tą kraujo ryšį

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 3.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. kovo 7 d. nutartis b.b., Nr.2K-283/2006.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas 2004 m. birželio 18 d. Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 3.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis b.b., Nr.2K-693/2004.

jis suvokia. Numatyta aplinkybė reiškia, kad šie asmenys įstatymo nustatyta tvarka buvo įrašyti gimimo liudijime kaip tėvas ir motina. Neturi reikšmės tėvystės ar motinystės teisės atimtos ar ne. Vaiku šiuo atveju pripažįstamas asmuo nepriklausomai nuo jo amžiaus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-701 atmetė nuteistojo Rolando Gaidelio gynėjo kasacinį skundą, kuriuo buvo prašoma perkvalifikuoti nusikalstamą veiką iš LR BK 129 str. 2 dalies 3 punkto į LR BK 132 str. 1 dalį. Teisėjų kolegija nusprendė, kad „Rolandas Gaidelis spirdamas Reimantui Gaideliui į pilvą suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad taip gali nužudyti tėvą ir, nors tokių padarinių nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti, todėl veika pagal 129 str. 2 dalies 3 punktą kvalifikuota tinkamai“⁴³.

To paties straipsnio 4 punktas kvalifikuoja nėščios moters nužudymą, kai kaltininkas žinojo arba pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjusioji yra nėščia. Veikos kvalifikavimui neturi reikšmės nei nužudymo motyvai, nei moters nėštumo laikas⁴⁴.

Nužudymas kvalifikuojamas pagal LR BK 129 str. 2 dalies 5 punktą, kai kaltininkas nužudo du ar daugiau žmonių vienu metu, veikdamas tiesiogine ar netiesiogine tyčia atskirų nukentėjusiųjų atžvilgiu, arba skirtingu laiku, veikdamas tiesiogine tyčia pagal bendrą nusikalstamą sumanymą nužudyti bent du asmenis⁴⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-348 nuteistojo R.D. kasacinį skundą atmetė ir konstatavo, kad „R. D. tyčia dėl savanaudiškų paskatų itin žiauriai nužudė *du* dėl senatvės *bejėgiškos būklės* žmones – K. G. ir D. G., sudavęs kumščiais ir kojomis nukentėjusiesiems į įvairias kūno vietas apie 60 smūgių ir atlikęs 20 trauminių veiksmų“⁴⁶.

2 grupė. Kitame to paties straipsnio punkte numatyta kvalifikuota nužudymo sudėtis sietina tiek su nužudymo būdu, tiek su kitomis aplinkybėmis, kurios liudija apie ypatingą nusikaltimo ir nusikaltėlio žiaurumą. Kiekvienas nužudymas yra žiaurus aktas, bet ne kiekvienas gali būti pripažintas ypatingu ar itin žiauriu.

Kankinimas – tai tam tikrą laiką trunkantys veiksmai, sukeltantys dideles fizines, dvasines kančias nukentėjusiajam tiesioginiu poveikiu į jo kūną arba sudarantys sąlygas kilti tokioms kančioms dėl skausmo, alkio, troškulio, šalčio, karščio, verčiant atlikti nukentėjusįjį žeminančius veiksmus ir pan. *Itin žiauriai* yra tada, kai gyvybė atimama itin skausmingu būdu (nuodijant skausmingai veikiančiais nuodais, deginant, užkasant, numetant iš didelio aukščio ir pan.) arba darant nukentėjusiajam daug kūno sužalojimų; kai iš nukentėjusiojo buvo tyčiojamosi arba kai

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis b.b., Nr.2K-701/2005.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas 2004 m. birželio 18 d. Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje, p. 3.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas 2004 m. birželio 18 d. Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje, p. 3.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gegužės 2 d. nutartis b.b., Nr. 2K-348/2006.

kaltininkas tyčia trukdo suteikti pagalbą jo sužalotam nukentėjusiajam, arba kai nužudoma suardant žmogaus kūno anatominį vientisumą, arba kai nukentėjusysis nužudomas jo artimųjų akivaizdoje, taip sukeliant jiems dideles dvasines kančias⁴⁷. Kaltininkas turi suvokti, kad jo veiksmai yra itin žiaurūs. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-288 atmetė nuteistojo D.I. kasacinį skundą ir konstatavo, kad teismai tinkamai kvalifikavo nuteistojo veiką. „Tarpusavio konflikto metu savo žmonai J. I. rankomis, grindų šepėčiu sudavė į galvą, krūtinę ir kitas kūno vietas, taip padarė daugybinius liemens, galūnių, krūtinės ir pilvo sumušimus, sulaužė kairiuosius apatinius šonkaulius, nuo smūgių trūko blužnis, plyšo žarnų pasaitai, kraujas išsiliejo į pilvaplėvės ertmę, dėl daugybinių muštinių galvos sužalojimų kraujas išsiliejo po minkštaisiais galvos dangalais, todėl šie sužalojimai nukentėjusiajai sukėlė didelį fizinį skausmą ir kančias. J. I., nuo patirtų sužalojimų, išsivysčius sunkiam trauminiam-hemoraginiam šokui įvykio vietoje mirė, taip D. I. tyčia *itin žiauriai* ją nužudė“⁴⁸.

129 str. 2 dalies 7 punktą inkriminuojamas, kai siekdamas nužudyti asmenį, kaltininkas panaudoja tokį būdą, kuris yra pavojingas ne tik siekiamo nužudyti žmogaus, bet ir bent vieno kito žmogaus gyvybei. Grėsmė kitų žmonių gyvybei turi būti reali⁴⁹. Siekiant nustatyti, ar nusikaltimas buvo padarytas kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu, visų pirma reikia įvertinti kaltininko pasirinktus įrankius ir priemones, skirtus nusikaltimui padaryti, bei pačią aplinką. Prie tokių įrankių ar priemonių tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek teismų praktikoje priskiriami sprogmenys, sprogstamosios medžiagos, šaunamieji ginklai ir šaudmenys, nuodingosios medžiagos, t.y. kurie turi didelę nukaunamąją, griaunamąją ar naikinamąją galią⁵⁰. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-162 nustatė, kad „A. T. M. dėl savanaudiškų paskatų organizavo pasikėsinimą tyčia nužudyti E. S., susprogdinant jį automobilyje prie kavinės. A. T. M. suvokė, jog toks nusikalstamo sumanymo realizavimo būdas sukels pavojų kitiems asmenims ir buvo tam abejingas, nors pasekmių nekonkretizavo, tai yra veikė netiesiogine tyčia“⁵¹.

3 grupė. Kitas kvalifikuojantis nužudymą požymis yra chuliganiškos paskatos, kai veika yra padaroma dėl aiškaus žmogaus ar visuomenės negerbimo, dėl elementarių moralės ar elgesio normų niekinimo, kai kaltininko elgesys yra atviras iššūkis visuomenės tvarkai, siekiant pateikti save aplinkiniams, pademonstruoti niekinantį požiūrį į juos arba visai be dingsties, arba panaudojant kaip

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas 2004 m. birželio 18 d. Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 4.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. balandžio 25 d. nutartis b.b., Nr. 2K-288/2006.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 4.

⁵⁰ ALIUKONIENĖ, R., MILINIS, A. Kitų žmonių gyvybei pavojingas būdas kaip nužudymo, sunkaus ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo kvalifikuojamasis požymis, *Teisė*, 2006, Nr. 59, p. 21.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. kovo 15 d. nutartis b.b., Nr.2K-162/2005.

pretekstą savo veiksams mažareikšmę dingstį⁵². Iš chuliganiškų paskatų – tai yra be aiškios priežasties. Reikėtų pritarti A. Pėstininko nuomonei, kad chuliganiški motyvai – tai daugiau teisinis, o ne psichologinis terminas. Šie motyvai jungia įvairias paskatas, kurioms būdingas vienas bendras bruožas – visiškas kitų asmenų, visuomenės interesų niekinimas⁵³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-324 atmetė nuteistojo kasacinį skundą ir nustatė, kad „A. B. prie kiosko – parduotuvės „Broliai juodvarniai“ kelis kartus spirdamas R. G. į dešinio žąsto sritį ir tyčia vieną kartą durdamas peiliu nukentėjusiajam į dešini šoną, padarydamas durtinę – pjautinę žaizdą dešiniajame šone viešoje vietoje, šiurkščiai pažeisdamas viešąją tvarką, be rimtos dingsties, pašalinių asmenų akivaizdoje, tyčia dėl chuliganiškų paskatų prikibo prie R. G. ir mirtinai jį sužalojo“⁵⁴.

Pagal aprašomo straipsnio 2 dalies 9 punktą (dėl savanaudiškų paskatų) veika kvalifikuojama, kai nužudoma siekiant turėti iš to kokią nors turtinę naudą sau ar kitiems asmenims, pavyzdžiui, gauti atlyginimą už nužudymą, užvaldyti turtą, įgyti teises į turtą, išvengti skolos, turto gražinimo, alimentų, kito asmens išlaikymo ir pan⁵⁵. Nužudymas dėl savanaudiškų paskatų yra baigtas nusikaltimas nuo nukentėjusiojo mirties momento, nors siekta nauda ir negauta. Veikos kvalifikavimui tai neturi reikšmės. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-135 nustatė, kad „A.K., turėdamas tikslą pagrobtį svetimą turtą, pro atrakintas duris įsibrovė į P.G. gyvenamąjį namą, spardydamas ir kirvio ašmenimis kirsdamas nukentėjusiajai į galvą, po to ją palikdamas, nepasidomėjęs jos būseną, suvokė, kad gyvybė P.G. bus atimta neišvengiamai“⁵⁶.

4 grupė. Nužudymas dėl nukentėjusiojo asmens tarnybos ar piliečio pareigų vykdymo (129 str. 2 d.10 p.) kvalifikuojamas, kai jis padaromas siekiant sukliudyti nukentėjusiojo teisėtai veiklai vykdant tarnybos ar piliečio pareigas dabar ar ateityje, taip pat kerštauja už tokią veiklą, įvykdytą praeityje. *Tarnybos pareigų vykdymas* – tai ne tik valstybės tarnautojų veikla, bet ir kiekvieno asmens, vykdančio tarnybos pareigas, išplaukiančias iš įstatymų, kitų teisės aktų, tarnybinių nuostatų, pareigybinių instrukcijų, darbo sutarties ir pan., valstybinėje, visuomeninėje ar privačioje įmonėje, įstaigoje ar organizacijoje, veikla. *Pilietinės pareigos vykdymas* – tai asmens, kaip valstybės piliečio ar visuomenės nario, vykdymas bet kokios visuomenei naudingos veiklos, kurią vykdyti tiesiogiai įpareigoja ar įgalioja LR Konstitucija, kiti teisės aktai, taip pat ir kitos visuomenei

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 5.

⁵³ PĖSTININKAS, A. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis, 1984, p. 21.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gegužės 17 d. nutartis b.b., Nr.2K-324/2005.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 5.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. vasario 7 d. nutartis b.b., Nr. 2K-135/2006.

naudingos veiklos vykdymas (liudijimas teisme, užpulto asmens gynimas).⁵⁷ Taigi įstatymai garantuoja normalias šių pareigų vykdymo sąlygas, o baudžiamoji teisė saugo asmenų, vykdančių tarnybos ar piliečio pareigas, gyvybę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-133 atmetė kasacinį skundą ir nustatė, kad „R. K., J. R. sukursčius, miške nužudė A. N. dėl jo piliečio pareigų vykdymo, tai yra dėl to, kad jis pranešė apie J. R. padarytą nusikaltimą ir davė parodymus ikiteisminio įtyrimo metu bei teisme, kuriais remiantis J. R. 1992 m. vasario 25 d. teismo nuosprendžiu buvo nuteistas laisvės atėmimo bausme“⁵⁸.

5 grupė. Priešpaskutinė kvalifikuoto nužudymo sudėtis (BK 129 str. 2 d. 11 p.) yra kaltininkui turint tikslą nusišlyti kitą sunkų ar labai sunkų daromą ar rengiamą daryti nusikaltimą. Taigi šis tikslas yra būtinuoju nusikaltimo sudėties požymiu. Nenustačius tokio tikslo veika negali būti kvalifikuojama pagal BK 129 str. 2 d. 11 punktą. Nužudymas turint tikslą nusišlyti kitą sunkų ar labai sunkų daromą ar rengiamą daryti nusikaltimą yra labiau pavojingas jau vien todėl, kad jis susijęs su kitu nusikaltimu, kurį kaltininkas stengiasi nusišlyti bet kokia kaina, netgi atimdamas gyvybę kitam žmogui. Paprastai slepiamas būna pats nusikaltimo faktas ar asmuo dalyvavęs nusikaltime. Apie tokį nusikaltimą turi būti nežinoma teisėsaugos institucijoms, tik tuomet gali būti tikslas jį nusišlyti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr.2K-728 nustatė, kad „asmuo atsako už nužudymo, numatyto BK 129 str. 2 dalies 11 punkte, organizavimą, jei jis organizuoja nužudymą siekdamas nusišlyti kitą nusikaltimą. R.Š. nužudyti V. S. davė tada, kai įvertinęs situaciją po parduotuvės „Sarma“ apiplėšimo pradėjo manyti, kad per R. Š. gali paaiškėti minėto apiplėšimo aplinkybės. Todėl nusikaltimo tikslas – nusišlyti kitą nusikaltimą“⁵⁹.

Pagal LR BK 129 straipsnio 2 dalies 12 punktą žmogaus nužudymas kvalifikuojamas, kai nustatomas toks nužudymo tikslas, t.y. kaltininkas nužudė, siekdamas įgyti nukentėjusiojo asmens organą ar audinį transplantavimui. Toks tikslas yra privalomas nusikaltimo sudėties požymis. Pavyko kaltininkui ar nepavyko audinį ar organą įgyti reikšmės neturi.

II. LR BK numatytos dvi privilegijuotos nužudymų sudėtys – „Nužudymas labai susijaudinus“ (LR BK 130 str.) ir „Naujagimio nužudymas“ (LR BK 131 str.). Šie nužudymai yra mažiau paplitę ir teismų praktikoje sutinkami rečiau. Per paskutinius trejus metus⁶⁰ (5 lentelė) kasmet padaryta po vieną nužudymą labai susijaudinus. Nužudymo staiga susijaudinus *objektas* taip

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 5.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gegužės 24 d. nutartis b.b., Nr. 2K-133/2005.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis b.b., Nr.2K-728/2005.

⁶⁰ Informatikos ir ryšių departamentas iki 2004 metų padarytų nusikaltimų žmogaus gyvybei teikė tyčinių nužudymų statistinius duomenis. Kontaktinis asmuo – Danguolė Bikmanaitė (tel. 8-5 2718722, danguole.bikmanaitė@vrm.lt).

pat yra kito žmogaus gyvybė. Žinoma, ne kiekvienas nužudymas susijaudinus ar naujagimio nužudymas bus privilegijuotas.

LR BK 130 str. inkriminuojamas tada, kai nukentėjusiajam gyvybė atimama kaltininkui esant fiziologinio afekto būsenos, kurią sukėlė *neteisėtas* ar *itin įžeidžiantis* jį ar jo artimą asmenį nukentėjusiojo poelgis. Ši būsena nustatoma pagal faktines bylos aplinkybes, prireikus gaunama specialisto išvada arba skiriama teismo psichologinė, teismo psichologinė-psichiatrinė ar kitokia ekspertizė⁶¹.

Objektyviosios pusės požymiai – veikai yra būdinga tai, kad: 1) susijaudinimą neteisėtais veiksmais – smurtu ar sunkiu įžeidimu turi sukelti pats nukentėjęsysis; 2) susijaudinta turi būti staigiai; 3) susijaudinta turi būti didžiai, labai⁶²; veikos padariniai ir priežastinis ryšys. *Neteisėtas asmens poelgis* (veikimas ar neveikimas) – tai bet koks prieš kaltininką ar jo artimą asmenį nukreiptas priešingas teisei nukentėjusiojo elgesys, kuris gali reikštis kėsினimusi į asmens gyvybę, sveikatą, turtą, smūgių sudavimas ar pan., taip pat psichiniu poveikiu – grasinimu panaudoti smurtą, tyčiojimusi, šantažu ir kitaip. Spręsdamas, ar nukentėjusiojo poelgis yra *itin įžeidžiantis*, teismas atsižvelgia į tai, kiek nukentėjusiojo tyčiniai veiksmai esmingai prieštarauja moralės bei dorovės principams, pažeidžia žmogaus garbę ir orumą ir kitaip paveikia kaltininką, atsižvelgiant į jo individualias asmenines savybes⁶³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174 konstatavo⁶⁴, kad baudžiamosios veikos kvalifikavimas kaip tyčinis nužudymas didžiai susijaudinus yra galimas tuomet, jeigu teismas nustato, kad šis susijaudinimas kilo dėl nukentėjusiojo pavartoto priešiško įstatymams smurto ar sunkaus įžeidimo. Paprastai tyčinis nužudymas staiga didžiai susijaudinus yra tada, kai nukentėjusiajam atimama gyvybė, kaltininkui esant fiziologinio afekto būsenoje. Fiziologinis afektas yra tokia asmens psichinė būsena, kuomet jis visiškai supranta savo veiksmus, tačiau dėl staiga kilusio didelio susijaudinimo, ribotai gali juos valdyti. Šį afektą reikėtų skirti nuo patologinio, kurio metu asmuo visai negali suprasti savo veiksmų esmės bei jų valdyti ir todėl yra nepakaltinamas. Nužudymas gali būti pripažįstamas padarytas staiga didžiai susijaudinus tik tada, kai nustatoma, kad nukentėjusiojo nužudymas sekė tuoj po jo padaryto priešiško įstatymams smurto ar sunkaus įžeidimo.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 6.

⁶² PAVILONIS, V., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E. ir kt. *Baudžiamoji teisė. Speciali dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 176.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 6.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2002 m. vasario 26 d. nutartis b.b., Nr. 2K-174/2002.

Subjektyvioji pusė. Nužudymas padaromas tiesiogine arba netiesiogine tyčia. Motyvas – kerštas, pavyduliavimas, tačiau ir fiziologiškai, ir morališkai iš dalies pateisinamas⁶⁵. Šio nusikaltimo *subjektas* yra fizinis asmuo, sulaukęs šešiolikos metų.

Kita privilegijuota nužudymo sudėtis LR BK 131 str. – naujagimio nužudymas, kai savo naujagimį nužudo jo mama. Paminėtina, kad per 2004 metus buvo padaryta 8 naujagimių nužudymai, 2005 metus – 2 ir 2006 metus nužudyti 7 naujagimiai (5 lentelė).

Nukentėjusiuoju yra naujagimis. Pagal medicininius kriterijus naujagimiu laikomas kūdikis iki 28 dienų amžiaus. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas minėtame 2004 m. birželio 18 d. nutarime akcentavo, kad „BK 131 str. nereglamentuoja laikotarpio tarp gimdymo ir nužudymo trukmės, todėl, kvalifikuojant veiką, medicininiai naujagimio sąvokos kriterijai neturi reikšmės“.

Būtinieji *objektyviosios pusės* požymiai yra kaltininkės veika padaroma veikimu (paskandinant, pasmaugiant, paskandinant ir pan.) arba neveikimu (nesirūpinant, nemaitinant) ir jos padariniai – naujagimio mirtis – bei priežastinis ryšys. Dabartiniame BK, lyginant su senu BK, susiaurėjo veikų ratas, nes akcentuojamas ne nužudymo laikas, o kaltininkės būseną – „motina dėl gimdymo nulemtos būsenos“. Kiekvienu naujagimio nužudymo atveju teisėsaugos institucijos turi nustatyti visas nusikaltimo aplinkybes, jei reikia remtis specialisto (psichologo ar psichiatro ekspertizės) išvadomis ir nuspręsti ar motina naujagimį nužudė dėl gimdymo nulemtos psichinės būsenos ar veikdama visiškai sąmoningai ar veikdama visiškai nesąmoningai. A. Pėstininko sovietiniais metais padaryta išvada, kad „savo naujagimius dažniausiai nužudo vienišos motinos, pabūgusios moralinių ar materialinių sunkumų, kylančių gimus kūdikiui,⁶⁶“ aktuali ir šiandien. Gimdymo nulemta būseną gali turėti psichologines priežastis, ypač kai nėštumas ir gimdymas nepageidaujamas, moteris kenčia dėl liguistų idėjų, baimių, gėdos ir pan. Tos aplinkybės nepašalina baudžiamosios atsakomybės, bet liudija apie mažesnę veikos pavojingumą.

Subjektyviosios pusės požymis – kaltė pasireiškia tik tyčia. Ji gali būti tiek tiesiogine, tiek netiesiogine. Moteris siekia atimti gyvybę naujagimiui, arba, jei ir nesiekia, suvokdama savo veiksmus daro prielaidą, kad naujagimis dėl to gali mirti⁶⁷. Šio nusikaltimo *subjektas* – specialusis, tik nukentėjusiojo naujagimio motina ir jau sulaukusi šešiolikos metų.

⁶⁵ PAVILONIS, V., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E. ir kt. *Baudžiamoji teisė. Speciali dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 177.

⁶⁶ PĖSTININKAS, A. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis, 1984, p. 34.

⁶⁷ NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogaus gyvybei*. Vilnius: VU leidykla, 1998, p. 29.

III. Neatsargus gyvybės atėmimas numatytas LR BK 132 str. Per 2004 metus Lietuvoje padaryti 33 neatsargūs gyvybės atėmimai, 2005 metus – 35, 2006 metus – 25 neatsargūs gyvybės atėmimai (5 lentelė). Šio nusikaltimo *objektas* yra kito žmogaus gyvybė.

Būtinieji objektyviosios pusės požymiai yra veika, pasekmės ir priežastinis ryšys. Nusikaltimas gali būti padarytas tiek aktyviais veiksmais, tiek neveikimu, t.y. nevykdant pareigos, kai yra galimybė atitinkamai veikti ir išvengti kito žmogaus mirties. Visada reikia nustatyti, kad kaltininko veika buvo nukentėjusiojo mirties priežastis, kad yra teisiškai reikšmingas priežastinis veikos ir padarinių ryšys, kad šie padariniai buvo dėsningas veikos rezultatas⁶⁸.

Subjektyviosios pusės požymis – neatsargi kaltė. Veikos atžvilgiu gali būti ir neatsargumas, ir tyčia, tačiau padarinių – nukentėjusiojo mirties atžvilgiu – tik neatsargumas, t.y. nusikalstamas pasitikėjimas arba nusikalstamas nerūpestingumas⁶⁹. Neatsargus gyvybės atėmimas dėl *nusikalstamo pasitikėjimo* yra tada, kai kaltininkas numato, kad jo veika gali sukelti kito žmogaus mirtį, tačiau lengvabūdiškai tikisi šių padarinių išvengti⁷⁰. Nusikalstamas pasitikėjimas labai panašus į netiesioginę tyčią. Svarbus yra asmens psichinis santykis su padaryta veika. Iš esmės skiriasi pavojingų padarinių numatymo pobūdis esant tyčiai ir neatsargiai kaltei. Tyčiai būdinga, kad numatoma, jog pavojingi padariniai neišvengiami ar labai tikėtini, o esant nusikalstamam pasitikėjimui – padariniai numatomi kaip labai mažai tikėtini⁷¹. Kaltininko tikėjimas turi būti paremtas objektyvaus pobūdžio aplinkybėmis. Pasitikėjimas yra lengvabūdiškas, jei kaltininkas netinkamai įvertino ar pervertino tas aplinkybes, kuriomis jis rėmėsi darydamas veiką, ir tos aplinkybės objektyviai negalėjo užkirsti kelio kito žmogaus mirčiai.

Neatsargus gyvybės atėmimas dėl *nusikalstamo nerūpestingumo* yra tada, kai kaltininkas nenumatė, kad jo veika gali atimti gyvybę kitam žmogui, tačiau pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes turėjo ir galėjo numatyti. *Turėjimas* numatyti padarinius yra objektyvus nusikalstamo nerūpestingumo kriterijus, kuris nustato pareigos būti atsargiam, darant atitinkamas veikas, buvimą. Tokia pareiga gali išplaukti iš įstatymo, tarnybos pareigų, profesijos, ankstesnės veiklos, gyvenimo patyrimo⁷² ir pan. *Galėjimas* numatyti padarinius yra subjektyvus nusikalstamo nerūpestingumo kriterijus, kuris nustato asmens, turinčio atitinkamą pareigą, realią galimybę

⁶⁸ NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogaus gyvybei*. Vilnius: VU leidykla, 1998, p. 34.

⁶⁹ PAVILONIS, V., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E. ir kt. *Baudžiamoji teisė. Speciali dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 180.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje, p. 7.

⁷¹ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 385.

⁷² Žmogaus elgesys turi remtis 3 atsargumo taisyklėmis: 1) bendros visiems; 2) atskiros taisyklės taikomos tam tikrai žmonių grupei; 3) atskiros taisyklės taikomos tam tikram asmeniui. Jos gali būti rašytinės, nerašytinės, išplaukiančios iš moralės, etikos.

konkrečioje situacijoje suprasti daromos veikos pavojingumą bei numatyti kito žmogaus gyvybės atėmimą kaip jo veiklos padarinius⁷³. Šis straipsnis inkriminuojamas, nustačius, kad būtent kaltininko veika buvo nukentėjusiojo mirties priežastis, kad yra teisiškai reikšmingas veikos ir padarinių ryšys.

LR BK 132 str. 1 dalis – bendroji neatsargaus gyvybės atėmimo norma. Antroje šio straipsnio dalyje numatytas kvalifikuojamasis požymis, kai dėl neatsargumo gyvybė atimama dviem ir daugiau žmonių; trečioje dalyje kvalifikuojamuoju požymiu pripažįstamas neatsargus gyvybės atėmimas, kai pažeidžiamos teisės aktų nustatytos specialios saugumo taisyklės⁷⁴. Neatsargaus gyvybės atėmimo *subjektas* – šešiolikos metų sulaukęs asmuo. Už neatsargų gyvybės atėmimą pažeidžiant teisės aktų nustatytas specialias elgesio saugumo taisykles atsakomybės iškyla ne tik fiziniam, bet ir juridiniam asmeniui.

IV. LR BK 133 str. numatyta baudžiamoji atsakomybė už netinkamą elgesį su žmogumi, kai dėl tokio elgesio žmogus nusižudo, t.y. sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės. Nusikaltimo *objektas* taip pat yra kito žmogaus gyvybė. Tačiau įrodyti, kad žmogus nusižudė dėl kito asmens neteisėtų veiksmų yra sunku. Per 2004 metus buvo padarytos 25 tokios nusikalstamos veikos, 2005 metus – 17 ir 2006 metus – 10 (5 lentelė).

Būtinieji *objektyviosios pusės* požymiai yra *sukurstymas* (skatinimas, lenkimas, vertimas arba kitokių sąlygų nusižudyti sudarymas), kuris gali pasireikšti intelektualiais (patarimais) ir fiziniais veiksmais (savižudybės priemonių parūpinimas, pritaikymas); *privedimas* (asmens veiksmai, dėl kurių kitas žmogus pats nusižudo⁷⁵), kuris gali pasireikšti *žiauriu* (mušimas, kankinimas, žalojimas, vertimas atlikti neteisėtus veiksmus, tyčiojimasis ir pan.) ir *klastingu* elgesiu (apgaulingas, dvasiškai skaudinantis, žlugdantis kitą žmogų elgesys). Nelaikomi žiauriais tokie veiksmai, kaip atsisakymas toliau draugauti, vesti ar tekėti, kritinės pastabos dėl to žmogaus elgesio. Turi būti poelgių sistema, privedusi žmogų prie savižudybės. Nusikaltimas yra baigtas nukentėjusiajam nusižudžius ir kai įrodytas priežastinis ryšys, kad jis nusižudė dėl kaltininko sukurstymo arba žiauraus ar klastingo elgesio.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose, p. 7.

⁷⁴ Pavyzdžiui, T. B. nuteistas už nužudymą dėl neatsargumo, kadangi, pažeisdamas Policijos patrulinės tarnybos veiklos instrukcijas, nesant būtinojo reikalingumo, panaudojo šaunamąjį ginklą prieš asmenį ir transporto priemonę, pataikė į galvą vairavusiam nepilnamečiui J.L., kuris nuo kūno sužalojimo mirė. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. birželio 1 d. nutartis b.b., Nr. 2K-304/2004.

⁷⁵ PAVILONIS, V., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E. ir kt. *Baudžiamoji teisė. Speciali dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 182.

Subjektyvioji pusė. Tai yra tyčinis nusikaltimas. Tiek žiauraus ar kito panašaus elgesio atžvilgiu, tiek padarinių – nukentėjusiojo savižudybės – atžvilgiu turi būti tyčinė kaltė. Kaltininkas asmens atžvilgiu elgiasi žiauriai ir tai supranta, suvokia⁷⁶. Nusikaltimo *subjektas* – pagal šį straipsnį atsako fizinis šešiolikos metų sulaukęs asmuo.

Nauja nužudymo sudėtis – LR BK 134 str. padėjimas nusižudyti. Šie nusikaltimai yra reti, per paskutinius trejus metus tokių nusikaltimų nebuvo nei vieno. Nusikaltimo *objektas* yra beviltiškai sergančio žmogaus gyvybė. Padėjimui nusižudyti būtinos dvi esminės sąlygos: 1) nukentėjusysis beviltiškai serga mirtina ar kita nepagydoma liga, dėl ligos, luošumo ar dėl senatvės patiriantis dideles ar moralines kančias ir todėl nenorintis gyventi; 2) iniciatyva savižudybei priklauso pačiam nukentėjusiajam.

Būtinieji *objektyviosios pusės* požymiai yra *padėjimas*, kuris gali būti intelektualus (patarimai kokiomis priemonėmis, koku būdu) ir fizinis (priemonių parūpinimas, išskylančių kliūčių pašalinimas). Nusikaltimas yra baigtas nusižudžius beviltiškai sergančiam žmogui, esant priešastiniam ryšiui, kad jis nusižudė padedamas kaltininko. Gyvybės atėmimas, kad ir sergančiojo prašymu (injekcija, aparatūros išjungimas ar jos neįjungimas) kol nelegalizuota eutanazija, traktuojamas kaip nužudymas.

Subjektyvioji pusė. Nusikaltimas padaromas tyčia, t.y. kaltininkas supranta ir suvokia savo veiksmų pavojingumą. Nusikaltimo *subjektas* yra fizinis šešiolikos metų sulaukęs asmuo.

Nusikalstamos veikos sudėtis yra vienintelis ir pakankamas pagrindas traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Nusikaltimai žmogaus gyvybei gali būti išprovokuoti pačios aukos, įvykstantys staiga, taip pat gali būti gerai apgalvoti ir iš anksto suplanuoti, arba neatsargūs.

Apibendrinant būtų galima taip apibrėžti nusikaltimus žmogaus gyvybei: tai tokios nusikalstamos veikos, kai asmuo, siekdamas patenkinti savo poreikius, kėsina į pačią brangiausią kito žmogaus vertybę – teisę į gyvybę.

⁷⁶ NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogaus gyvybei*. Vilnius: VU leidykla, 1998, p.39.

3. Kaltininko asmenybė

3.1 Pagrindinės asmenybės tyrimo kryptys

Nuo seniausių laikų žmonės buvo linkę manyti, kad nusikaltimo priežastis – nusikaltėlio asmenybė. Buvo sakoma, kad žmogus padarė nusikaltimą dėl to, kad turi tam tikrų bruožų, kurie paskatino jį tai daryti⁷⁷. Svarbiausios asmenybės koncepcijos padės pažvelgti į sąsajas su veiksniais, lemiančiais žmogaus nusikalstamą elgesį.

Ekonominė žmogaus koncepcija. Šios teorijos atstovas buvo žymus anglų filosofas, ekonomistas, teisininkas, vienas pirmųjų rinkos ekonomikos teoretikų J.Bentamas (J.Bentham). Jis buvo įsitikinęs, kad įstatymo atžvilgiu žmogus elgiasi panašiai kaip pirkėjas rinkoje, svarstydamas, ar verta įsigyti tam tikrą prekę. Pirkėjas lygina prekės kainą su nauda, kurios gaus įsigijęs prekę. Lygiai taip pat, svarstydamas, ar pažeisti įstatymą, žmogus palygina naudą, kurios gaus pažeidęs įstatymą, su „kaina“ (bausme, kurią teks patirti, jeigu nusikaltimas iškils aikštėn)⁷⁸. Rusų kriminologas V. Kudriavcevas, nagrinėdamas kaltininko asmenybės vieną iš socialinių-demografinių bruožų – amžių – pastebi, kad vyresnio amžiaus asmenys yra mažiau impulsyvūs, daugiau apgalvoja galimas nusikalstamo elgesio pasekmes⁷⁹.

J.Bentamo nuomone, joks žmogus „pats sau nėra priešas“, jis įvertina, kas jam naudinga ir kas ne, vengia nemalonumų ir siekia to, kas jam malonu, svarbu, vertinga. Bentamo įsivaizduojamas žmogus visapusiškai nagrinėja ir atsižvelgia į visus argumentus „už“ ir „prieš“, jis iš esmės yra racionalus, šalto proto žmogus, siekiantis apsvarstyti visas aplinkybes, surasti geriausius sprendimus. Sulaikyti žmogų nuo nusikaltimo – didinti bausmes, t.y. padaryti taip, kad nusikalsti būtų nenaudinga. Taigi ekonominio žmogaus koncepcija atsižvelgia į tikrus ir svarbius gyvenimo dėsningumus. Jos pagrindu aiškinama daugelis reiškinių, atsižvelgiama į išorinių veiksnių ir asmens bruožų svarbą bei tarpusavio sąveiką⁸⁰.

Sociologinės asmenybės teorija. Šios teorijos atstovai yra E.Diurkheimas, R.Mertonas. E.Diurkheimas neigė bet kokią galimybę paaiškinti žmogaus elgesį biologiniais, psichologiniais faktoriais, todėl didžiausią dėmesį skyrė socialinių institucijų veikimui.

E.Diurkheimas teigė, kad žmogaus fiziniai ir psichiniai poreikiai reguliuojami visiškai skirtingai. Fiziniai (kūno poreikiai) reguliuojasi patys, pvz. žmogus pavalgę, alkis praeina. Visiškai kitaip yra su vadinamaisiais socialiniais poreikiais – turto, prestižo, valdžios. Jie patys

⁷⁷ JUSTICKIS, V. *Kriminologija. I dalis*. Vilnius: LTU, 2001, p. 145.

⁷⁸ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 69.

⁷⁹ *Криминалогия*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 1995, p. 84.

⁸⁰ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 70.

nesireguliuoja. Jie turi būti sureguliuoti visuomenės pastangomis. Jis įrodinėjo, kad absoliuti laisvė, kai individo jausmai nereguliuojami, yra didžiausias pavojus žmogui⁸¹.

Surinkęs nemažai duomenų, rodančių, kokią didelę reikšmę žmogui, jo savijautai ir elgesiui turi santykiai su socialinėmis institucijomis, E.Diurkheimas įrodė, kad kuo glaudžiau žmogus yra susijęs su socialinių institucijų (šeimos, religinės bendruomenės, darbo kolektyvai, kaimynai) veikla, tuo pastoviau jis laikosi tų institucijų socialinių normų ir atitinkamai – tuo mažesnė tikimybė, kad jis tas normas pažeis – padarys nusikaltimą, kitoki teisėtvarkos pažeidimą. Tikimybė, kad žmogus padarys nusikaltimą, padidėja, jeigu jis: 1) dėl vienos ar kitos priežasties praranda socialinius ryšius; 2) nesugeba savarankiškai jų atstatyti. Tų ryšių silpnėjimas (tiek dėl institucijų, tiek dėl individo kitimo) sukelia vieną iš anomijos apraiškų – nusikaltimus⁸².

R.Mertonas išskyrė penkis asmenybės adaptacijos prie socialinių vertybių sistemos tipus. Pirmo adaptacijos tipo – *konformizmo* – esmė tokia, kad asmenybė visiškai priima visuomenės keliamus tikslus ir jų įgyvendinimo priemones. Antras adaptacijos tipas – *inovacija* – atsiranda tada, kai asmenybė visiškai pritaria visuomenės tikslams, tačiau negali pritarti normoms, reguliuojančioms tų tikslų įgyvendinimo būdus. Trečio adaptacijos tipo – *ritualizmo* – esmė, tokia, kad visiškai atsisakoma visuomenės siūlomų tikslų arba jie taip sumažinami, kad įgyvendinti šiuos tikslus galima visiems prieinamomis priemonėmis. Ketvirto adaptacijos tipo – *retretizmo* – atveju yra neigiami tiek visuomenės tikslai, tiek ir jų įgyvendinimo priemonės. Penktas adaptacijos tipas – *maištas* – nukelia žmones už visuomenės ribų, jie gali stebėti visuomenę iš šalies ir bandyti ją pakeisti⁸³.

Socialinės – psichologinės teorijos. Šios teorijos atstovas yra amerikiečių mokslininkas E.H.Sutherlandas, kuris iškėlė diferencinio ryšio teoriją, kad nusikalstamą elgesį labiausiai skatina žmonių, su kuriais savo gyvenime anksčiausiai susiduria individas, elgesys⁸⁴.

E.H.Sutherlandas manė, kad žmonės elgiasi nusikalstamai, tik jeigu jie randa būdų suvokti tokį elgesį kaip priimtina, o mokosi jų iš žmonių, su kuriais daugiausia bendrauja. Jeigu žmogui tenka bendrauti su tais, kas kriminalinį elgesį vertina teigiamai, ir su tais, kas jį vertina neigiamai, viskas priklauso nuo to, su kuo bendrauja glaudžiau. Taigi asmuo tam tikroje situacijoje veikia nusikalstamai tik tada, jeigu skatinančių nusikalstamą elgesį asmenų yra daugiau negu jam nepritariančių⁸⁵.

⁸¹ JUSTICKIS, V. *Kriminologija. I dalis*. Vilnius: LTU, 2001, p. 154.

⁸² *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 73.

⁸³ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 74-75.

⁸⁴ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 76.

⁸⁵ JUSTICKIS, V. *Kriminologija. I dalis*. Vilnius: LTU, 2001, p. 157.

Biologinės asmenybės teorijos. Šios teorijos pradininkas Č.Lombroso, kuris siūlė tirti nusikaltėlio asmenybę jo aplinkoje, kur jis gyvena: kalėjime, ligoninėse, bendruomenės grupėse ir t.t. Tų metų statistiniai tyrimai nustatė, kad atletiško sudėjimo žmonės žymiai dažniau padaro nusikaltimų, susijusių su kūno sužalojimu. Žmogus yra biologinė būtybė, todėl jo elgesį galima paaiškinti biologiškai. Č.Lombroso darė išvadą, kad žmogus nuo prigimties pasmerktas būti nusikaltėliu, pvz. dideli žandikauliai, ilgos rankos, storos lūpos, kaukolės forma, gausus plaukuotumas; tuomet, jei žmoguje yra 5 atavizmai, tai jis jau apsigimęs nusikaltėlis. Jis pirmasis tapo kriminologijos naujo dalyko – kaltininko asmenybės – kūrėju. Vėliau Č.Lombroso pripažino, kad ne visi, tik 40 proc. nusikaltėlių yra iš prigimties, kad turi įtakos ir įgimtos savybės.

Kriminologai pripažįsta, kad nepasitvirtino pagrindinis biologinių teorijų teiginys, jog egzistuoja tam tikras specifinis žmogaus tipas, kuriam besiformuojant lemiamą vaidmenį suvaidina biologiniai veiksniai, ir būtent tas asmenybės tipas labiausiai linkęs į nusikaltimus. Iš tikrųjų biologinių veiksnių poveikio mechanizmas yra visai kitoks. Biologiniai veiksniai nusikalstamą elgesį skatina tik kartu su socialiniais veiksniais⁸⁶.

Neegzistuoja nė vienas socialinis reiškinys ar procesas, turintis vienintelę priežastį. Agresyvaus elgesio, ir ypač tyčinių nužudymų atveju egzistuoja daugelis įrodytų ir kol kas nepaneigtų biologinių veiksnių, turinčių reikšmės nusikaltimo genezei. Reikšmingiausi yra šie:

1. Biocheminiai sutrikimai, tokie kaip neurotransmisijos sutrikimai, žemesnis monoaminoooksidazės lygis trombocituose bei metabolizmo ypatumai.

2. Hormoniniai sutrikimai. Nuo 49 iki 79 proc. moterų, padariusių sunkius kūno sužalojimus ir tyčinius nužudymus, šias veikas padaro premenstrualiniu arba menstrualiniu laikotarpiu, keičiantis hormonų lygiams.

3. Chromosomų aberacija. Normalus vyrų chromosomų derinys yra viena X ir viena Y chromosoma, t.y. XY; o moterų chromosomų derinys yra XX chromosomos. Teorija teigė, kad vyrus, kurie turi XYY chromosomų derinį, daro „Supervyrais“, išviliančiais į konfliktus žymiai dažniau, nei vyrai, kurie turi XY chromosomų derinį. Apie šių chromosomų XYY derinį pirmą kartą 1961 m. rugpjūčio 25 d. paskelbė anglų žurnalas „Lancet“, o jau 1967 m. Melburno kalėjime buvo iškelta hipotezė apie chromosomų derinio ir padarytų nusikaltimų ryšį. 1969 m. Nacionalinio instituto simpoziumas taip pat padarė išvadą, kad minėtas ryšys nėra patvirtintas⁸⁷.

4. Agresyvumą provokuoja intoksikacijos psichoaktyviomis medžiagomis, ypač alkoholiu ir abstinencinės priklausomybės ligų būsenos, kurių veikimo mechanizmas gali būti paaiškintas

⁸⁶ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 77.

⁸⁷ ФОКС В. *Введение в криминологию*. Москва: Прогрес, 1980, p. 73.

neurofiziologiškai⁸⁸. Rusų kriminologas V.Kudriavcevas pabrėžia, kad būtina atkreipti dėmesį į tai, kad tarp nusikaltėlių 50 proc. asmenų, sergančių alkoholizmu, psichopatija, turintys kaukolės traumas, centrinės nervų sistemos organinius susirgimus, kurie daugumoje atvejų, netraktuojami kaip invalidumas⁸⁹.

Lenkijos profesoriaus A.Wolska, atlikęs išsamią 2040 nusikaltėlių asmenybės tyrimų analizę, nustatė tyčinius nužudymus determinuojančius veiksnius: 1. Situacinis stresas, nulemtas aukos elgesio, alkoholinės intoksikacijos ir kt.; 2. Nerimo lygis; 3. Individualus frustracijos tolerancijos lygis, asmeninių savignyos mechanizmų efektyvumas; 4. Biologiniai veiksniai (somaticinės, ligos, smegenų sutrenkimai); 5. Emocijų kontrolė; 6. Socialinės charakteristikos (išsilavinimas, šeima, darbinė veikla, alkoholio vartojimas); 7. Agresijos patirtis (patirtas smurtas vaikystėje, emocinis ryšys tik su vienu iš tėvų ir kt.); 8. Asmenybės struktūra. Statistinė analizė parodė, kad visų išvardytų veiksnių bendra įtaka tyčiniams nužudymams yra 87,3 proc., tačiau koreliacija su individo agresyvaus elgesio patirtimi neryški⁹⁰. Kaip matome šių veiksnių grupėje yra biologiniai veiksniai, kurie nusikalstamą elgesį skatina tik kartu su socialiniais veiksniais, todėl jų poveikis gali būti visiškai skirtingas.

⁸⁸ SIRVYDIS, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje. *Jurisprudencija*, 2003, t. 38(30), p. 51.

⁸⁹ *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 1995, p. 86.

⁹⁰ SIRVYDIS, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje. *Jurisprudencija*, 2003, t. 38(30), p. 52.

3.2 Kaltininko asmenybės samprata ir tipologija

Vienas iš nusikaltimo sudėties elementų yra nusikaltimo subjektas – tai fizinis, sulaukęs baudžiamojo įstatymo nustatyto amžiaus ir pakaltinamas asmuo⁹¹. Šiame darbe „kaltininko asmenybė“ – tai asmens, kalto dėl nusikalstamos veikos padarymo, asmenybė.

Pabrėžtina, kad kriminologijoje dažnai yra keliamos trys pagrindinės problemos: kaltininko asmenybė, nusikalstamo elgesio mechanizmas ir priežastys bei nusikaltimų prevencija. Tačiau kaltininko asmenybė yra centrinė, nes ji yra nusikalstamo elgesio subjektyvių priežasčių šaltinis, pateikia būtinybę nagrinėti viską kartu, t.y. sociologinius, psichologinius, teisinius, medicininius (visų pirma psichinius) ir kitus kaltininko asmenybės aspektus⁹².

Mokslinėje literatūroje pateikiama daug požiūrių į pačios „asmenybės“ sąvoką. Rusų kriminologas V.Kudriavcevas teigia, kad žmogaus asmenybė – tai individualių-nepakartojamų požymių ir savybių visuma, kuri atspindi individualų jo gyvenimo kelią, jo individualius poelgius, santykius šeimoje, darbo ir kt. visuomeniniuose kolektyvuose – toje mikroaplinkoje, kurioje jis gyvena, veikia ir formuojasi kaip asmenybė. Pagrindinis požymis žmogaus kaip asmenybės – jo sąmoningumas, jo vidinis dvasinis pasaulis⁹³. S. Abelcevas asmenybę apibūdina, kaip turinčią išskirtinių bruožų, kuri keičiasi ir tobulėja, priklausomai nuo visuomeninių santykių, socialinės aplinkos vystymosi⁹⁴. Kiekviena asmenybė yra laisva savo elgesio variantų pasirinkime, tačiau iš kiekvieno žmogaus tikimasi prisiderinimo prie tam tikro visuomenės lygio priklausomai nuo jo amžiaus. Gamtinis-kultūrinis aspektas – tai atitinkamas kiekvieno amžiaus etapo individo fizinis ir psichinis išsivystymas. Socialinis-psichologinis – tai asmenybės savivokos etapas, jos nuostatos, savęs aktualizavimas ir įtvirtinimas, kuris, priklauso nuo amžiaus tarpsnio, sprendžiamas skirtingai⁹⁵. Šie procesai bus nagrinėjami kitoje darbo dalyje – kaltininko asmenybės bruožų charakteristikoje.

Kriminologinėje literatūroje yra daug požiūrių į sąvoką „kaltininko asmenybė“. Rusų kriminologijos enciklopedijoje teigiama, kad – „kaltininko asmenybė“ įvairių autorių suprantama trim prasmėm: 1) formaliąja – žmogaus asmenybė, kuri padarė nusikaltimą; 2) turinio – asmenybės charakteristika, t.y. socialinių ir psichologinių požymių ir asmens savybių visuma, turinti

⁹¹ PAVILONIS, V., ABRAMAVIČIUS, A., ČEPAS, A. ir kt. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 185.

⁹² *Криминология*. Под ред. Кудрявцева В. Н. Москва: Юрист, 1995, p. 82.

⁹³ КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Личность преступника*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 9.

⁹⁴ АБЕЛЪЦЕВ, С.Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: Юрист, 2000, p. 8.

⁹⁵ LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas, 1997, p. 28.

antisocialinį kryptingumą, pasireiškiantį nusikaltimo padarymu; 3) formaliąja-turinio – asmens būklė nusikaltimo padarymo metu⁹⁶.

Sąvoka „kaltininko asmenybė“ atspindi nusikaltimą padariusį individą, apima daugelį įstatymo nenumatytų individo požymių⁹⁷ ar kaltininko asmenybė turi bruožų, kurių tikimybė padaryti smurtinius nusikaltimus yra didelė⁹⁸. Nusikaltimas (tyčinis nužudymas ar neatsargus žmogaus gyvybės atėmimas), kaip ir visi svarbūs socialiniai reiškiniai, yra konkretaus žmogaus elgesio rezultatas. Kiekvienoje situacijoje pati asmenybė, ir tik ji priima sprendimą dėl nusikaltimo padarymo, kuris visada yra individualumo atspindys, jame aktyviai pasireiškia asmenybė ir jos kriminogeniniai bruožai⁹⁹. Kaltininko asmenybė – tai žmogaus asmenybė, kalta dėl visuomenei pavojingos veikos padarymo, kuri yra uždrausta baudžiamojo įstatymo. Ši sąvoka nepaaiškina viso jos turinio. Kaltininko asmenybė, kaip ir kiekvieno žmogaus asmenybę sudaro dorovinių-psichologinių savybių visuma. Asmenybės psichologija, jos ypatumai, kurie turi įtakos konkrečioje situacijoje, formuojasi įtakojant socialinėms sąlygoms, socialiniams santykiams, kuriuose reiškiasi pati asmenybė. Tuo pat metu socialinės sąlygos ir konkretus išorinis poveikis, veikia individą per jo psichiką ir ypatumas, tokiu būdu atsiskleidžiantys jo elgesyje¹⁰⁰.

Tačiau vieno konkretaus asmens, padariusio nusikaltimą žmogaus gyvybei, socialiniai, psichologiniai, teisiniai, medicininiai ir kt. požymiai negali atspindėti visos „kaltininko asmenybės“, t.y. visų asmenų, padariusių tokius nusikaltimus, bruožų ir savybių. Nusikaltėlio asmenybė¹⁰¹ veikia yra apibendrinta daugumos konkrečius nusikaltimus padariusių žmonių asmenybė. Tai nebe asmenybė, o savotiškas masyvas, padariusių nusikaltimus asmenų visuma.

Taigi, kaltininko asmenybę apskritai galima charakterizuoti kaip modelį, socialinį ir psichologinį portretą, turintį specifinių savybių¹⁰². Kaltininko asmenybė – tai savybių ir santykių visuma, apibūdinanti abstraktų baudžiamosios teisės draudimo pažeidėją ar neigiamų kriminogeninių asmenybės bruožų, nulėmusių arba galėjusių nulemti nusikaltimo padarymą visuma¹⁰³.

⁹⁶ *Российская криминологическая энциклопедия*. Москва: Норма, 2000, p. 321.

⁹⁷ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 79.

⁹⁸ JUSTICKIS, V. *Kriminologija. I dalis*. Vilnius: LTU, 2001, p. 424.

⁹⁹ АБЕЛЪЦЕВ, С. Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: Юрист, 2000, p. 9.

¹⁰⁰ КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Личность преступника*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 17.

¹⁰¹ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU, 2003, p. 30.

¹⁰² *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 2005, p. 152.

¹⁰³ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU, 2003, p. 30.

Pabrėžtina, kad kriminologijoje dar nedažnai išskiriama nusikaltimus žmogaus gyvybei padariusio kaltininko asmenybė. Kadangi šis nusikaltimas yra smurtinis, todėl pati asmenybė paprastai yra nagrinėjama, kaip smurtinius nusikaltimus padariusio kaltininko asmenybė.

Kriminologai teigia, kad kaltininkas – tai asmuo su žymiai padidintu dirglumo ir nepasitikėjimo savimi lygiu, impulsyvumu ir agresyvumu¹⁰⁴, susvetimėjimu nuo visuomenės vertybių ir naudingo bendravimo, visa tai yra susiję su padidėjusiu jautrumu tarpusavio bendravime, dėl ko tokie asmenys dažniau naudoja jėgą įvairiuose konfliktuose. Jie sunkiau įsisavina teisinių ir dvasinių normų reikalavimus, labiau nutolę nuo visuomenės ir jos vertybių, nuo mažų socialinių grupių (šeimos, darbo kolektyvų), jiems kyla nemažai sunkumų bandant prisitaikyti tose mažose grupėse. Tokias savybes dažniausiai turi tie asmenys, kurie žudo, plėšia, prievartauja arba padaro sunkius sveikatos sutrikdymus¹⁰⁵.

Asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei – tai žmonės dažniausiai turintys padidintą nerimą ir emocinį jaudulį, jiems pirmiausiai yra svarbūs savi norai ir interesai, o taip pat jie neturi susiformavusios nuostatos dėl kito žmogaus gyvybės vertės. Tokio ypatingo nusikaltimo, kaip nusikaltimo žmogaus gyvybei, įvykdymui kaltininko asmenybėje per ilgesnį laiką susikaupia ir paastrėja vidiniai konfliktai, kurie sukelia stiprias psichikos traumas. Vieni jų nusikaltimo žmogaus gyvybei padarymo metu būna tarp tokių asmenų, kurie gyvena asocialiai, kiti būna tarp nusikaltėlių laisvės atėmimo vietose. Abi šios aplinkybės formuoja žmoguje polinkį savo problemas spręsti jėga, netausojant kitų žmonių gyvybės, sveikatos ir orumo¹⁰⁶.

Iš vienos pusės asmenys, darantys nusikalstamas veikas, skiriasi vienas nuo kito demografiniais, teisiniais, psichologiniais ir kitais požymiais ir iš kitos pusės – jie pagal tuos pačius

¹⁰⁴ Nemotyvuotai žiaurų agresijos elgesį mokslininkai aiškina įvairiai. Biogenetinės koncepcijos šalininkai yra tos nuomonės, kad agresija yra įgimta. Socialinės krypties atstovai (A. Maslow) tvirtina, kad polinkis į prievartą žmogui nėra įgimtas, jos išmokstama gyvenant. Agresyvumą reikia sieti su žmonių gyvenimo ypatumais dehumanizacijos ir susvetimėjimo epochoje, kuriuos lemia greitas mokslo ir technikos pažangos tempas ir neribota urbanizacija. Populiariausia yra psichologinė agresyvumo teorija, grindžiama neurofiziologijos mokslu. Psichologinis agresyvumo modelis kuriamas remiantis vidinių ir išorinių agresyvaus elgesio veiksnių vienybe. Agresyvumas priklauso nuo pradinės nervų sistemos būsenos (agresijos centru) ir tam tikrų išorinių paskatų poveikio. Jis gali reikštis dėl šių aplinkybių: įgimtų savybių (kaip žmogus paveldi polinkį sirgti epilepsija, taip pat paveldi ir polinkį būti agresyviu), fiziologinės tam tikrų galvos smegenų vietų būsenos (kai dėl patirtų traumų pažeidžiamos galvos smegenys ir atsiranda anatominiai pakitimai), cheminės kraujo sudėties pasikeitimo (lytinio brendimo metu padidėja berniukų polinkis peštis), sukauptos gyvenimo patirties 9nuolat taikoma baudžiamųjų ir skatinamųjų sankcijų sistema gali sukelti ar slopinti agresyvumą), specialaus asmens ugdymo orientuojant jį į griovimą ar kūrybą. Gyvenimo patirtis gali iš esmės pakeisti įgimtą žmogaus agresyvumą. Todėl daroma išvada, jog nepakanka konstatuoti, kad žmogus agresyvus yra biologiškai užprogramuotas, arba teigti, kad jis įgytas gyvenant – jis priklauso ir nuo įvairių kintančių veiksnių. *Namų advokatas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 24.

¹⁰⁵ *Криминалогия*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 1995, p. 80.

¹⁰⁶ АНТОНОВ, Ю. М., КУДРЯВЦЕВ, В. Н., ЭМИНОВ, В. Е. *Личность преступника*. Санкт-Петербург: Юридический центр Прес, 2004, p. 157.

sutampančius požymius, sudaro atitinkamas grupes¹⁰⁷. Todėl kyla būtinybė klasifikuoti nusikaltusius asmenis ar išskirti jų tipus¹⁰⁸.

Pagal antisocialines savybes ir orientaciją į vertybes rusų kriminologas V. Kudriavcevas išskiria tokias nusikaltėlių grupes: a) priešingas nusiteikimas prieš asmenybės žmoniškumą ir pagrindines gyvenimo gėrybes: gyvybę, sveikatą, garbę ir kt. panašios savybės sudaro pagrindą agresyviems veiksams prieš žmogų – nužudymai, sunkūs kūno sužalojimai; b) asmeninės nuosavybės principų ignoravimas, tai būdinga vagystėms, kyšininkavimui; c) asmeninės pažiūros į įvairius nukrypimus nuo pilietinių, tarnybinių, šeimyninių normų; d) neatsakingas požiūris į nustatytas socialines vertybes ir savo pareigą ir atsakomybę dėl nepanaudotų arba neapgalvotų veiksmų¹⁰⁹.

Šis skirstymas turi būti papildytas skirstymu pagal piktavališkumo esmę. Kriminologijoje dar yra toks skirstymas: 1) „atsitiktiniai“ – tai asmenys pirmą kartą įvykdę nesunkius nusikaltimus, kurie yra priešingi jų bendra teigiamai socialinei būsenai; 2) „situaciniai“ – tai asmenys, kurie pirmą kartą įvykdė sunkius nusikaltimus, veikiami neigiamų išorinių aplinkybių, iki nusikaltimo apibūdinami šeimoje ir darbe teigiamai; 3) „nepastovūs“ – asmenys pirmą kartą įvykdę nusikaltimą, bet anksčiau darė teisės pažeidimus, charakterizuojami iš blogos pusės; 4) „piktybiniai“ – asmenys, anksčiau teisti, įvykdę nusikaltimus ne pirmą kartą; 5) „itin pavojingi“ – asmenys anksčiau teisti, teismo pripažinti itin pavojingais recidyvistais¹¹⁰.

Pagal nusikaltėlio požiūrį į pagrindinę vertybę – žmogaus gyvybę, galima išskirti tokius tipus: 1) „Absoliučiai pavojingas“ – vykdančias serijines žudynes, tame tarpe samdomos ir seksualinės, nužudymas vienu metu dviejų ar daugiau žmonių arba visuotinai pavojingu būdu; 2) „Labai pavojingas“ – įvykdantis žmogžudystes konfliktinėse situacijose, taip pat ilgalaikiai turtiniai ir turtiniai-prievartiniai nusikaltimai; 3) „Pavojingas“ – darantys nusikaltimus prieš asmenį, pažeidžiantis visuomeninę tvarką, bet nevykdantis nusikaltimų žmogaus gyvybei; 4) „Sukeliantys nežymų pavojų“ – likę nusikaltėliai, pirmiausiai tie, kurie įvykdė nusikaltimus iš anksto jų

¹⁰⁷ *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 1995, p. 87.

¹⁰⁸ *Klasifikacija* pasižymi žemesniu apibendrinimo lygiu, pateikia tyrinėjamų objektų grupavimą pagal atskirus požymius, sudaroma pagal grupių ir pogrupių kriterijus ir kurių kiekviena užima tiksliai fiksuojamą vietą. *Tipologija* – mokslinio pažinimo metodas, kurio pagrindą sudaro objektų sistemos išskyrimas ir jų grupavimas modelių ir tipų pagalba. Tipologija remiasi į tiriamų objektų panašumo arba skirtumo išaiškinimą, stengiasi pavaizduoti jų sudėtį, nustatyti jų teisiškumą, tipologijai nereikia visų tipų išskyrimo, galima tirti vieną nusikaltėlių tipą. *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 1995, p. 166.

¹⁰⁹ КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Личность преступника*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 50.

¹¹⁰ КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Личность преступника*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 53.

neplanavę arba veikiami neigiamų asmeninio gyvenimo sąlygų. Jie nedaro nusikaltimų žmogaus gyvybei¹¹¹.

A. Pėstininkas asmenis, padariusius nusikaltimus žmogaus gyvybei, suskirstė į tokias dvi grupes: 1) piktybiniai nusikaltėliai, t.y. asmenys psichologiškai pasirengę šiam nusikaltimui; 2) asmenis, nužudžiusius žmogų dėl konkrečios nepalankios situacijos¹¹².

Remdamiesi asmens bylomis, psichologiniais pokalbiais, specialiais klausimais¹¹³, rusų mokslininkai išskyrė tipus asmenų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei, kurių pavadinimai atspindi jų psichologines savybes:

1) *Nerimastingas tipas*. Šio tipo atstovai išsiskiria socialiniu aktyvumu, jiems būdingas padidėjęs emocinis jautrumas, veržimasis į lyderius. Jie išsišokėliai, ilgai prisimenantys patirtą tiesioginę ar netiesioginę skriaudą, agresyvūs, pyktis greitai atsiranda dėl menkiausios priežasties. Būtent tokioje būsenoje jų elgesys gali pasidaryti nevaldomas ir įvykdyti grubius prievartos aktus. Todėl jų padaryti nusikaltimai pasižymi ypatingu žiaurumu.

2) *Nevaldomas tipas*. Šiam tipui priskiriami asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei, pagal kai kuriuos psichologinius ypatumus, yra panašūs į *susijaudinančių tipą*. Jie siekia dominuojančios padėties, kurią jie pasirengę realizuoti smurtiniu keliu. Tačiau jie retai tampa lyderiais, nes negali prognozuoti savo ir kitų elgesio, užgniaužti savo emocijas, būti gudriu. Jie impulsyvūs, nesivaldantys ir yra linkę veikti pagal pirmą paskatą, įtakojami išorinių aplinkybių ir savo emocijų. Jų impulsyvumą ir agresyvumą atspindi socialinis atsilikimas, nesiorientavimas norminėje sistemoje, dorovinėje, o žemas intelektualinis lygis įtakoja jų interesus.

3) *Užsispyręs tipas*. Šių asmenų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei, pagrindinis ypatumas yra padidinti pastovūs išgyvenimai, kurie gali pasireikšti garbės troškimu, padidintu savęs vertinimu, liguistais išsižeidimais ir greitu susierzinimu; tikslo siekimu, kai bet koks su jais susijęs tikslas gali tapti aukščiau visko; skriaudų neužmiršimu, ypatingai jų garbės atžvilgiu; pastovumu susiformavusiai gyvenimo pozicijai ir pasiryžimu. Tikslo siekimas šio tipo asmenų pasireiškia polinkiu būti lyderiu. Tam jie sukaupia visas jėgas ir energiją. Tačiau skirtingai nuo aukščiau aprašytų tipų, jie turi griežtai pasirinkę gyvenimo poziciją ir pasižymi aukštesniu savo asmenybės vertinimu.

¹¹¹ *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 2005, p. 168.

¹¹² PĖSTININKAS, A. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis, 1984, p. 10.

¹¹³ Rusijoje atlikta asmenų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei, analizė. Голубев В. П., Шамис А. В. Типология осужденных за насильственные преступления и работа с ними. Москва, 1985. АНТОНОВ, Ю. М., КУДРЯВЦЕВ, В. Н., ЭМИНОВ, В. Е. *Личность преступника*. Санкт-Петербург: Юридический центр Прес, 2004, p. 162.

4) *Aktyvus tipas*. Tokie asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei, turi padidintą aktyvumą, kuris pasireiškia pakilia nuotaika ir optimizmu, interesų įvairove, pastoviu polinkiu naujovėms ir tai jiems padeda prisitaikyti prie naujovių. Kadangi jie yra linkę rizikuoti, atsakomybės jausmas nueina į antrą vietą, žemas savikontrolės lygis persipina su atsakomybės stoka. Tokie žmonės nori gauti iš gyvenimo viską savo malonumui, pataikaujant savo norams. Malonumų paieškose, jie pameta ribą kas leidžiama ir kas yra neleidžiama. Todėl tai kas trukdo patenkinti jų norus gali būti sunaikinta, tame tarpe ir nužudant, tuo labiau, kad jie mėgsta riziką. Jie pervertina savo asmenybę, daug žada, bet mažai padaro. Būtent savo asmenybės pervertinimas yra viena iš pasekmių to, kad jie retai gailisi, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei.

5) *Demonstratyvus tipas*. Šio tipo atstovų elgesys pirmiausiai pasireiškia stipriu noru, bet kokiomis priemonėmis išsiskirti iš kitų, pasiekti pasitenkinimą savimi. Jie mėgsta būti dėmesio centre, turi fantazijos, aukštai save vertina, ir blogiausia jiems – likti nepastebėtam. Kad pasiektų įvertinimo, jie gali meluoti, prigalvoti apie save įvairių nebūtų dalykų, ir tai daryti nesukeliant aplinkiniams jokių abejonių dėl teisingumo. Dauguma turi aktorinių sugebėjimų, sugeba pagauti aplinkinių nuotaiką. Jie gali prisipažinti įvykdę nusikaltimą žmogaus gyvybei, jeigu tai padarys išpūdį arba pats nusikaltimas demonstruoja, jų nuomone, stiprias jų savybes: charakterį, fizinę jėgą, miklumą. Tai padeda nusikaltimų išaiškinimui ir tokių asmenų sulaikymui.

6) *Bevalis tipas*. Tokie žmonės pasižymi valios stoka. Šio asmenybės savybė pasireiškia moksle, darbe, pareigų vykdyme. Jiems būdingas padidintas pavaldumas, todėl jų įvykdyti nusikaltimai žmogaus gyvybei yra grupinio spaudimo pasekmės. Noras būti turtingais ir per didelis pavaldumas priveda juos prie įstatymo pažeidimo. Jie nesirūpina savo ateitimi, neplanuoja, nesvajoje apie kokią nors profesiją, net „tingi galvoti“. Žemas intelektualinis lygis įtakoja jų neryžtingumą ir iniciatyvos nebuvimą. Negalima jais pasitikėti, dažnai yra linkę į alkoholizmą ir narkotikus.

7) *Demonstratyvus-užsispyręs tipas*. Šis asmenų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei, tipas turi dviejų jau aprašytų tipų bruožų. Tokių asmenų orientacija į išorinę aplinką jungiasi su tvirtu pasiryžimu pasiekti tikslą, pvz., jei nori tapti lyderiu, tai deda visas pastangas, kad juo taptų. Jie išsiskiria žiaurumu, garbės troškimu, padidintu jautrumu tam, kas susiję su jų asmenybe, kas paaiškina jų padarytą nusikaltimą žmogaus gyvybei. Tačiau skriaudų neužmiršimo ypatumo jie neturi. Jie yra pakankamai lankstūs, sugeba reaguoti į pasikeitusią išorinę situaciją. Dauguma turi artisto gabumų, sugeba pajungti kitus asmenis savo asmeninių tikslų siekimui. Tokie asmenys sugeba pateikti save kaip principingais, turinčiais savo požiūrį į gyvenimą, tačiau tai būna

paviršutinis arba klaidinantis pateikimas. Jie pervertina savo sugebėjimus ir mažiau daro, nei patys sako¹¹⁴.

Pagal asmenų skaičių, darant nusikaltimus žmogaus gyvybei, sąlygiškai dar galima būtų išskirti tokius tipus: 1) asmenys vieni, padarę nusikaltimą žmogaus gyvybei; 2) asmenys grupėje, padarę nusikaltimą žmogaus gyvybei.

Remiantis statistika, pastebėtina, kad 2/3 tyčinių nužudymų yra įvykdomi vieno asmens, likęs 1/3 – įvykdomi grupės asmenų. Kodėl? Rusų kriminologų nuomone, atsakymo reikia ieškoti pačiame veiksmo vykdyme, ypatingame nusikaltėlio susitikime su mirtimi. Tai, kad mirtis yra svetima neturi reikšmės, vertinant visuomeniniu požiūriu. Jeigu kiekvienas žmogus miršta vienas, tai ir duris į „tenai“, nors ir ne sau, taip pat atidaro vienas. Grupėje įvykdydamas nusikaltimą, reikia atkreipti dėmesį į bendrininkų rūšis. Vienais atvejais visų bendrininkų veiksmų bendra visuma būna žmogaus mirties priežastimi, kitais atvejais vykdytojas būna tik vienas, o kiti (organizatorius ir pan.) nemato nei paties nusikaltimo žmogaus gyvybei, nei lavono¹¹⁵.

Žinant nusikaltėlių charakteristiką, jų skiriamuosius ypatumus ir tipologinius bruožus, negalima pamiršti, kad profilaktikoje, nusikalstamų veikų tyrime, baudžiamųjų bylų nagrinėjime, skiriant bausmę teisėsaugos institucijų darbuotojai visada turi žinoti, kad jie dirba su gyvu žmogumi. Todėl visose situacijose jie turi žinoti nepakartojamą individualumą kiekvieno konkretaus įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo¹¹⁶.

¹¹⁴ АНТОНОВ, Ю. М., КУДРЯВЦЕВ, В. Н., ЭМИНОВ, В. Е. *Личность преступника*. Санкт-Петербург: Юридический центр Прес, 2004, р. 162-168.

¹¹⁵ *Ibid.*, р. 157.

¹¹⁶ *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 1995, р. 90.

3.3 Kaltininko asmenybės bruožų charakteristika

Nusikalstamo elgesio mechanizmą įmanoma suvokti tik įsigilinus ir pažinus paties kaltininko asmenybės struktūrą, sandarą, kitų autorių dar vadinamą kaltininko asmenybės bruožų charakteristiką.

Tokioje specifinėje sferoje, kaip nusikaltimas, žmogus veikia kaip visuomenės atstovas. Todėl prie jo reikia priėti kaip prie žmogaus, kuris savyje turi visuomenės psichologijos įvairių formų, yra įsisavinęs dvasinius, teisinius, etinius ir kitokius požiūrius ir vertybes, turi individualių psichologinių ypatumų¹¹⁷. Nagrinėjant kaltininko asmenybės sandarą, iškyta tokie klausimai: iš ko susideda kaltininko asmenybė; kokios yra charakterizuojančios teisės pažeidėjo savybės, ypatumai, kurie visumoje sudaro supratimą kaip susiformuoja kaltininko asmenybė¹¹⁸.

Kaltininko asmenybės struktūra – tai savybių ir santykių, apibūdinančių abstraktų baudžiamojo įstatymo pažeidėją, sąlyginis padalijimas į demografinius, socialinių vaidmenų, teises psichologines ir kitas kriminologiniu požiūriu reikšmingas vienaarūšes grupes.¹¹⁹ Išsamią kaltininko asmenybės struktūrą pateikia J.Bliuvšteinas ir V.Justickis, kurią struktūriškai vaizduoja kaip tam tikrą sistemą, susidedančią iš blokų (posistemių): 1) teisiniai požymiai (padarytų nusikaltimų skaičius, nusikaltimo padarymo laikas, taikytos bausmės ir pan.), 2) demografiniai požymiai (amžius, lytis, gyvenamoji vieta, šeimyninė padėtis), 3) socialiniai, kultūriniai požymiai (išsilavinimas, dvasiniai poreikiai), 4) ekonominiai požymiai (kaltininko materialinė padėtis, jo darbinis užimtumas), 5) santykis su socialinėmis institucijomis (ar asmuo kreipiasi į socialines institucijas, bendradarbiauja su jomis ar ne), 6) požiūris į socialines bendrijas (t.y. kokiose grupėse kaltininkas dalyvauja), 7) požiūris į socialines normas (ar asmuo pripažįsta socialines normas, ar yra joms abejingas), 8) socialiniai vaidmenys (ar asmuo įsisąmonina savo kaip „kaltininko“ vaidmenį ir savo sąmonėje formuoja tik negatyvų požiūrį į gyvenimą)¹²⁰.

V. Kudriavcevas mano, kad apibūdinti kaltininko asmenybę labiausiai tinka tokia schema : 1) socialiniai-demografiniai ir kriminaliniai-teisiniai požymiai; 2) socialinis pasireiškimas įvairiose gyvenimo srityse; 3) dorovinės savybės; 4) psichologiniai ypatumai.

Galime pastebėti, kad pastaroji kaltininko asmenybės sandara yra glaustesnė ir susideda iš platesnių, apibūdinančių daugiau asmenybės bruožų, dalių. Šiame darbe nusikaltimus žmogaus

¹¹⁷ *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 1995, p. 79.

¹¹⁸ КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Личность преступника*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 30.

¹¹⁹ СЕРАС А. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys*. Vilnius: Mintis, 1982.

¹²⁰ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 84-89.

gyvybei padariusio kaltininko asmenybė bus analizuojama pagal plane nurodytas dalis, pateikiant statistinius duomenis, kartu aptariant apklausos metu užpildytas anketas.

3.3.1 Socialiniai – demografiniai asmenybės bruožai

Socialiniai-demografiniai nusikaltimą žmogaus gyvybei padariusio kaltininko asmenybės bruožai patys savaime negali paaiškinti nusikalstamos elgsenos priežasčių: nusikaltėlis, kaip ir įstatymą gerbiantis asmuo, yra vyras arba moteris, jaunas, vidutinio amžiaus arba senas, vedęs ar ne ir t.t., tačiau jie leidžia nustatyti, koks gyventojų kontingentas labiausiai linkęs daryti nusikaltimus¹²¹. Šią nusikaltimą žmogaus gyvybei padariusio kaltininko asmenybės bruožų grupę surado tokie bruožai: lytis, amžius, tautybė, pilietybė, gyvenamoji vieta, šeimyninė padėtis, užimtumas (dirba, mokosi), išsilavinimas ir pan.

Remiantis informatikos ir ryšių departamento surinktais ir pateiktais duomenimis, kaltininkų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei (LR BK 129-134 str.), asmenybės bruožai bus apžvelgti už paskutinius trejus metus¹²², o kaltininkų, padariusių tyčinius nužudymus (LR BK 129-131 str.), asmenybės bruožai bus apžvelgti už šiuos penkis – 2001, 2002, 2004, 2005, 2006 – metus¹²³ (2 priedas). Minėtina, kad didžiausią dalį padaromų nusikaltimų žmogaus gyvybei¹²⁴ sudaro tyčiniai nužudymai (LR BK 129-131 str.) – 84,64 proc., nedidelę dalį sudaro neatsargūs gyvybės atėmimai (LR BK 132 str.) – 7,92 proc. ir mažiausią dalį sudaro sukurstymai nusižudyti ar privedimai prie savižudybės ir padėjimas nusižudyti (LR BK 133 ir 134 str.) – 4,42 proc. Taigi kaltininko, padariusio nusikaltimą žmogaus gyvybei, asmenybė daugiau bus atskleidžiama kaip kaltininko, padariusio tyčinį nužudymą, asmenybė.

Lytis. Moterų nusikalstamumas visada ir visur yra mažesnis. JAV kriminologai teigia, kad tam turi įtakos: 1) moterų dorovinis auklėjimas, jų socializacija kitokia nei vyrų (jos turi daugiau užuojautos, supratimo kitų žmonių bėdoms, bijo būti atskirtos nuo mylimų žmonių); 2) socialinė kontrolė (jos daugiau yra stebimos, kontroliuojamos); 3) fizinė jėga ir agresija¹²⁵ (jos pačios save

¹²¹ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 85.

¹²² Iki 2004 metų informatikos ir ryšių departamentas statistinius duomenis teikė apie asmenis, kurie padarė tyčinius nužudymus (129-131 str.), nuo 2004 metų – apie asmenis, padariusius nusikaltimus žmogaus gyvybei (129-134 str.), pagal lytį, neblaivumo stovį, amžių. Kontaktinis asmuo – Danguolė Bikmanaitė (tel. 8-5 2718722, danguole.bikmanaitė@vrm.lt).

¹²³ Dėl LR BK keitimosi 2003 metais, informatikos ir ryšių departamentas nesudarinėjo statistinių duomenų, pagal nusikalstamas veikas padariusių asmenų bruožus: lytis, amžius, užimtumas, išsilavinimas ir pan. Kontaktinis asmuo – Danguolė Bikmanaitė (tel. 8-5 2718722, danguole.bikmanaitė@vrm.lt).

¹²⁴ Remiantis paskutinių trejų metų duomenimis (5 lentelė).

¹²⁵ Agresyvumas neretai laikomas vyriškumo požymiu. Visai kitaip žiūrima į moters agresyvumą. Tai prieštarauja visuomenėje vyraujančiam moters įvaizdžiui. Jeigu moteris agresyvi, vadinasi ji “vyriško charakterio”. JUSTICKIS, V. *Kriminologija. I dalis*. Vilnius: LTU, 2001, p. 424.

vertina fiziškai silpnesnėmis nei vyrai); 4) aplinkybės, nusikaltėlio ir aukos santykis¹²⁶ (jos linkusios būti aukomis ir nužudo savo vyrą tik bijodamos netekti savo gyvybės, išbandžiusios visas kitas galimybes. Vyrai nesibaimina dėl savo gyvybės, jie dažniau nužudo žmonas įniršę dėl neištikimybės, ir nužudymas būna tik pastovaus neigiamo elgesio su žmona kulminacija)¹²⁷.

Tai patvirtina ir Lietuvos statistiniai duomenys; per paskutinius trejus metus iš viso nusikaltimus žmogaus gyvybei (2 lentelė) padarė 1029 vyrai ir 104 moterys, t.y. moterys sudaro tik 9,17 proc. Penkių metų (7 lentelė) duomenys nerodo esminių pakitimų – moterims vidutiniškai tenka 9,19 proc. tyčinių nužudymų.

Amžius. Amžius lemia asmens fizinį stovį ir galimybes, poreikių ir interesų ratą, gyvenimiškas vertybes, siekius ir norus. Žmogui tampant vyresniu, keičiasi jo paties asmenybė: socialinė padėtis, patirtis, įpročiai, poelgių motyvacija, reakcija į konfliktines situacijas. Tai įtakoja žmogaus elgesį¹²⁸. Tyrimo duomenys rodo, kad nusikaltimus žmogaus gyvybei daugiausia padaro suaugę asmenys. Per paskutinius trejus metus (4 lentelė) nepilnamečių (iki 18 metų) padaryti nusikaltimai žmogaus gyvybei pasiskirstė taip: 2004 metais 32 asmenys, 2005 metais – 25 ir 2006 metais 31 asmuo. Tai sudaro 7,76 proc. visų asmenų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei, per minėtus metus. 8 lentelės duomenys rodo, kad asmenys, padarę tyčinius nužudymus, yra jauni 18-24 metų (28,19 proc.), nemažai yra 25-29 metų (14,94 proc.) amžiaus asmenų. Daugiausiai šiuos nusikaltimus daro vyresni nei 30 metų (49 proc.) amžiaus asmenys. Pabrėžtina tai, kad būtent tokiam (vyresni nei 30 metų) amžiuje sprendžiami svarbūs gyvenimo klausimai, susidaro sunkios gyvenimo situacijos (šeimyniniai, buitiniai konfliktai). Mažiausiai nusikaltimų žmogaus gyvybei tenka asmenims virš 60 metų.

Panevėžio pataisos namuose atrankiniu būdu atliktas moterų, nuteistų už sunkius ir labai sunkius smurtinius nusikaltimus, anketavimas. Anketas užpildė 36 moterys, kurios priklauso tokio amžiaus grupėms: iki 20 metų – 2; 20-25 – 3; 25-30 – 6; 30-35 – 5; 35-40 – 1; 40-45 – 7; 45-50 ir daugiau – 12. Taigi šio atrankinio kriminologinio tyrimo duomenys taip pat rodo, kad dauguma, t.y. 2/3 moterų yra vyresnės nei 30 metų amžiaus.

Tautybė. Per paskutinius tris 2004, 2005 ir 2006¹²⁹ metus tyčinius nužudymus padarė atitinkamai: lietuviai – 278, 307 ir 255; rusai – 34, 33 ir 30; lenkai – 21, 18 ir 19; kitų tautybių – 6, 8

¹²⁶ JAV kriminologai teigia, kad nuo 45 iki 87 proc. nusikaltimuose žmogaus gyvybei, kaltininkas ir auka pažinojo vienas kitą.

¹²⁷ *Криминология*. Под ред. Джозефа Ф. Шели. Москва-Санкт-Петербург- Нижний Новгород-Воронеж-Ростов на Дону-Екатеренбург-Самара-Киев –Харьков-Минск: Питер, 2003, p. 152.

¹²⁸ БОРОДИН, С. В., ПОБЕГАЙЛО, Э. Ф. *Характеристика умышленных убийств*. Москва, 1981, p. 16.

¹²⁹ Pagal tautybę, įtariamų asmenų ataskaitos pradėtos rengti nuo 2004 metų. Kontaktinis asmuo – Danguolė Bikmanaitė (tel. 8-5 2718722, danguole.bikmanaitė@vrm.lt).

ir 10 (9 lentelė). Pastebėtina, kad daugumą nužudymų padarė lietuvių tautybės asmenys. Žinoma, šiuos rodiklius lemia tai, kad didžiąją dalį Lietuvos gyventojų taip pat sudaro lietuvių tautybės asmenys.

Šeimyninė padėtis. Iš moterų, padariusių sunkius ir labai sunkius smurtinius nusikaltimus, anketavimo duomenų galima pastebėti, kad dominuojančios šeimyninės padėties nėra: ištekėjusios – 9 moterys; išsituokusios – 11 ir netekėjusios – 16. Paminėtina taip pat, kad 10, atliekančių bausmę Panevėžio pataisos namuose, moterų neturi vaikų; turi po 1 vaiką – 10 moterų; po 2 vaikus – 10; po 3 vaikus – 1; po 4 vaikus – 3; po 6 ir daugiau vaikų turi 2 moterys.

Išsilavinimas. Asmens elgesiui, interesams, bendravimo ratui, siekiant gyvenimo tikslų, būdų pasirinkimui įtakoja išsilavinimas. Iš statistinių duomenų (17 lentelė) matyti, kad dauguma (vidutiniškai 86,50 proc.) asmenų per tirtus penkis metus, padariusių tyčinius nužudymus, turi žemiausią išsilavinimo lygį (vidurinį, pagrindinį, be išsilavinimo).

Užimtumas. Kriminologiniais tyrimais Lietuvoje ir užsienio šalyse nustatyta, kad nedirbantys ir nesimokantys asmenys pasižymi pačiu didžiausiu kriminaliniu aktyvumu. Tai pats kriminogeniškausias asmenų kontingentas¹³⁰. Statistiniai duomenys (11 lentelė) rodo, kad iš visų 1653 asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, 173 asmenys dirbo ir tai sudaro tik 10,46 proc. Didžioji dalis asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, nedirbo ir nesimokė ir jie sudaro vidutiniškai 66,6 proc. Galima daryti išvadą, kad asmenų išsilavinimas ir užimtumas yra vieni iš svarbiausių nusikaltimų žmogaus gyvybei prevencijos uždavinių.

3.3.2 Kriminaliniai – teisiniai asmenybės bruožai

Kriminalinės-teisinės kaltininko asmenybės savybės yra nusikalstamos veikos padarymo vietovė, vieta, laikas, būdas, įrankiai, priemonės, motyvai, tikslai, grupiškumas, recidyvas.

Statistiniai duomenys rodo, kad tyčinių nužudymų daugiau yra padaroma mieste (14 lentelė)¹³¹: per paskutinius trejus metus beveik 2/3 visų tyčinių nužudymų buvo padaryta miestuose ir 1/3 buvo padaryta kaimuose. Taip pat didžioji jų dauguma (kasmet apie 200 tyčinių nužudymų) buvo padaryta gyvenamosiose patalpose (19 lentelė), ir tai sudaro 55,10 proc. visų tyčinių nužudymų. Kriminologinė statistika apie nusikaltimų žmogaus gyvybei padarymo laiką nėra

¹³⁰ BABACHINAITĖ, G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas. *Jurisprudencija*, 2000, t.15(7), p. 130.

¹³¹ Pagal nusikalstamų veikų vietas, vietas, įrankius, priemones ataskaitos pradėtos rengti nuo 2004 metų. Kontaktinis asmuo – Danguolė Bikmanaitė (tel. 8-5 2718722, danguole.bikmanaite@vrm.lt).

kaupiamą. Paminėtina, kad rusų kriminologai teigia¹³², jog 2/3 tyčinių nužudymų ir net 4/5 nužudymų dėl chuliganiškų paskatų yra padaromi vakarais ir naktimis.

Nusikaltimo padarymo būdą parodo nusikaltimo padarymo metu naudojami įrankiai ir priemonės. Per paskutinius trejus metus (15 lentelė) tyčinių nužudymų šaunamuoju ginklu padaryta 4,17 proc.; 2004 ir 2005 metais kas penktas, o 2006 metais kas septintas-aštuntas tyčinis nužudymas padarytas nešaunamuoju ginklu. Vidutiniškai apie 113 per metus, t.y. beveik po 1/3 tyčinių nužudymų buvo padaryta grupėje (13 lentelė), ir vidutiniškai apie 8 tyčinius nužudymus padaro nepilnamečiai grupėje (16 lentelė).

Nusikaltimo motyvas – tai paskata, sukianti kaltininko pasiryžimą padaryti pavojingą visuomenei veiką. Nusikaltimų motyvai kyla iš žmogaus poreikių, dažniausiai iškreiptų, ir jausmų (emocijų). Iš teismų praktikos žinoma, kad dažniausiai nužudymų motyvas yra kerštas, pyktis, pavydas, chuliganiškos ir savanaudiškos paskatos. Nusikaltimo tikslas yra įsivaizdavimas norimo rezultato, kuris apibūdina kaltininko sąmonėje vykstantį subjektyvinių procesų, susijusių su jo daromu nusikaltimu. Nužudymų tikslai labai įvairūs: siekimas neteisėtai gauti svetimą turtą, paslėpti kitą nusikaltimą arba palengvinti jį padaryti, atsikratyti kito asmens ir kt.¹³³

18 lentelėje pateikti statistiniai duomenys apie asmenis, kurie anksčiau buvo padarę nusikaltimą, vėl nusikalto. Duomenys rodo, kad kasmet vidutiniškai 11 asmenų padarė tyčinį nužudymą, kuriems buvo atidėtas bausmės vykdymas (BK 75 str.); kasmet vidutiniškai 6 asmenys padarė tyčinį nužudymą, kurie buvo lygtinai atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą (BK 75 str.); vidutiniškai 11 asmenų padarė tyčinį nužudymą per 1 metus po paleidimo iš PDĮ. Tačiau didžiausią nerimą kelia tai, kad kiekvienais metais yra asmenų, kurie padaro tos pačios rūšies nusikaltimą, t.y. tyčinį nužudymą: 2001, 2002 ir 2004 metais kasmet tokių asmenų buvo vidutiniškai po 8, 2005 metais – 8 ir 2006 metais buvo 3 asmenys.

3.3.3 Dorovinės kaltininko savybės

Kaltininko dorovinės savybės ir psichologiniai ypatumai yra bendra visuma, kurią galima pavadinti dorovine – psichologine kaltininko charakteristika, kuri parodo asmens vidinę būklę ir kai kurias išorines išraiškas. Dorovinių kaltininko savybių ryšys su esančiomis socialinėmis sąlygomis, gali būti nusikaltimo priežastimi: ryšys tarp jų egzistuoja, nes neigiamos kaltininko dorovinės savybės yra viena iš grandžių, kuri veikia tarp socialinių priežasčių ir nusikalstamo elgesio¹³⁴. Prie

¹³² БОРОДИН, С. В., ПОБЕГАЙЛО, Э. Ф. *Характеристика умышленных убийств*. Москва, 1981, p. 32.

¹³³ PĖSTININKAS, A. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis, p. 9.

¹³⁴ КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Личность преступника*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 154.

dorovinių kaltininko savybių yra priskiriamos: jo dvasiniai ir materialiniai poreikiai, ateities planai, siekiai, interesai, kultūra, vertybių sistema, girtavimas ir t.t.

Kiekvienas žmogus auga ir formuojasi tam tikroje kultūrinėje terpėje. Taigi svarbus tampa asmenybės vertybinių nuostatų vertinimas, jų sistema (gyvybė, sveikata, grožis, gėris, nuosavybė, atsakomybė ir t.t.), jos pervertinimas¹³⁵. Kaltininkui įsisavinant negatyvius elgesio modelius, įvyksta tam tikri pakitimai jo vertybių sferoje, kurie susiję su visuotinai priimtoms vertybių sistemos peržiūrėjimu ir pervertinimu. Kuo labiau didėja teisės pažeidėjo poelgių asocialumo laipsnis, tuo labiau jis orientuojasi į kontranormatyvinę (asocialią) vertybių sistemą¹³⁶.

Kriminologai teigia, kad asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei, paprastai būna žemos moralės, todėl kylančios problemos sprendžiamos ribotomis priemonėmis ir galimybėmis. Vieni iš tokių asmenų gali nužudyti įtakojant nusikalstamos grupės spaudimui, kiti gali vadovauti tokiai grupei, organizuojant nusikaltimą žmogaus gyvybei¹³⁷.

Kadangi daugumai nusikaltimus žmogaus gyvybei padariusių asmenų būdingas žemas išsilavinimas¹³⁸, neišlavinti būna ir dvasiniai poreikiai. Dvasinių poreikių primityvumas neleidžia kaltininkui gerai suvokti vertybinių visuomenės orientacijų. Jam dažnai yra svetimos visuotinai priimtinos vertybės, todėl jis jų negerbia. Priešingai, pažeisdamas šias vertybes, jis jaučiasi vykdamas teisėtą protesto akciją prieš neteisingoje visuomenėje gyvuojančią neteisybę¹³⁹. Asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei, nevertina ir nesaugo kitų žmonių gyvybės, sveikatos, tačiau yra linkę išskelti save aukščiau kitų žmonių.

Kiekvienas žmogus eidamas per gyvenimą turi savo ateities planų, siekių, interesų. Žmonių siekiai ne visuomet atitinka su realiai jų gyvenime vykstančiais įvykiais ir jų pačių veikla. Jei asmuo nesimoko ir nedirba ne todėl, kad yra ligotas ar praradęs darbingumą, o todėl, kad nenori, tingi, tuomet, tokio žmogaus siekiai, ateities planai, interesai yra jam pačiam ir aplinkiniams sunkiai suvokiami arba jie hipertrofuojami ir pradedami siekti neteisėtais būdais.

Statistikos duomenys apie dorovines kaltininko savybes yra negausūs. Išskiriama tik neblaivumo būseną. Lietuvoje neblaivūs asmenys padaro apie trečdalį visų užregistruotų nusikaltimų, o nusikaltimus žmogaus gyvybei per paskutinius trejus metus padarė apie 54,11 proc. neblaivių asmenų (3 lentelė). Pasak A. Čepo, girtumas pasireiškia tuo, kad panaikina žmoguje

¹³⁵ LELIŪGIENĖ I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 1997, p. 39.

¹³⁶ VALICKAS, G. *Asmenybės savęs vertinimas*. Vilnius: VU, 1991, p. 51.

¹³⁷ АНТОНОВ, Ю. М., КУДРЯВЦЕВ, В. Н., ЭМИНОВ, В. Е. *Личность преступника*. Санкт-Петербург: Юридический центр Прес, 2004, p. 160.

¹³⁸ Per darbe tirtus metus 75,44 proc. asmenų, padariusių tyčinius nužudymus ir 2/3 apklausoje dalyvavusių moterų turi žemiausią išsilavinimo lygį (vidurinis, pradinis, be išsilavinimo).

¹³⁹ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 85.

gyvenimo suformuotus savikontrolės vidinius draudimus, t.y. panaikina tai, kas buvo įdiegta civilizacijos ir gražina žmogų tarsi į „laukinę“ būseną¹⁴⁰. Kai asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei, pagrindine priežastimi įvardija girtumą, tai leidžia jiems pamiršti prisiminimus ir pergyvenimus apie įvykdytą nusikaltimą. Tokią savigynos funkciją dažniausiai naudoja tie, kurie nužudė savo artimuosius: tėvą, motiną, vaikus, žmonas, sugyventinius. Nėra abejonių, kad kai kuriais atvejais nusikaltėliai meluoja, įtikinėdami, kad nieko neprisimena, tačiau daugelyje atvejų taip ir būna¹⁴¹.

3.3.4 Psichologiniai kaltininko asmenybės ypatumai

Kaltininko asmenybės psichologinė struktūra, pirmiausiai susieta socialinių faktorių, kurie nusako psichinių procesų individualias savybes. Į šią struktūrą įeina individualūs asmenybės ypatumai: psichikos būklė, intelektas, emocijos, valingumas, atmintis¹⁴². Būtent šioje kaltininko asmenybės bruožų charakteristikos dalyje išryškėja žmogaus individualumas. Žmogaus dvasiniai, materialiniai poreikiai, vertybių sistema, interesai priklauso nuo jo intelekto lygio, ateities planų, siekių įgyvendinimo. Priklausomumas nuo alkoholinių, narkotinių ar psichotropinių medžiagų sietinas su jų valingumu. Bet koks elgesys priklauso nuo emocijų pasireiškimo ir jų valdymo lygio.

Australijos kriminologijos institutas atliko tyrimą, kuriuo išsiaiškinta, kad per 9 metų (1989-1998) periodą apie 5,2 proc. (147 iš 2821) nužudymo subjektų pripažinti sergantys tam tikru psichikos sutrikimu nusikaltimo padarymo metu. Tai ganėtinai maža dalis per tokį didelį laikotarpį. Tyrėjai bandė atrasti skirtumų tarp nusikaltimo subjektų, turinčių ir neturinčių psichinių sutrikimų. Buvo nustatyta, kad pirmųjų aukomis didesne dalimi tampa moterys, be to ir tarp pačių nusikaltimo subjektų su psichiniais sutrikimais proporcingai daugiau moterų. Pažymėtina, kad devyni iš dešimties šių nusikaltimų subjektų neturėjo jokio motyvo. Tyrėjai išskyrė, kad asmenys su psichiniais sutrikimais dažniau atima gyvybę šeimos nariui, nei kiti asmenys. Taip pat šis institutas atliko tyrimą (20 lentelė), kuriuo ištyrė koks ryšys tarp asmens psichikos sutrikimo ir nužudymo, t.y. kiek šis sutrikimas sąlygoja nusikaltimo padarymą. Nustatyta, kad žudikai su psichiniais sutrikimais vyrauja nuo 2 proc. Ceilone iki 53 proc. Šiaurės Švedijoje. Kita vertus, sunka palyginti

¹⁴⁰ A.Čepo nuomone, dėl alkoholio vartojimo degradoja ne tik kaltininko asmenybė, bet ir turi įtakos asmens viktimiškumui. Antai 60 proc. nukentėjusiųjų tyčinių nužudymų ir sunkaus sveikatos sutrikdymo momentu buvo girti. ČEPAS, A. *Sunkinanti aplinkybė*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 70.

¹⁴¹ АНТОНОВ, Ю. М., КУДРЯВЦЕВ, В. Н., ЭМИНОВ, В. Е *Личность преступника*. Санкт-Петербург: Юридический центр Прес, 2004, p. 152.

¹⁴² A.Čepas teigia, kad psichologinės nusikalstamumo priežastys didelio poveikio nusikalstamumui neturi, tačiau kartu su kitais socialiniais reiškiniais jį įtakoja. Pavydas, kerštas, pyktis, egoizmas, savanaudiškumas, lengvabūdiškumas, emocionalumas, silpnavališkumas, grubumas, nuolankumas ir kitos žmogaus charakterio savybės palengvina kitų nusikalstamumo priežasčių veikimą. ČEPAS, A. Nusikalstamumo priežasčių turinys. *Teisė*, 1993, Nr. 26, p. 130.

įvairias šalis, kadangi šalis tiria skirtingą laikotarpį, naudodama kitokius metodus bei skirtingai traktuoja psichinio sutrikimo sąvoką¹⁴³.

Remiantis anksčiau aprašyta asmenų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei, tipologija, sąlygiškai būtų galima išskirti tokias psichologinių savybių grupes: 1) vidinės savybės (agresija, kerštas, pavydas, emocinis gyvumas, socialinis aktyvumas, optimizmas, aukštas savęs vertinimas, valia, žiaurumas ir kt.); 2) elgesyje pasireiškiančios savybės (greitai išsižeidžiantys, supykstantys, ilgai prisimenantys skriaudas, nesusilaikantys, patys negalintys prognozuoti savo elgesio, mėgstantys riziką, trokštantys turtu, malonumų ir kt.).

V. Sirvydis tyrė asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, socializaciją šeimoje ir ne šeimoje, nusikalstamų veikų aplinkybes, situacinių veiksnių trukmę, materialines jų sąlygas. Tyrimo metu nustatyta: 1) agresyvus elgesys, kaip asmeninių problemų sprendimo būdas iš esmės nėra būdingesnis tyčinius nužudymus padariusiems asmenims (3,3 proc. tirtųjų); 2) nemaža dalis tirtųjų (30,9 proc.) nurodė, kad yra patyrę smurtą ir kitas agresyvaus elgesio apraiškas šeimoje ar mokymo įstaigoje; 3) 30,8 proc. tyčinius nužudymus padariusių vyrų, vyresnių nei šaukiamojo amžiaus, netarnavo kariuomenėje dėl medicininių priežasčių; 4) 95,6 proc. ikikriminalinės situacijos nesieja su turtine, dvasine, emocine būseną; 5) situacinis stresas ir labai intensyvi interakcijos „žudikas-auka“ yra vyraujantis tyčinius nužudymus determinuojantis veiksnys¹⁴⁴.

Psichologiniam pasiruošimui bet kokioje žmogaus veikloje: moksle, darbe, bendravime su kitais žmonėmis yra svarbus savęs vertinimas. Savęs vertinimas formuojasi veiklos bei bendravimo eigoje, tačiau pasiekęs tam tikrą išsivystymo lygį, pats tampa faktoriumi, savo ruožtu nulemiančiu asmenybės veiklos bei bendravimo ypatybes. Žemas savęs vertinimas dažnai būna susijęs su įvairiais negatyvaus elgesio pasireiškimais: dalyvavimu asocialiose grupėse, agresyvumu, teisės pažeidimais, alkoholizmu ir t.t.¹⁴⁵.

Moterų, nuteistų už sunkius ir labai sunkius smurtinius nusikaltimus, savęs vertinimą atspindi užpildytų anketų C skyrius „Savęs vertinimo skalė“. Šiame skyriuje užfiksuoti pozityvūs ir negatyvūs jausmai, emocinės būsenos ir emociniai išgyvenimai. Su pirmuoju teiginiu – *aš esu patenkinta savimi* – visiškai sutiko 11 moterų, sutiko – 15, nesutiko – 9, visiškai nesutiko – 1. Taigi daugiau ar mažiau patenkintos savimi yra 2/3 moterų, tuo tarpu nepatenkintų savimi yra 1/3 moterų. Su teiginiu – *kartais aš galvoju, kad esu niekam tikusi* – visiškai sutiko 3 moterys, sutiko – 13, nesutiko – 8, visiškai nesutiko – 12, taigi moterys pasiskirstė taip: kartais taip apie save galvoja 1/3

¹⁴³ *Mental disorder and homicide in Australia*, Australian Institute of Criminology: Trends and Issues in crime and criminal justice, 1999, p. 3-4.

¹⁴⁴ SIRVYDIS, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje. *Jurisprudencija*, 2003, t.38(30), p. 53.

¹⁴⁵ VALICKAS, G. *Asmenybės savęs vertinimas*. Vilnius: VU, 1991, p. 49.

moterų, apie save taip negalvoja 2/3 moterų. Su teiginiu – *aš jaučiu, kad turiu daug gerų savybių* – visiškai sutiko 10 moterų, sutiko – 23 ir tik 3 moterys taip negalvoja. Su teiginiu – *aš galiu atlikti darbus taip pat gerai, kaip ir dauguma kitų žmonių* – visiškai sutiko 18 moterų, sutiko – 17, nesutiko – 1, visiškai nesutiko – nei viena. Taigi darbus atliktų gerai beveik visos moterys. Su teiginiu – *aš jaučiu, kad neturiu kuo didžiuotis* – visiškai sutiko – nei viena moteris, sutiko – 8, nesutiko – 18, visiškai nesutiko – 10. Taigi turi kuo didžiuotis virš 2/3 moterų, o neturi kuo didžiuotis tik 8 moterys. Su teiginiu – *kartais aš jaučiuosi niekam nereikalinga* – visiškai sutiko 3 moterys, sutiko – 5, nesutiko – 18, visiškai nesutiko – 10. Taigi nereikalingumą jaučia tik 8 moterys, to nejaučia virš 2/3 moterų. Su teiginiu – *aš jaučiu, kad esu verta mažiausiai tiek, kiek kiti* – visiškai sutiko 9 moterys, sutiko – 17, nesutiko – 8, visiškai nesutiko – 2. Taigi jaučiasi vertos kaip ir kiti žmonės virš 2/3 moterų, mažiau vertos nei kiti 10 moterų. Su teiginiu – *aš norėčiau labiau pasitikėti savimi* – visiškai sutiko 11 moterų, sutiko – 19, nesutiko – 6, visiškai nesutiko – nei viena moteris. Taigi pritarė šiam teiginiui virš 2/3 moterų, nepritarė tik 6 moterys. Su teiginiu – *apskritai aš esu linkusi jaustis nevykėle* – visiškai sutiko – nei viena moteris, sutiko – 2, nesutiko – 17, visiškai nesutiko – 17. Taigi jaučiasi nevykėlėmis tik 2 moterys. Su teiginiu – *aš teigiamai žiūriu į save* – visiškai sutiko 10 moterų, sutiko – 17, nesutiko – 8, visiškai nesutiko – 1. Taigi 27 moterų požiūris į save yra teigiamas ir 9 moterų požiūris yra priešingas.

Kiekvieno žmogaus tapatumą, jo asmenybės sandarą lemia savivertė, bendravimas, savos taisyklės ir gebėjimas rizikuoti. Pakeitus vieną iš jų, neišvengiamai pakinta ir kiti. Pozityviems teiginiams pritarė vidutiniškai 29 įkalintos moterys, negatyviems nepritarė vidutiniškai 27 moterys, t.y. sutiko su pozityviu teiginiu trys ketvirtadaliai moterų, o nesutiko tik vienas ketvirtadalis moterų ir atitinkamai – su negatyviais nesutiko trys ketvirtadaliai moterų, o sutiko vienas ketvirtadalis.

Atliktas tyrimas rodo: 1) 27 moterys save vertina teigiamai (8 nesutiko su šiuo teiginiu, o 1 – visiškai nesutiko), t.y. pasitiki savimi, nenori nieko keisti, galvoja, kad yra patenkintos savimi. 33 moterys jaučia, kad turi gerų savybių, o 3 nesutinka su šiuo teiginiu. Galima teigti, kad tam tikra prasme vyksta sėkmės generalizacija iš vienos savęs vertinimo srities į kitą – nuo buvimo „patenkinta savimi“ iki „teigiamo požiūrio į save“; 2) teiginiui „kartais aš galvoju, kad esu niekam tikusi“ pritarė 16 moterų, jį neigė – 20; teiginiui „aš jaučiu, kad neturiu kuo didžiuotis“ pritarė – 8, neigė šį teiginį 28 moterys. Vadinasi, 1/3 moterų neranda kuo didžiuotis arba nesugebėjo atrasti ir įvardinti savo poreikių ir lūkesčių; 3) teiginys „aš norėčiau labiau pasitikėti savimi“ gali būti vertinamas kaip kontrolinis, nes, tik save analizuojantis asmuo supranta ko jam trūksta, sužino kaip patenkinti trūkstamus poreikius; 4) apibendrinant savęs vertinimo skalę, galima pažymėti, kad vis dėlto atsakymuose dominuoja teigiamas įvertis – vadinasi, ir aukštesnis savęs vertinimas.

Teisūs kriminologai pabrėžiantys, kad nusikalstamą veiką, padariusiame asmenyje negalima matyti vien tik blogio nešėjo, nes jis visada – nepakartojama asmenybė, su savo troškimais ir sunkumais, tik jo nugyventu gyvenimu, nors jis buvo ir netinkamas¹⁴⁶. Bet kurio kaltininko asmenybės, jo elgesio supratimui, turi būti analizuojamos teigiamos ir neigiamos savybės. Lietuvos Aukščiausias Teismas baudžiamojoje byloje¹⁴⁷ dėl D.K. itin žiauriai nužudžiusio A.S. ir I.S., konstatavo, kad žiaurus nusikaltimo padarymo mechanizmo ir būdo, apibrėžtos tyčios ir žemų paskatų, negali neutralizuoti (ar sumenkinti) *teigiama nuteistojo asmenybė*. Todėl panaikino Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 27d. nuosprendžio dalį, kuria D.K. paskirta galutinė subendrinta bausmė laisvės atėmimas dvidešimčiai metų, ir šioje dalyje paliko galioti Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 17 d. nuosprendį, pagal kurį buvo paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė.

4. Socialinės aplinkos įtaka kaltininko asmenybei ir jo elgesiui

Nusikaltimą žmogaus gyvybei padariusio kaltininko elgesį formuoja socialinė aplinka. Nusikaltimas tai žmogaus valios ir „rankų“ rezultatas. Paprasčiausiais atsakymas į klausimą dėl žmogaus nusikalstamo elgesio, būtų – procesai vykstantys žmogaus sąmonėje, pvz. nusikaltėlis nužudo žmogų, norėdamas pasisavinti jo turtą. Tačiau toks atsakymas neatskleidžia šio nusikalstamo elgesio atsiradimo. Taigi reikia išsiaiškinti konkretaus asmens ryšius su jį supančia aplinka, kuriuos V.Kudriavcevas suskirstė į tris grupes: *1 grupė* – konkreti gyvenimo situacija; *2 grupė* – žmogaus vystymasis duotoje gyvenimo aplinkoje, bendruomenėje; *3 grupė* – informacijos paveldėjimas.

1 grupė. Nusikalstamos veikos padarymo metu artimai su kaltininku susijusi yra konkreti gyvenimo situacija. Konkreti situacija sukuria įvykdytus veiksmus ne pati, o sąryšyje su žmogaus asmenybe, jo psichinių ir fizinių savybių ir ypatumų visuma. Tuomet galima daryti apytikrą išvadą, kad nusikalstamas elgesys atsiranda dėl dviejų priežasčių: a) asmenybės ypatumų (žmogus pats save reguliuoja, pataiso, palaiko) ir b) konkrečios gyvenimo situacijos, kurioje jis randasi. Pabrėžtina, kad ne vien socialinė aplinka veikia žmogų prie kurios jis prisitaiko, bet ir jis pats aktyviai veikia aplinką, keičiant ją pagal savo gyvenimo reikmę ir reikalavimus¹⁴⁸.

Asmenų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei, sąryšį su aplinka sąlygiškai galima būtų pavaizduoti tokia grandine: *Psichologinės savybės*: kerštingumas, įtampa, įtarumas, priešiškumas,

¹⁴⁶ *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 1995, p. 90.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis b.b. Nr.2K-7-576/2006.

¹⁴⁸ КУДРЯВЦЕВ, В. Н., *Причинность в криминологии*. Москва: Юридическая литература, 1968, p. 12-14.

agresyvumas, pavydumas, emocinis nepastovumas ir kt.; *Požiūris į aplinką*: aplinką jie jaučia kaip priešišką, todėl jiems sunku teisingai ją įvertinti; susidūrus su sunkumais ir nemalonumais, juos supranta kaip kažkieno tai priešiškus veiksmus; socialinis susvetimėjimas, dėl kurio greitai susierzina įvykus nesklandiems socialiniams kontaktams, supranta kaip grasinimus; dėl savo nesėkmių yra linkę kaltinti kitus; *Reakcija į aplinką*: smurtinė reakcija gali kilti dėl menkausio įtarimo; padidintas savęs vertinimas, todėl yra jautrūs gindami savo garbę, gali nužudyti iš keršto ar pavydo; jie turi tvirtą nuomonę, todėl sunku perkalbėti ar sustabdyti nuo nusikaltimo padarymo.

2 grupė. *Socializacija* – žmogaus vystymasis per visą jo gyvenimą sąveikaujant su aplinka, socialinių normų ir kultūrinių vertybių perėmimo procesas, taip pat savęs tobulinimas ir realizavimas toje visuomenėje, kuriai jis priklauso. Socializacijos esmė yra ta, kad ji formuoja žmogų, kaip jai tinkamą narį, pripažįstantį visuomenės socialinius, kultūrinius, religinius, etninius idealus. *Pirminė* individo socializacija vyksta šeimoje: vaiko fizinis ir emocinis protinis ir kultūrinis vystymasis, socialinių normų įsisavinimas, socialinė-psichologinė pagalba žmogui, nuo kurio priklauso žmogaus savęs vertinimas. *Antrinė* asmenybės socializacija vyksta būtent per švietimo sistemą, t.y. aplinkos pažinimas, jos perteikiamų vertybių, normų įsisąmoninimas vyksta socialinėse institucijose¹⁴⁹. Esant *desocializacijai*, asmenybė perima asocialaus elgesio normas bei vertybes, ima tenkinti savo poreikius socialiai nepriimtinais būdais, ignoroja prosocialią aplinką¹⁵⁰.

Girtavimas yra viena iš smurto ir šeimos iširimo priežasčių. Atliktas tyrimas rodo, kad iš 36 paklaustų moterų 17 užaugo su mama ir tėčiu, 11 – su mama, su seneliais – 2, su vienu iš senelių – 4, vaikų namuose – 2 moterys. Girtavimo problema yra pirminės socializacijos grandyje – girtauja ir vyrai, ir moterys. Psichologai pabrėžia, kad girtaujančio asmenybėje paprastai išigali amoralūs, asocialūs bruožai, atsiranda vertybinių orientacijų destrukcija. Grįžęs į namus, girtas vyras triukšmauja, plūstasi, terorizuoja žmoną ir vaikus, net mušasi. Girtos moters elgesyje pasireiškia apatiškumas viskam: sau, vyrui, vaikams, tėvams, giminėms, buičiai, draugams ir t.t. Labiausiai dėl jos girtavimo kenčia vaikai, kurie būna neprižiūrėti (alkani, neplautais drabužiais), buitis, kuri būna visiškai apleidžiama. Anketos (1 priedas) B skyrius atspindi atliekančių bausmę moterų konfliktus šeimose, kuriose jos užaugo. Šio skyriaus pirma dalis atskleidžia kildavusių konfliktų šeimoje priežastis: net 17 iš 36 moterų pažymėjo, kad *Tėvas/mama/globėjai gėrė, tarpusavio nesutarimų* priežastį pažymėjo 8 moterys; *dėl nereikšmingų dalykų* konfliktai kildavo 5 moterų šeimose; finansines problemas ir brolio/sesers blogo elgesį, mokymąsi pažymėjo po 3 moteris. Antra šio skyriaus dalis parodo moterų elgesį, reakciją kilus konfliktams tarp tėvų: 14 iš 36 moterų dėl kilusių

¹⁴⁹ LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 1997, p. 26.

¹⁵⁰ VALICKAS, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: LTA, 1997, p. 14.

konfliktų *jautėsi blogai: buvo liūdna, jaudinosi*; 11 moterų *verkė* (kartu su: išeidavo į kitą, kambarį ar kiemą; prašė, kad tėvai nesibartų); *nekreipė į tai dėmesio* 6 moterys; 5 moterys pažymėjo, kad *užstodavo mamą*. Matome, kad didžioji dalis moterų pačios dėl to labai jaudinosi, liūdėjo, verkė, ir tai atsiliepė jų, kaip augančių vaikų, emociniam vystymuisi.

Taigi, atliktas tyrimas taip pat rodo, kad: 1) daugiausia 2/4 konfliktų šeimoje kildavo dėl tėvo/mamos/globėjų girtavimo. Alkoholiko šeima yra lyginama su „sergančia šeima“, kuriai būdingas uždarumas; konfliktai bei nesutarimai šeimoje yra ignoruojami ir neigiami. Tokiose šeimose galioja keturios pagrindinės taisyklės: šaltumo, tylėjimo, neigimo ir izoliacijos.¹⁵¹ Tokia situacija šeimoje nulemia ir vaikų jausmus bei elgesį, emocinį vystymąsi, moralinę orientaciją. 2) tėvų tarpusavio nesutarimus – kaip šeimyninių konfliktų priežastį – nurodė 8 moterys. Vaikai, ypač mažesni, jaučia kaltę dėl tėvų nesutarimų. Tai susiję su vaikišku egocentriškumu, jie jaučiasi esantys įvykių centras, todėl visas įtampas jie priskiria sau. 3) Moterų reakcijoje į konfliktus šeimoje dominuoja (14) atsakymas „blogai jaučiausi: liūdna, jaudinausi“, kuris yra emociškai mažiausias iš visų pateiktų variantų. 4) 11 moterų verkė, kartu nurodydamos ir kitus atsakymų variantus (išeidavo į kitą, kambarį ar kiemą; prašė, kad tėvai nesibartų), tai leidžia daryti išvadą, kad šios moterys reaguodavo giliau ir skausmingiau. 5) 6 moterys į konfliktus šeimoje nekreipė dėmesio, tuo pripažindamos, kad stengdavosi atsiriboti nuo šeimos konfliktų, nes „dėmesio nekreipimas“, emocinis šaltumas, nereagavimas yra labai demonstratyvus elgesys, tai bėgimas nuo problemos ir jos ignoravimas.

3 grupė. Žmoniškumo pagrindą sudaro gyvenimo sąlygos ir informacijos paveldėjimas, kuris vystosi priklausomai nuo aplinkos sąlygų¹⁵². Neigiamos sąlygos įtakoja vidinį dvasinį pasaulį, asmenybės psichologiją, tampa savarankišku ir aktyviu faktoriumi, nulemiančiu socialinės aplinkos įtaką. Žmogus renkasi ir įsisavina tas iš jų, kurios labiausiai atitinka jo psichologinę aplinką¹⁵³.

JAV atliktas kriminologinis tyrimas išskyrė tokius pagrindinius faktorius, turinčius įtakos nusikaltimams žmogaus gyvybei: a) materialiniai nepritekliai, t.y. neturtingumas, kaip materialinių vertybių nebuvimas ir nelygybė, kai asmuo naudojasi mažesniais ekonominiais resursais nei kiti visuomenės nariai; b) prievartos subkultūra, t.y. asmenys, darantys nusikaltimus žmogaus gyvybei, priklauso socialinėms grupėms, kuriose smurtas ir prievarta yra būdas aiškintis savitarpio santykius bei ginti savo orumą; c) nuolatinis užsiėmimas, t.y. iš vienos pusės pajamos suteikia galimybę būti gamtoje ir tuo pačiu padidina galimybę tapti smurto auka, iš kitos pusės tėvai – viengungiai dažnai

¹⁵¹ BULOTAITĖ, L. *Priklausomybių psichologiniai aspektai*. Vilnius, 1998, p. 37.

¹⁵² КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Причинность в криминологии*. Москва: Юридическая литература, 1968, p. 22.

¹⁵³ *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 1995, p. 81.

gyvenantys skurde, dauguma vaikų paverčia to skurdo aukomis (gyvena nepriteklyje, susvetimėjimas, sumažėjęs šeimos aktyvumas); d) situaciniai faktoriai ir e) nusikaltėlio ir aukos santykiai, kurie atspindi nusikaltimų žmogaus gyvybei tipą¹⁵⁴.

Taigi galime daryti išvadą, kad socialinė aplinka daro didelę įtaką nusikaltimą žmogaus gyvybei padariusio kaltininko asmenybei, jo elgesiui nuo pat jo vaikystės, kartu formuodama jo charakterio bruožus, psichologinius ypatumus, kurie vėliau nulemia paties kaltininko požiūrį į jį supančią socialinę aplinką bei poelgius joje.

5. Nusikaltimų žmogaus gyvybei prevencijos aspektai

Nusikalstamumą paaiškinti sudėtinga, todėl, kad tai ne klinikinė būklė, o socialinis-politinis reiškinys. Įstatymas nusikalstamumą vertina kaip nukrypimą nuo pagrindinių gyvenimo normų, kuris sudaro grėsmę bendruomenei, todėl tenka taikyti sankcijas. Kad būtų laikomasi gyvenimo normų, reikalingas bendruomenės įsikišimas į tų asmenų gyvenimą. Tačiau toks nukrypimas nuo pagrindinių socialinių – teisinių normų nėra liguista būklė, kuri gali būti išgydoma¹⁵⁵ ir todėl daugelį šimtmečių vienintelio tokio pasipriešinimo forma buvo nusikaltėlių baudimas.¹⁵⁶ Pabrėžtina, kad vien bausmių, kad būtų galima rimtai užkardyti nusikaltimus žmogaus gyvybei, nepakanka. Č.Bekarija išvystė pagrindinę visuomenės tvarkos palaikymo idėją – nusikaltimų prevenciją kartu su principu „geriau užkirsti kelią nusikalstamumui negu bausti“¹⁵⁷.

Nusikaltimų prevencija – poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis.¹⁵⁸ Nusikalstamumo prevencija grindžiama teisėtumo, pagrįstumo ir operatyvumo principais, trumpalaikių ir ilgalaikių tikslų derinimo būdu, taktinių ir strateginių tikslų derinimo būdu. Trumpalaikės priemonės negali būti rezultatyvios, reikalinga nuosekli socialinė ir individo lygmens prevencinė veikla siekiant strateginių nusikalstamumo paplitimo mažinimo tikslų¹⁵⁹.

¹⁵⁴ *Криминология*. Под ред. Джозефа Ф. Шели. Москва-Санкт Петербург- Нижний Новгород-Воронеж-Ростов на Дону-Екатеренбург-Самара-Киев –Харьков-Минск: Питер, 2003, p. 262.

¹⁵⁵ ФОКС, В. *Введение в криминологию*. Москва: Прогрес, 1980, p. 38.

¹⁵⁶ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 148.

¹⁵⁷ БЕКАРИЈА, Џ. *Аpie nusikaltimus ir bausmes*. Vilnius: Mintis, 1992.

¹⁵⁸ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. (Valstybės žinios, 2003, Nr. 32 – 1318).

¹⁵⁹ BABACHINAITĖ, G., KUKLIANSKIS, S. Teorinės nusikalstamumo problemos. *Jurisprudencija*, 2003, 42(34), p. 104.

Pirmiausiai būtų tikslinga trumpai apžvelgti kriminologijos literatūroje išskiriamas nusikalstamumo prevencijos rūšis.

Nusikalstamumo prevencijos sistemą sudaro įvairios prevencijos priemonės ir subjektai. J. Bliuvšteinas pagal priemonių tikslą skiria: 1) *bendrają prevenciją* – nusikalstamumo prevencijos priemonės turi išaiškinti ir pašalinti nusikaltimų priežastis ir sąlygas. Bendroji nusikalstamumo prevencija neturi konkretaus „adresato“ ir turi būti griežtai realizuojama, suderintas prevencijos išlaidos ir efektas, kurio laukiama iš prevencijos bei jos kryptys turi būti lanksčios. Pagal poveikio objektą priemonės skirstomos į tris rūšis: a) užkertančios kelią visiems nusikaltimams, b) užkertančios kelią atskirų rūšių nusikalstamumui; c) užkertančios kelią atskiriems nusikaltimams; 2) *individualią prevenciją* – priemonės, kurios gali paveikti asmenis, linkusius daryti nusikaltimus. Šios prevencijos poveikis taikomas tik tiems asmenims, kurie linkę į nusikalstamą elgesį: anksčiau elgėsi nusikalstamai (tiesioginė prevencija), priklauso tam tikram kontingentui, kuriam būdingas padidėjęs kriminogeniškumas, pvz. piktnaudžiauja alkoholiu arba vartoja narkotines medžiagas, t.y. stengiamasi pakeisti elgesį taip, kad jis atitiktų visuomenės interesus (ankstyvoji prevencija).¹⁶⁰ Pastaraisiais metais Lietuvoje nusikalstamumo prevencija skirstoma į: 1) bendrąją (nukreiptą į pagrindinių sąlygas nusikalstamumui sudarančių veiksnių šalinimą arba jų įtakos sumažinimą), 2) specialiąją (nukreiptą į tam tikrų rizikos grupių asmenis, kurie, kaip manoma, yra linkę pažeisti įstatymus, bei jų pozityvios mikroaplinkos formavimą), ir 3) individualiąją (darbą asmenimis, kurie jau padarė nusikaltimus, siekiant juos apsaugoti nuo nusikaltimų kartojimo)¹⁶¹.

Gilligan J. skiria tris nusikalstamumo prevencijos rūšis. Pirminė prevencija yra pati prevencijos strategija, numatanti būtinų socialinių, politinių, ekonominių, kultūrinių ir sociologinių prielaidų bei optimalių sąlygų sėkmingai individo socializacijai sukūrimą. Bendruomenė yra svarbiausia nusikalstamumo prevencijos organizacija: šeima, mokykla, darbo rinka, žiniasklaida, policija bei pataisos įstaigos¹⁶². Antrinė prevencija (išankstinis įsikišimas), kurios metu teikiama parama šeimoms, turinčioms nepilnamečių vaikų, programos, dėstomos vaikams mokyklose, kaip taikiai spręsti konfliktus, vaikų psichiatrų pagalba ir pan. Tretinė prevencija tai kova su recidyviniu nusikalstamumu, vykdoma teismų, policijos, įkalinimo įstaigų ir bausmių sistemos rėmuose.¹⁶³

V. Justickis pateikia tokią nusikaltimų prevencijos grandinę: 1) ankstyvoji (pirminė) prevencija, kurios tikslas padėti žmogui išspręsti problemas, kurios gali atvesti jį į nusikaltimo kelią

¹⁶⁰ *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 158-164.

¹⁶¹ JATKEVIČIUS, A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2003, p. 81.

¹⁶² GILLIGAN, J. *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 10.

¹⁶³ *Ibid.*, p. 116.

(nepalankūs, asmenybės nukrypimus lemiantys santykiai šeimoje, auklėjimo klaidos, o suaugusiųjų atžvilgiu – tai šeimos finansinės problemos, nedarbas, kvalifikacijos stoka); 2) įprastoji (antrinė) prevencija, kurios atveju išskiriama koks nors vienas ar keli pavojingiausi, labiausiai paplitę nusikaltimai ir sutelkiamos jėgos jiems užkardyti; 3) tretinė prevencija¹⁶⁴ nukreipta į asmenis, kurie jau padarė nusikaltimą¹⁶⁵.

Nusikaltimų prevencija yra valstybės socialinės politikos dalis ir yra labai plati tema, todėl šio darbo dalis atspindės tik atskirus nusikaltimų žmogaus gyvybei prevencijos aspektus. Nusikaltimų žmogaus gyvybei prevenciją galima apibūdinti kaip įvairių priemonių pagalba subjektų veikla, kuri skirta išaiškinti, apriboti, neutralizuotai ar šalinti šių nusikaltimų priežastis ir sąlygas, užkertant kelią tokiems nusikaltimams.

Reikėtų sutikti su G.Babachinaite, kad Lietuvoje nusikalstamumo prevencijos problemų aktualumas ir būtinumas pirmiausia grindžiamas aukštu nusikalstamumo lygiu. Šiuolaikinei vyraujančiai visuomenei būdingas požiūris, kad nusikalstamumo prevencija yra pirmiausia teisėsaugos institucijų pareiga. Teisėsaugos institucijos Lietuvoje iš esmės atlieka prievartinės nusikalstamumo prevencijos darbą ir atsako už šio darbo kokybę. Taigi prievartinė nusikalstamumo prevencija iš esmės yra specialioji nusikalstamumo prevencija valstybiniu, socialiniu, skirtingų šalies regionų ir socialinių grupių lygiu, bet svarbiausia – poveikio konkreitiems asmenims, t.y. individualios specialiosios prevencijos lygiu¹⁶⁶.

Įgyvendinant nusikalstamumo prevenciją, tame tarpe ir nusikaltimų žmogaus gyvybei prevenciją, svarbus yra glaudus teisėsaugos ir kitų institucijų bendradarbiavimas, informacijos rinkimas ir keitimasis. Lietuvoje veikia Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras (NPLC), kuris kaupia informaciją apie nusikalstamumo priežastis, sąlygas, analizuoja kriminogeninę situaciją, rengia nusikalstamumo programas, jų priemones, koordinuoja valstybės ir visuomeninių institucijų veiklą ir kt. Šio centro tikslai: sukurti ir įgyvendinti veiksmingą nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje sistemą, formuoti strateginę nusikalstamumo kontrolės kryptį, teikti mokslinę, metodinę ir kitokią paramą nusikalstamumo prevencijos subjektams.

Lietuvoje dar 1992 metais kriminologų buvo parengta ir Vyriausybės aprobuota nacionalinė nusikalstamumo kontrolės koncepcija¹⁶⁷. Šiuo metu Lietuvoje kovai su nusikalstamumu

¹⁶⁴ Skiriamos dvi atmainos: *specialioji* – neleisti, kad individas pakartotinai padarytų tą patį nusikaltimą ir *nespecialioji* – tai priemonės, kuriomis siekiama neleisti individui padaryti kitus nusikaltimus.

¹⁶⁵ JUSTICKIS, V. *Kriminologija. II dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 25-36.

¹⁶⁶ BABACHINAITĖ, G., KUKLIANSKIS, S. Teorinės nusikalstamumo problemos. *Jurisprudencija*, 2003, 42(34), p. 103.

¹⁶⁷ DAPŠYS, R. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės. *Teisės problemos*, 1998, Nr. 3-4, p. 181.

įgyvendinama bendro pobūdžio ir specializuotos prevencijos programos. Reikia pažymėti, kad specialios programos, skirtos nusikaltimų žmogaus gyvybei prevencijai, nėra. Taigi šių nusikaltimų prevencijai ir jų pagrindinių priežasčių ir sąlygų šalinimui yra taikomos bendro ir specializuoto pobūdžio programos.

2003 metais patvirtinta bendro pobūdžio Nacionalinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa,¹⁶⁸ kuri parengta įgyvendinant Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 5 straipsnio nuostatas. Programoje nusikaltimų prevencijai ir kontrolei keliamas toks *uždavinys* – kriminogeninių procesų plitimo stabilizavimas ir mažinimas bei atsakomybės neišvengiamumo principo efektyvus įgyvendinimas. Joje pažymėtos pagrindinės nusikaltimų priežastys ir sąlygos, pvz., svarbus nusikalstamumą lemiantis veiksnys yra žmonių neužimtumas, išsilavinimo stoka, apsvaigimas nuo alkoholio bei narkotinių ar psichotropinių medžiagų dažnai tampa nusikaltimo priežastimi arba sąlyga, nepilnamečių nusikalstamumas, jaunimo nenoras mokytis, didelė turtinė diferenciacija, moralės normų devalvacija.

Nusikalstamumo prevenciją pagal priimtų programų priemonių įgyvendinimo vietą sąlygiškai galima būtų suskirstyti į tris grupes: *I grupė* – prevencijos priemonės skirtos vaikų ir jaunimo socializacijai, smurtui prieš vaikus; *II grupė* – prevencijos priemonės, įgyvendinamos laisvės atėmimo vietose; *III grupė* – prevencijos priemonės, įgyvendinamos visuomeninėje aplinkoje asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų.

I grupė. Nusikalstamumo tame tarpe ir nusikaltimų žmogaus gyvybei prevenciją reikėtų pradėti nuo nepilnamečių¹⁶⁹, paauglių, jaunimo apskritai. Asmuo turi pasiekti intelektualiai valingos brandos lygį, nuo 14 iki 18 metų dar tęsiasi intensyvus sąmonės ir asmenybės formavimosi procesas, paaugliai atsilieka nuo suaugusiųjų intelekto ir valios ugdymo lygio, jų gyvenimo patirtis dar nedidelė¹⁷⁰. Asmenybei turinčius įtakos kriminogeninius veiksnius stengtis šalinti tada, kai jie tiesiogiai veikia asmenybę skirtinguose amžiaus tarpsniuose: kūdikystėje, ikimokykliniame ir mokykliniame amžiuje, paauglystėje, iki sukankant 18 metų (arba 21-25 metams) ir tolesniame žmogaus gyvenime¹⁷¹.

Iš statistinių duomenų (10 lentelė) matome, kad per tirtus metus tyčinių nužudymų kasmet padarė vidutiniškai 26 nepilnamečiai, per paskutinius tris metus (4 lentelė) naujagimio nužudymą

¹⁶⁸ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 23 d. nutarimu Nr. IX-1383. Valstybės žinios, 2003, Nr. 32 - 1318.

¹⁶⁹ Minėta, kad nepilnamečiais Lietuvoje laikomi vaikai iki 18 metų, tačiau baudžiamoji atsakomybė už vieną iš nusikaltimų žmogaus gyvybei, t.y. tyčinį nužudymą asmeniui taikoma jau nuo 14 metų.

¹⁷⁰ КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Личность преступника*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 143.

¹⁷¹ BABACHINAITĖ, G., KUKLIANSKIS, S. Teorinės nusikalstamumo problemos. *Jurisprudencija*, 2003, 42(34), p. 104.

(LR BK 131 str.) padarė 1 nepilnametė, neatsargų gyvybės atėmimą (LR BK 132 str.) padarė 8 nepilnamečiai. Taigi nusikaltimų žmogaus gyvybei nepilnamečiai per 2004 metus padarė 32, per 2005 metus padarė 25 ir per 2006 metus padarė 31. Taigi per šiuos metus nepilnamečiai vidutiniškai sudarė 7,84 proc. visų Lietuvoje užregistruotų asmenų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei.

Žmogaus sąmonė kaskart savaip reaguoja į situaciją. Tai ypač svarbu vertinant nepilnamečių elgesį. Kiekvieno jų sąmonė yra unikali. Ji formuojasi veikiamą tos socialinės aplinkos, kurioje gyvena nepilnametis. Todėl jo elgesys priklauso nuo jo sugebėjimo išsąmoninti ir suvokti bei įvertinti įvairius reiškinius.¹⁷² Priežasčių staiga kilusiai tyčiai nužudyti reikia ieškoti nepilnamečio asmenybės formavimosi sąlygose, jo artimiausioje aplinkoje. Nepilnamečiai, kurie žmogžudystes padarė vieni, dažniausiai nužudė savo artimuosius: tėvą, motiną, patėvį, pamotę ar kitus. Šie nusikaltimai iš esmės padaromi dėl tarpasmeninio, dažnai metų metus besitęsiančio ir subjektyviai išgyvenamo nepilnamečio ir artimiausių jo giminių socialinio konflikto. Tie sudėtingi ir nepilnamečiui skaudūs konfliktiniai santykiai dažniausiai prasidėdavo nuo ankstyvos jo vaikystės, kartais jau nuo kūdikystės. Taigi konfliktinėje šeimoje vaikai auga neatsparūs, kartais ir patys nesugeba elgtis nekonfliktiškai. Be abejo, tam tikrą nedidelę dalį tyčinių nužudymų nepilnamečiai padaro dėl savanaudiškų ar chuliganiškų paskatų¹⁷³. Šioje srityje svarbios yra vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa, vaikų ir jaunimo socializacijos programa bei smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programa.

Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programoje¹⁷⁴ išskiriamos tokios prevencijos rūšys: 1) bendrasocialinė, 2) specialioji, 3) netiesioginė, 4) individualioji. Joje siekiama pagerinti mokinių ir kitų vaikų sveikatos priežiūrą, jų užimtumą, dvasinį, moralinį ugdymą, kelti elgesio kultūrą, gerinti pedagoginę priežiūrą, laiduoti vaikų, gyvenančių žemiau skurdo ribos, vaikataujančių socialinę globą ir rūpybą, teikti materialinę paramą šeimoms, gyvenančioms žemiau skurdo ribos, pabrėžiamas savivaldybių institucijų kaip prevencijos veiklos subjekto vaidmuo, t.y. vaiko ir šeimos problemas reikia spręsti ten, kur gyvena ir auklėjamas vaikas, yra jo šeima. Taigi neigiamą socialinę įtaką vaikui, paaugliui reikia šalinti, kad jis formuotųsi kaip asmenybė, kuri gerbtų kitą žmogų, visuomenės vertybes, problemas sugebėtų spręsti nekonfliktiškai.

¹⁷² DRAKŠAS, R. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 11.

¹⁷³ BABACHINAITĖ, G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. *Jurisprudencija*, 2002, 27(19), p. 112.

¹⁷⁴ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 6 d. nutarimu Nr. 197. Valstybės žinios, 1997, Nr. 21 - 210.

Vaikų ir jaunimo socializacijos programos¹⁷⁵ tikslas – vaikų ir jaunimo socializacija – žmogaus vystymasis visą jo gyvenimą sąveikaujant su aplinka, socialinių normų ir kultūros vertybių perėmimo procesas, tobulinimasis ir savęs realizavimas toje visuomenėje, kuriai priklauso. Programoje pateikta esamos būklės analizė akcentuoja, kad vaikai ir jaunimas vis dažniau vartoja priklausomybę sukeliančias medžiagas, narkotikai pardavinėjami gatvėse, diskotekose, kitose pramogų vietose; alkoholį gana dažnai vartoja 10-31 proc. mokinių; daugelis vaikų laisvalaikio leidimo vietų užsiėmimai yra mokami ir tai nesuteikia galimybės ugdytis visų socialinių sluoksnių vaikams, ypač tiems, kurie po pamokų patenka į ugdytuisi nepalankią aplinką ir kt.

Statistiniai duomenys (11 lentelė) rodo, kad per kiekvienus metus nusikaltimų žmogaus gyvybei tyčinio nužudymo padarymo metu, vidutiniškai 27 asmenys mokėsi mokymosi įstaigose. Sprendžiant šioje programoje keliamus uždavinius yra svarbu plėtoti vaikų ir jaunimo socializacijos vasarą formų įvairovę, jų užimtumą laisvu nuo mokymosi metu, atostogų metu, skatinti jų aktyvumą šioje sferoje. Taip pat opi problema yra alkoholio vartojimas jaunimo tarpe. Per tirtus metus (12 lentelė) kasmet iš visų tyčinius nužudymus padariusių nepilnamečių, nusikaltimo padarymo metu vidutiniškai 13 nepilnamečių buvo neblaivūs. Todėl būtina yra siekti, kad vaikams ir jaunimui būtų diegiama teigiama gyvenimo orientacija, ugdyti jų norą vesti sveiką gyvenimo būdą, orientuojant į sportinę, kultūrinę veiklą, bandyti atskleisti jų gabumus, polinkius ir skatinti jų tobulinimą, ugdyti vaikų ir jaunimo psichologinį atsparumą žalingiems aplinkos veiksniams.

Kaip minėta, nusikaltimai žmogaus gyvybei yra smurtiniai nusikaltimai. Jaunas žmogus smurtą gali matyti savo šeimoje, savo bendraamžių tarpe, gatvėse ir pan. Vaikams, matantiems smurtą šeimose ar kaimynystėje, gresia padidinta rizika patiems tapti agresyviais¹⁷⁶, o asmenys, patyrę prievartą arba smurtą, vėliau dažnai patys tampa smurtautojais¹⁷⁷. Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programoje¹⁷⁸ pateikti atliktų apklausų rezultatai, kurie parodė, kad 14 proc. Lietuvos vaikų auga šeimose, kuriose dažnai elgiamasi agresyviai; miestuose, be fizinio smurto prieš vaikus, dažnai naudojamas psichologinis smurtas, o kaimuose vyrauja fizinis smurtas; dažniausiai nuo smurto vaikai nukenčia socialinės atskirties šeimose (pvz., girtaujančiose¹⁷⁹, narkotines medžiagas vartojančiose šeimose, kai jos nariai yra grįžę iš įkalinimo įstaigų, bedarbių šeimose ir kt.). Šia programa siekiama ugdyti žmonių nepakantumą smurtui prieš vaikus, mokyti vaikus apsisaugoti nuo smurto, teikti pagalbą vaikams

¹⁷⁵ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 23 d. nutarimu Nr. 209. Valstybės žinios, 2004, Nr. 30 – 995.

¹⁷⁶ GILLIGAN, J. *Smurto prevencija*. Vilnius, 2002, p. 110.

¹⁷⁷ PALAVINSKIENĖ, B. Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis. *Jurisprudencija*, 2001, 20(12), p. 60.

¹⁷⁸ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimu Nr. 491. Valstybės žinios, 2005, Nr. 58 – 2021.

¹⁷⁹ 47,23 proc. apklaustų moterų augo šeimose, kuriose buvo girtaujama.

nukentėjusiems nuo smurto, jų šeimoms, organizuojant tėvų ir vaikų švietimą tuo klausimu, informuojant apie pagalbą smurto aukoms.

II grupė. Už nusikaltimus žmogaus gyvybei, išskyrus padėjimą nusižudyti, skiriama griežčiausia laisvės atėmimo bausmė. Asmuo, padaręs nusikaltimą, turi būti surastas ir tinkamai nubaustas. Laiku paskirta teisinga bausmė taip pat turi prevencinę reikšmę¹⁸⁰. Asmenys, padarę nusikaltimus gyvybei, atlieka ilgą (nuo keletą metų iki gyvos galvos) laisvės atėmimo bausmę. Šiuo aspektu yra aktualios yra Europos kalinimo taisyklės¹⁸¹. Šios taisyklės pagrįstos humaniškumo, moralės, teisingumo ir žmogaus orumo principais, susiję su pagrindinėmis žmonių laisvėmis ir laisvos visuomenės doroviniu charakteriu, pagarba asmenims, jų tikėjimui. Svarbi kalinimo taisyklė yra ta, kad kalinimo įstaiga pateikia, priklausomai nuo galimybių, visas priemones (darbą, socialinį mokymą, švietimą, profesinį mokymą, fizinį lavinimą, rengimą išėjimui į laisvę), kurios padės atgauti fizinę ir dvasinę kalinių sveikatą, jų integracijai į visuomenę. Nuobaudų sistema yra būtina, tačiau teisinga ir veiksminga. Taisyklėse numatyti kontaktai su šeimomis, literatūros skaitymas ir būtinybė gauti informaciją apie gyvenimą laisvėje, kurie nukreipti į laisvės atėmimo vietose neigiamų pasekmių mažinimą.

Iš statistinių duomenų (17 lentelė), matyti, kad tik 2,05 proc. asmenų, padariusių tyčinius nužudymus per tirtus metus, turi aukštąją išsilavinimą, 5,87 proc. asmenų turi aukštesnįjį išsilavinimą ir 6,29 proc. asmenų yra įgiję profesinį išsilavinimą. Taigi didžioji dauguma šių asmenų neturi įgiję jokios profesijos, kurios pagrindu galėtų remtis darbo paieškose bei dirbant darbą, kuris būtų jų pragyvenimo šaltinis, atlikus paskirtas laisvės atėmimo bausmes: 36,91 proc. turi vidurinį išsilavinimą, 47,49 proc. turi pagrindinį išsilavinimą ir 1,39 proc. asmenų yra be išsilavinimo.

Šioje srityje svarbus yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl laisvės atėmimu nuteistų asmenų bendrojo lavinimo, profesinio ugdymo ir profesinio mokymo gamyboje organizavimo¹⁸². Pataisos darbų įstaigose steigiama mokykla, kai yra ne mažiau kaip 80 nuteistųjų, pareiškusių norą mokytis. Mokymasis yra savanoriškas, baigusiems 9 ir 12 klasių ir išlaikiusiems mokyklos baigimo egzaminus, išduodami Švietimo ir mokslo ministerijos nustatyto pavyzdžio dokumentai. Pataisos namuose taip pat steigiamos profesinės mokyklos, kuriose moksleiviai įgyja valstybinį standartą atitinkantį profesinį išsilavinimą, organizuojamas profesinis mokymas

¹⁸⁰ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos: monografija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 158.

¹⁸¹ Europos kalinimo taisyklės: Europos Tarybos Ministrų rekomendacija Nr. R(87)3, priimta 1987 m. vasario 12 d., ir aiškinamasis memorandumas. Ja rekomenduojama, kad valstybių narių vyriausybės vidaus įstatymų leidyboje bei praktinėje veikloje remtųsi principais išdėstytais Europos kalinimo taisyklių tekste.

¹⁸² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. vasario 8 d. nutarimas Nr. 206. Valstybės žinios, 1995, Nr. 14 - 333.

gamyboje, jei nuteistieji nori įgyti priminius profesinius įgūdžius arba kelti turimą kvalifikaciją. Ši programa ne tik suteikia galimybę asmeniui įgyti išsilavinimą, profesiją, atitinkamas žinias, kurias bus galima panaudoti išėjus iš laisvės atėmimo įstaigos, bet ir šalina vieną iš Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje pažymėtų pagrindinių nusikaltimų priežasčių – išsilavinimo stoką.

III grupė. Kita nusikalstamumo prevencijos grupė ir jos priemonės, skirtos asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo įstaigų: 2004 m. vasario 9 Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu patvirtino Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004-2007 metų programą (ji skirta ir nuteistiesiems) „Tipinė nuteistųjų integracijos į visuomenę programa“, taip pat yra priėmusi tokius nutarimus „Dėl socialinės paramos teikimo asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo, karamojo kalnimo vietų, socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų, ir šių asmenų įdarbinimo“, „Dėl našlaičių, baigusiu atitinkamas mokymo įstaigas, asmenų, grįžusių iš įkalinimo vietų ir neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos, apgyvendinimo, įregistravimo ir įdarbinimo“, „Dėl nakvynės namų steigimo grįžusiems iš įkalinimo vietų bei kai kuriems kitiems asmenims ir jų įdarbinimo“.

Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004-2007 metų programos¹⁸³ tikslas – nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, adaptacijos ir reabilitacijos, kurių metu jie vėl integruojami į visuomenės gyvenimą ir jiems sudaromos galimybės gyventi savarankiškai, sistemos tobulinimas, t.y. nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietos, siekti pataisos proceso sėkmingumo. Bausmių vykdymo kodekse (toliau BVK) pateikta tokia *socialinės reabilitacijos* sąvoka – tai viena iš nuteistųjų laisvės atėmimo pataisos priemonių, kurios pagrindiniai tikslai yra padėti nuteistiesiems tapti įstatymus, žmoniškas vertybes ir visuomenės saugumą gerbiančiais žmonėmis, išmokyti nuteistuosius gyvenimo tikslų siekti teisėtais būdais ir priemonėmis, sudaryti sąlygas nuteistiesiems po bausmės atlikimo reintegrotis į visuomenę.¹⁸⁴ Reabilitacija ir adaptacija ypač svarbios asmenims, padariusiems nusikaltimus žmogaus gyvybei, nes atlikus laisvės atėmimo bausmę, gali būti prarasta bet kokia elementari orientacija gyvenimiškose situacijose. BVK nustato socialinės reabilitacijos formas: a) individuali ir b) grupinė. Grupinė socialinė reabilitacija apima darbą su nuteistaisiais, pagalbą sprendžiant jų problemas, sporto, kultūros renginius, dvasinių ir kultūrinių poreikių tenkinimą. Sportinė veikla sietina su kalinių sveikata, įtampos iškrova, susidaranti dėl perpildytų Pataisos įstaigų. Kultūriniai

¹⁸³ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9 d. nutarimu Nr. 143 Valstybės žinios, 2004, Nr. 23 - 709.

¹⁸⁴ BLAŽEVIČIUS, J., USIK, D., ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 384.

renginiai ir dvasinių, religinių poreikių tenkinimas padeda mažinti žalingą kalinimo poveikį, padidina adaptacijos sėkmingumą išėjus į laisvę. Individualus darbas su nuteistuoju atliekamas, įsigilinant į jo rūpesčius, problemas, ieškant jų išsprendimo kelių, planuojant ateitį. Asmenims, kuriems paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, socialinė rehabilitacija tai pat svarbi, kad asmuo suvoktų savo veiksmus, jų pasekmes.

Tipinėje nuteistųjų Integracijos į visuomenę programoje¹⁸⁵ pateikti bendri minimalūs reikalavimai, kurie yra taikomi Pataisos įstaigose vykdomoms nuteistųjų integracijos į visuomenę programoms. Šios programos turėtų padėti nuteistiems asmenims, atlikus laisvės atėmimo bausmę, sėkmingai grįžti į visuomenę ir tokiu būdu išvengti nusikaltimų recidyvo bei tų pačių nusikaltimų žmogaus gyvybei padarymo. Per šiame darbe tirtus metus (18 lentelė) kasmet vidutiniškai 7 asmenys padarė tos pačios rūšies nusikalstamą veiką – tyčinį nužudymą ir vidutiniškai 3 asmenys tyčinį nužudymą padarė būdami recidyvistu.

Vykdamas minėtas programas, užsiėmimus veda socialinės rehabilitacijos tarnybos, kitų tarnybų pareigūnai, pataisos inspekcijų, visuomeninių organizacijų atstovai. Rekomenduojama sudaryti 8-10 nuteistųjų grupes. Šio programos sudėtinė dalis yra Asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinio ir socialinio švietimo programa¹⁸⁶, pagal kurią rengiami paleisti nuteistieji bendrais bruožais supažindinami su Lietuvos Respublikos teisine sistema ir detaliam su šios sistemos kontekste galiojančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, aktualiais paleistam iš laisvės atėmimo vietos asmeniui, taip pat institucijomis, realizuojančiomis minėtų teisės aktų nuostatas.

Integracija į visuomenę – tai asmens, eliminuoto iš visuomenės ir veiklos visuomenėje, psichologinis ir fizinis grįžimas į visuomenę. Nuteistiesiems ir asmenims, paleistiesiems iš laisvės atėmimo vietų reikalinga kompleksinė socialinė parama, formuojant gyvenimo įgūdžius: būsto ieškojimo, įsidarbinimo ir darbo ieškojimas, mokymas naudotis pinigais, bendrauti, leisti laisvalaikį, sveikos gyvensenos ir mitybos. Nuteistieji, atliekantys ilgą laisvės atėmimo bausmę, tame tarpe ir už nusikaltimus žmogaus gyvybei, gali būti praradę normalaus visuomeninio bendravimo bei elementarius buitinius įgūdžius, todėl jiems turi būti sudarytos galimybės pradėti dalyvauti vykdomoje programoje anksčiau, nei įprastai.

Vyriausybės nutarimas Dėl socialinės paramos teikimo asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo, kardomojo kalinimo vietų, socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigų, ir šių

¹⁸⁵ Patvirtintos Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2004 m. gegužės 24 d. įsakymu Nr. 4/07-132.Valstybės žinios, 2004, Nr. 87 – 3192.

¹⁸⁶ Patvirtintos Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. rugsėjo 24 d. įsakymu Nr. 4/07-174.Valstybės žinios, 2003, Nr. 92 – 4182.

asmenų įdarbinimo,¹⁸⁷ suteikia teisę asmeniui, grįžusiam iš laisvės atėmimo vietos, gauti socialinę paramą pinigais arba ne pinigine forma (gali būti socialinės paslaugos, šalpa daiktais, įdarbinimas ir sveikatos priežiūra, terminuoti nemokami maitinimai), jei jis kreipiasi į savivaldybės socialinės paramos skyrių per 2 mėnesius.

Dažnai būna, kad asmenys, atlikę laisvės atėmimo bausmes už padarytus nusikaltimus žmogaus gyvybei ir išėję iš Pataisos įstaigų, neturi jokios gyvenamosios vietos, praradę ryšius su šeimomis, giminėmis ir artimaisiais. Miestų (rajonų) valdybos, bendradarbiaudamos su įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis, turi sudaryti sąlygas apgyvendinti (numatant bendrabučių rezervą) ir įregistruoti asmenis, grįžusius iš įkalinimo vietų, vadovaudamiesi Dėl našlaičių, baigusių atitinkamas mokymo įstaigas, asmenų, grįžusių iš įkalinimo vietų ir neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos, apgyvendinimo, įregistravimo ir įdarbinimo¹⁸⁸. Remiantis LRV nutarimu Dėl nakvynės namų steigimo grįžusiems iš įkalinimo vietų bei kai kuriems kitiems asmenims ir jų įdarbinimo¹⁸⁹, miestų (rajonų) valdybos įsteigė nakvynės namus (lovų tipo nakvynės vieta), kuriuose gali būti apgyvendinami asmenys, grįžę iš įkalinimo vietų už nustatytą mokestį arba teikiant kaip socialinę paslaugą – nakvydinama nakvynės namuose iki 6 mėnesių. Tuo siekiama padėti šiems asmenims grįžti į normalų gyvenimą, nutraukti ryšius su nusikalstamu pasauliu, skatinti susirasti darbą, nuolatinę gyvenamąją vietą.

Pabrėžtina, kad smurtiniai nusikaltimai yra ne tik pavojingiausi, sukeltys pačias skaudžiausias pasekmes, bet ir sukelia didžiausią nepasitenkinimą visuomenėje. Asmuo, jau kartą padaręs nusikaltimą žmogaus gyvybei, turi išmokti valdyti savo smurto protrūkius, jis turi suvokti savo veiksmų pasekmes ir kad smurtas daro neigiamą poveikį pačiam smurtautojui, išsiugdyti atsakomybę už savo veiksmus. Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas panaudojant smurtą, socialinės reabilitacijos programą¹⁹⁰ sudaro 6 užsiėmimų kursas, kuriuose dirbama individualiai arba grupėmis, ne daugiau kaip 10 asmenų, esančių pataisos inspekcijų įskaitoje.

Per paskutinius trejus metus nusikaltimus žmogaus gyvybei padarė 53,92 proc. asmenų (3 lentelė) nusikaltimo padarymo metu būdami, apsvaigę nuo alkoholio, t.y. vidutiniškai kasmet po 203 asmenis. Taigi didžioji dalis nusikaltimus žmogaus gyvybei padariusių asmenų buvo neblaivios būsenos. V.Sirvydis teigia, kad gana dažni tokie atvejai, kai nužudymo metu kaltininkai buvo sunkios alkoholinės intoksikacijos būklės, išsiblaivę, neatsiminė konflikto aplinkybių arba

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 1140. Valstybės žinios, 1996, Nr. 119 - 2796.

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 9 d. nutarimas Nr. 326. Valstybės žinios, 1991, Nr. 26 - 703.

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 318. Valstybės žinios, 1992, Nr. 18 - 540.

¹⁹⁰ Patvirtintos Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. gruodžio 19 d. įsakymu Nr. 4/07-243. Valstybės žinios, 2004, Nr.7-167.

blaiivūs būtų sugebėję konflikto išvengti.¹⁹¹ Tokie asmenys turi ne tik įgyti žinių apie alkoholio žalą žmogaus sveikatai ir jo vartojimo socialines (agresyvumas, ginčai šeimoje, darbo netekimas ir kt.), fizines (ligos, traumos ir kt.) bei emocines (depresija, apatija, psichologinė priklausomybė ir kt.) pasekmes, bet ir suvokti jau padarytų veiksmų pasekmes. Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės reabilitacijos prevencijos programa¹⁹² vykdoma diskusijų ir ekskursijų forma per 5 užsiėmimus individualiai arba grupėmis.

Nuteistasis ar nuteistoji už nusikaltimus žmogaus gyvybei nėra atskiri individai, jie yra mūsų visuomenės dalis, todėl šios programos turi padėti asmeniui po laisvės atėmimo bausmės atlikimo tapti pilnaverčiu tos visuomenės nariu, šeimos nariu, kuris norėtų tikslų siekti teisėtais būdais, sugebėtų savarankiškai spręsti problemas.

Nacionalinė nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programa akcentuoja, kad nusikaltimų prevencija ir kontrolė gali būti sėkminga, jeigu joje aktyviai dalyvauja visi socialiniai subjektai – teisėsaugos institucijos, kitos viešojo administravimo institucijos, savivaldybių institucijos, verslo bendruomenė, visuomeninės organizacijos ir individualūs¹⁹³ asmenys.

¹⁹¹ SIRVYDIS, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje. *Jurisprudencija*, 2003, t.38(30), p. 53.

¹⁹² Patvirtintos Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. gruodžio 19 d. įsakymu Nr. 4/07-243. Valstybės žinios, 2004, Nr.7-167.

¹⁹³ Pavyzdžiui, Kaune veikia krikščioniškojo labdaros ir paramos fondo visuomeninė organizacija „Tėvo namai“, kuri dirba visuomeniniais pagrindais. Juose telpa iki 25 žmonių. Laikinam apsigyvenimui prioritetas teikiamas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų. Ši organizacija : 1) teikia laikinojo apgyvendinimo paslaugas iki 6 mėnesių; 2) nemokamą maitinimą; 3) konsultuoja įdarbinimo klausimais, bendradarbiauja su nuolatinėmis privačiomis įmonėmis, įstaigomis, į kurias nukreipia norinčiuosius dirbti; 4) savanoriai psichologai, sociologai veda užsiėmimus, tačiau jų labai trūksta; pati organizacija rašo programas ir jei gauna iš Kauno savivaldybės finansavimą, kviečiasi įvairių sričių specialistus; jei mato, kad reikalinga specialisto pagalba, kurio jie negali surasti, nukreipia į atitinkamas institucijas. Šioje srityje gali prisidėti verslo atstovai, individualūs asmenys.

IŠVADOS

1. Įstatymų leidėjas LR BK XVII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“ įtvirtino bendrąją tyčinio nužudymo sudėtį; tyčinių nužudymų sudėtis su kvalifikuojančiais požymiais, kurie atskleidžia nusikaltimo ir asmens ypatingą pavojingumą; tyčinius nužudymus su privilegijuotais požymiais: asmeniui staiga labai susijaudinus ir dėl gimdymo nulemtos psichinės motinos būsenos; neatsargaus gyvybės atėmimo sudėtį, dėl nusikalstamo pasitikėjimo arba nusikalstamo nerūpestingumo; sukurstymo nusižudyti ar privedimo prie savižudybės ir padėjimo nusižudyti sudėtis, kai asmuo nusižudo dėl konkretaus kaltininko veiksmų, o ne dėl kitų priežasčių arba padedant kaltininkui.

Nusikaltimai žmogaus gyvybei yra padaromi tiesiogine ir netiesiogine tyčia, išskyrus neatsargų gyvybės atėmimą, kuris yra padaromas esant neatsargios kaltės formai: nusikalstamas pasitikėjimui arba nusikalstamas nerūpestingumui.

2. Per paskutinius trejus metus kasmet padaroma vidutiniškai 391 nusikaltimų žmogaus gyvybei. Per paskutinius septynerius metus vien tyčinių nužudymų su pasikėsinimais 100 000 gyventojų vidutiniškai tenka po 10,17 atvejų, tačiau ištirta šių nusikalstamų veikų vidutiniškai 83,18 proc. (17,18 grafikai). Vadinasi daugiau kaip 16 procentų tyčinių nužudymų lieka neišaiškintų.

2. Remiantis socialiniais – demografiniais asmenybės bruožais, galima pateikti tokį apibendrintą nusikaltimų žmogaus gyvybei kaltininko asmenybės portretą: tai daugiausiai darbingo amžiaus, niekur nedirbantys ir nesimokantys vyriškos lyties, lietuvių tautybės asmenys, turintys žemiausią išsilavinimo lygį. Nusikaltimus žmogaus gyvybei per paskutinius trejus metus padarė kasmet vidutiniškai 34 moterys.

Remiantis psichologiniais ypatumais, tai asmenys, pasižymintys agresyvumu, priešišku, kerštingumu, greitai išsižeidžiantys, nesusilaikantys ir dažniausiai patys negalintys prognozuoti savo elgesio. Tai tik du iš apibendrintų kaltininko asmenybės portretų variantų.

3. Nusikaltimus žmogaus gyvybei gali nulemti buitiniai kiverčiai, konfliktinės situacijos taip pat yra padaromi įvairiausiais motyvais: kerštas, pyktis, pavydas, chuliganiškos ir savanaudiškos paskatos ir kt. Iš Australijos kriminologų atlikto tyrimo darytina išvada, kad asmenys su psichikos sutrikimu sudaro tik nedidelę dalį visų nužudymo subjektų.

4. Remiantis kriminaliniais – teisiniais asmenybės bruožais ir kriminologų teiginiais, darytina išvada, kad dauguma nusikaltimų žmogaus gyvybei yra padaromi tamsiu paros metu, gausiausiai

gyvenamose vietose, t.y. miestuose ir dominuojančių nusikaltimų padarymo būdo, įrankių ar priemonių nėra.

5. Per paskutinius trejus metus 54,11 proc. asmenų, kurie padarė nusikaltimus žmogaus gyvybei, nusikaltimo padarymo metu buvo neblaivūs. Darytina išvada, kad alkoholio vartojimas visuomenėje yra egzistuojanti ir skaudi problema.

6. Asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei išorinę aplinką dažnai suvokia kaip jiems priešišką. Tokio suvokimo sąryšis su asmens neigiamomis psichologinėmis savybėmis gali įtakoti nusikaltimo padarymą. Panevėžio pataisos namuose užpildytų anketų C dalis „Savęs vertinimo skalė“ parodė, kad moterys, atliekančios bausmę už sunkius ir labai sunkius smurtinius nusikaltimus, save kaip asmenybes vertina teigiamai. Tai rodo, kad atlikdamos bausmę laisvės atėmimo vietoje jos dažnai nekritiškai vertina save ir nusikalstamą elgesį.

Atliekančios bausmę Panevėžio pataisos namuose moterų konfliktų šeimose kilimo priežastys – tėvas/mama piktnaudžiavo alkoholiu. Tai viena svarbiausių socializacijos šeimoje, kurioje augantis vaikas emociškai, fiziškai bręsta, vyksta vertybių įsisavinimo procesas, problema.

7. Per paskutinius trejus metus nepilnamečiai vidutiniškai sudarė 7,84 proc. visų Lietuvoje užregistruotų asmenų, padariusių nusikaltimus žmogaus gyvybei, todėl nusikalstamumo prevencijos programose svarbu numatyti priemones šalinančias neigiamą socialinę įtaką vaikui, paaugliui, skatinti jų sportinę, kultūrinę veiklą, bandyti atskleisti jų gabumus, polinkius, ugdyti norą juos tobulinti.

8. Labiausiai problemiški ir prevencijos priemonėms nepasiduodantys yra asmenys, kurie nuteisti už nusikaltimą žmogaus gyvybei, kadangi išėję iš laisvės atėmimo vietų jie dažnai vėl padaro tos pačios rūšies nusikaltimą. Pavyzdžiui, 2001 metais tokių asmenų buvo 14, 2002 – 6; 2004 – 5; 2005 – 8 ir 2006 – 3.

9. Nusikaltimų žmogaus gyvybei svarbiausios prevencijos kryptys – socialinės įtampos židinių nustatymas, pagalba rizikos grupės šeimoms, galimybių įgyti išsilavinimą ir profesiją suteikimas, įsidarbinimo problemų sprendimas, nuteistųjų ir išėjusių iš laisvės atėmimo vietų resocializacija.

SANTRAUKA

Magistro darbo tema „Nusikaltimai žmogaus gyvybei ir kaltininko asmenybė“. Nusikaltimai žmogaus gyvybei – tai viena iš nusikaltimų žmogui rūšių, už kuriuos baudžiamoji atsakomybė numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies XVII skyriuje. Šiais nusikaltimais yra kėsiamasi į svarbiausią asmens teisinę vertybę – jo gyvybę. Magistro darbo *objektas* – nusikaltimai žmogaus gyvybei ir paties kaltininko asmenybė. Pagrindinis darbo *tikslas* – atskleisti žmogaus gyvybės apsaugos baudžiamosios teisės priemonėmis esmę ir parodyti pagrindines kaltininko asmenybės savybes.

Magistro darbe trumpai pateikiama įstatymų, reglamentuojančių baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus žmogaus gyvybei, raida; atskleista nusikaltimų žmogaus gyvybei samprata ir jų sudėties požymių analizė.

Neįmanoma išsiaiškinti padaryto nusikaltimo esmės, neanalizuojant asmenybės to asmens, kuris padarė tą nusikaltimą. Kaltininko asmenybės bruožų charakteristikoje analizuojami: 1) socialiniai – demografiniai ir 2) kriminaliniai – teisiniai asmenybės bruožai; 3) dorovinės kaltininko asmenybės savybės; 4) psichologiniai kaltininko asmenybės ypatumai. Ši analizė siejama su statistiniais duomenimis, kurie atskleidžia kokie asmenys padarė nusikaltimus žmogaus gyvybei per statistinius metus (lytis, pilietybė, amžius, išsilavinimas, užimtumas, neblaivumas ir pan.) bei aptariami psichologiniai kaltininko asmenybės ypatumai: agresyvumas, valingumas, emocijos ir kt. Greta analizės išnagrinėta ir socialinės aplinkos įtaka kaltininko asmenybei, kurioje svarbus vaidmuo tenka šeimai, socializacijos procesui, bendruomenės įtakai.

Nusikalstamumo prevencijos aspektuose aprašytos kriminologijos literatūroje išskiriamos nusikalstamumo prevencijos rūšys, aptartos nusikaltimų žmogaus gyvybei vykdomos pagrindinės prevencijos programos. Nusikaltimų žmogaus gyvybei prevencijai yra svarbūs šie uždaviniai: išsilavinimo ir profesinio mokymo įgijimo asmenims galimybės suteikimas, alkoholio žalos žmogaus sveikatai ir jo vartojimo socialinių pasekmių bei smurto naudojimo ir jo pasekmių supratimas, vaikams ir paaugliams neigiamos socialinės aplinkos įtakos šalinimas, nuteistųjų asmenų socialinė rehabilitacija bei pagalba ir parama asmenims, atlikusiems laisvės atėmimo bausmę.

SUMMARY

The theme of this job - „ The crimes danger to person life and own causer's personality. The crimes imminence to person life is one of the crime's sort, where criminal responsibility is described in the Criminal Code of Lithuanian Republic in the XVII chapter. These crimes encroach on person's the most important right to live.

The subject of this job - the crimes danger to person life and own causer's personality.

The purpose of this job – to show the juridical implements, which protected the person's rights and the main causer's features of his own personality.

There are shortly decribed the law processes, wich are regulating the crime's danger to person life and unclosed the conception about people life, their features analysis.

It is impossible to see crimes purport, if you don't analyse own causer's personality, either it is a trutful notion, that causer's personality isn't dissociative of done crime heaviness. In this job there are analysed the features of causer's individuality: 1) social -demogaphis; 2) criminal-juridical ; 3) moral; 4) psychological features. This analysis is asociate with statistical facts, wich shows the person's rating, who has made hard crimes through the year (assess sex, age, nationality, education, employment, insobriety and etc.) and there are given the psychological features of causer's individuality: voluntary, individuality, emotions and etc. Herewith near the analysis there are given the social environment's influence to causer's personality, where the main part takes family, socialization processes, society influnece.

There are excepted the types of crime's prevention in the criminology literature, recommended the main prevention programme. The prevention of crime's is not only a duty of law institutions, but it's success depends how intensive take part the institution of municipality, business society, the organizations of sodality and individual persons. The most important proposition to reduce the crime's danger to person life are: education and vocational training, the alcohol damage and violense results understanding, the negative social environmental influences for children and teenagers removal, convicts social rehabilitation and support.

PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SARAŠAS

Norminiai teisės aktai :

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741);
3. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
4. 1926 m. RTFSR Baudžiamasis kodeksas, veikias Lietuvos TSR teritorijoje. Valstybinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1952 m.;
5. 1926 m. RTFSR Baudžiamasis kodeksas. Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo Liaudies Komisariato leidinys, 1941 m.;
6. Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 43-1602);
7. Žmogaus mirties registravimo ir kritinių būklių pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 43-1601);
8. LR Baudžiamojo kodekso 105, 111 ir 112 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios, 1997, Nr. 41-99);
9. Dėl LR Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios, 1993, Nr. 26-597);
10. Dėl LR Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso ir Pataisos darbų kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios, 1991, Nr. 36-975);
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 1440 Dėl socialinės paramos teikimo asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo, kardomojo kalnimo vietų, socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų, ir šių asmenų įdarbinimo. (Valstybės žinios, 1996, Nr. 119-2796);
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. vasario 8 d. nutarimas Nr. 206 Dėl laisvės atėmimu nuteistų asmenų bendrojo lavinimo, profesinio ugdymo ir profesinio mokymo gamyboje organizavimo. (Valstybės žinios, 1995, Nr. 14-333);
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 318 Dėl nakvynės namų steigimo grįžusiems iš įkalinimo vietų bei kai kuriems kitiems asmenims ir jų įdarbinimo. (Valstybės žinios, 1992, Nr. 18-540);
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991m. rugpjūčio 9 d. nutarimas Nr. 326 Dėl našlaičių, baigusių atitinkamas mokymo įstaigas, asmenų, grįžusių iš įkalinimo vietų ir neturinčių

- nuolatinės gyvenamosios vietos, apgyvendinimo, įregistravimo ir įdarbinimo. (Valstybės žinios, 1991, Nr. 26-703);
15. 1987 m. vasario 12 d. Europos kalinimo taisyklės: Europos Tarybos Ministrų rekomendacija Nr.R(87)3 ir aiškinamasis memorandumas;
 16. Smurto prieš vaikus ir pagalbos vaikams 2005-2007 metais programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 04 d. nutarimu Nr. 491 (Valstybės žinios, 2005, Nr. 58-2021);
 17. Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 23 d. nutarimu Nr. IX-1383 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1318);
 18. Vaikų ir jaunimo socializacijos programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 23 d. nutarimu Nr. 209 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 30-995);
 19. Dėl nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004-2007 metų programos patvirtinimo, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9d. nutarimu Nr. 143 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 23-709);
 20. Dėl vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinės programos, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 06 d. nutarimu Nr. 197 (Valstybės žinios, 1997, Nr. 21-210);
 21. Tipinė nuteistųjų integracijos į visuomenę programa, patvirtinta Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2004 m. gegužės 24 d. įsakymu Nr. 4/07-132 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 87-3192);
 22. Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės reabilitacijos programa, patvirtinta Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. gruodžio 19d. įsakymu Nr. 4/07-243 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 7-167);
 23. Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas panaudojus smurtą, socialinės reabilitacijos programa, patvirtinta Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. gruodžio 19 d. įsakymu Nr. 4/07-243 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 7-167);
 24. Dėl Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2001 gruodžio 27 d. įsakymo Nr. 112 Dėl asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinio ir socialinio švietimo programos patvirtinimo pakeitimo, patvirtinta Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2003 m. rugsėjo 24 d. įsakymu Nr.4/07-174 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 92-4182).

Specialioji literatūra:

Straipsniai, monografijos, vadovėliai, :

1. ALIUKONIENĖ, R. MILINIS, A. Kitų žmonių gyvybei pavojingas būdas kaip nužudymo, sunkaus ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo kvalifikuojamasis požymis. *Teisė*, 2006, nr. 59;
2. BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 1999, t.12(4);
3. BABACHINAITĖ, G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas. *Jurisprudencija*, 2000, t.15(7);
4. BABACHINAITĖ, G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. *Jurisprudencija*, 2002, t.27(19);
5. BABACHINAITĖ, G. KUKLIANSKIS, S. Teorinės nusikalstamumo problemos. *Jurisprudencija*, 2003, t.42(34);
6. ČEPAS, A. Nusikalstamumo priežasčių turinys. *Teisė*, 1993, nr. 26;
7. DAPŠYS, A. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės. *Teisės problemos*, 1998, nr. 3-4;
8. GALINAITYTĖ J. Individo teisinė socializacija: samprata ir struktūra. *Jurisprudencija*, 2001, t.20(12);
9. SIRVYDIS, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje. *Jurisprudencija*, 2003, t.38(30);
10. JATKEVIČIUS, A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. *Daktaro disertacija*, Vilnius: VU, 2003;
11. PALAVINSKIENĖ, B. Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis. *Jurisprudencija*, 2001, t.20(12);
12. ANDRIULIS, V., MAKSIMAITIS, M. ir kt. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002;
13. PAVILONIS, V., ABRAMAVIČIUS, A., ČEPAS, A. ir kt. *Baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001;
14. PAVILONIS, V., ABRAMAVIČIUS, A., BIELIŪNAS, E. ir kt. *Baudžiamoji teisė. Speciali dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001;
15. BLAŽEVIČIUS, J., USIK, D., ŠVEDAS, G. *Bausmių vykdymo kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;
16. *1961 m. Lietuvos TSR Baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1974 m.;
17. BEKARIJA, Č. *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vilnius: Mintis, 1992;
18. BULOTAITĖ, L. *Priklausomybių psichologiniai aspektai*. Vilnius, 1998;
19. ČEPAS A. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys*. Vilnius: Mintis, 1982;
20. ČEPAS A. *Sunkinanti aplinkybė*. Vilnius: Mintis, 1989;
21. DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002;

22. DRAKŠAS, R. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005;
23. GILLIGAN, J. *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2002;
24. JUSTICKIS V. *Kriminologija. I dalis*. Vilnius: LTU, 2001;
25. JUSTICKIS, V. *Kriminologija. II dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004;
Kriminologija. Vilnius: Pradai, 1994;
26. LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas, 1997;
27. LEONAVIČIUS, J. *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia, 1993;
28. MAKSIMAITIS, M., VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997;
29. MAKSIMAITIS, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2001;
30. *Namų advokatas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002;
31. NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: VU leidykla, 1998;
32. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Pirmoji knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006;
33. PĖSTININKAS, A. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis, 1984;
34. *Tarybinė baudžiamoji teisė. Ypatingoji dalis*. Vilnius: Mintis, 1974;
35. VALICKAS, G. *Asmenybės savęs vertinimas*. Vilnius: VU, 1991;
36. VALICKAS, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos Teisės Akademija, 1997;
37. АБЕЛЪЦЕВ, С.Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: Юрист, 2000;
38. АНТОНОВ, Ю.М., КУДРЯВЦЕВ, В.Н., ЭМИНОВ, В.Е. *Личность преступника*. Санкт-Петербург: Юридический центр Прес, 2004;
39. БОРОДИН, С.В., ПОБЕГАЙЛО, Э.Ф. *Характеристика умышленных убийств*. Москва, 1981;
40. ФОКС, В. *Введение в криминологию*. Москва: Прогрес, 1980;
41. КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования*. Москва: Юрист, 1998;
42. КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Личность преступника*. Москва: Юридическая литература, 1975;
43. КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Механизм преступного поведения*. Москва: Юрист, 1981;
44. КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Причинность в криминологии*. Москва: Юридическая литература, 1968;

45. *Криминология*. Москва: Юрист, 1995;
46. *Криминология*. Под ред. Джозефа Ф. Шели. Москва-Санкт Петербург- Нижний Новгород- Воронеж-Ростов на Дону-Екатеренбург-Самара-Киев –Харьков-Минск: Питер, 2003;
47. *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юрист, 2005;
48. *Криминология*. Под ред. Кудрявцев В. Н. Москва: Юридическая литература, 1976;
49. *Mental disorder and homicide in Australia, Australian Institute of Criminology: Trends and Issues in crime and criminal justice*, 1999;
50. *Российская криминологическая энциклопедия*. Москва: Норма, 2000.

Teismo nutarimai ir nutartys:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr.46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-348/2006;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-317/2006;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288/2006;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. kovo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283/2006;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-135/2006;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-728/2005;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-701/2005;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133/2005;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324/2005;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-162/2005;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-693/2004;

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-304/2004;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2002 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174/2002;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006.

Interneto tinklalapiai:

1. Lietuvos Respublikos Seimo tinklapis www.lrs.lt;
2. Lietuvos Aukščiausiojo teismo tinklapis www.lat.litlex.lt;
3. Nusikalstamumo prevencijos centro Lietuvoje tinklapis www.nplc.lt;
4. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės tinklapis www.std.lt;
5. Kalėjimų departamento prie teisingumo ministerijos tinklapis www.kdmc.lt;
6. Vidaus reikalų ministerijos tinklapis www.vrm.lt .

Priedai

1 priedas

ANKETA

Jūsų rankose - paruošta anketa apie asmenybę ir jo paties savęs vertinimą. Anketa yra neilga ir anoniminė. Jos rezultatai bus panaudoti tik studento moksliniam darbui, todėl busiu dėkinga už išsamius Jūsų atsakymus. Atsakymus apibraukite.

- A.** 1. *Kiek Jums metų?:* a) 20-25 c) 30-35 e) 40-45 g) iki 20
b) 25-30 d) 35-40 f) 45-50 ir daugiau.
2. *Užaugau :* a) su mama ir tėčiu c) su tėčiu e) su vienu iš senelių
b) su mama d) su seneliais f) vaikų namuose
g) su globėjais
3. *Išsilavinimas :* a) pradinis c) vidurinis e) aukštesnysis
b) 8-ios klasės d) spec. vidurinis f) aukštasis
4. *Šeimyninė padėtis:* a) ištekėjusi b) išsituokusi c) netekėjusi
5. *Ar turite vaikų :* a) neturiu c) 2 e) 4 g) 6 ir daugiau
b) 1 d) 3 f) 5

B. Konfliktai šeimoje, jeigu jų būdavo:

I Dėl ko šeimoje kildavo konfliktai?:

1. Tėvas/mama/ globėjai gėrė
2. Tėvai nesutarė tarpusavyje
3. Dėl mano brolio(sesers) blogo elgesio, mokymosi
4. Dėl finansinių problemų
5. Dėl nereikšmingų dalykų
6. Nesutarimai su seneliais
7. Tėtis/mama/ nepareidavo namo arba vėlai

II Kaip Jūs reaguodavote į konfliktus?:

1. Blogai jaučiausi: liūdna, jaudinausi
2. Išėdavau į kitą kambarį ar kiemą
3. Nekreipiau dėmesio
4. Man nepatiko, kai tėvai barėsi
5. Verkiau
6. Prašiau, kad tėvai nesibartų
7. Pati imdavau šaukti, pykti
8. Užstodavau mamą

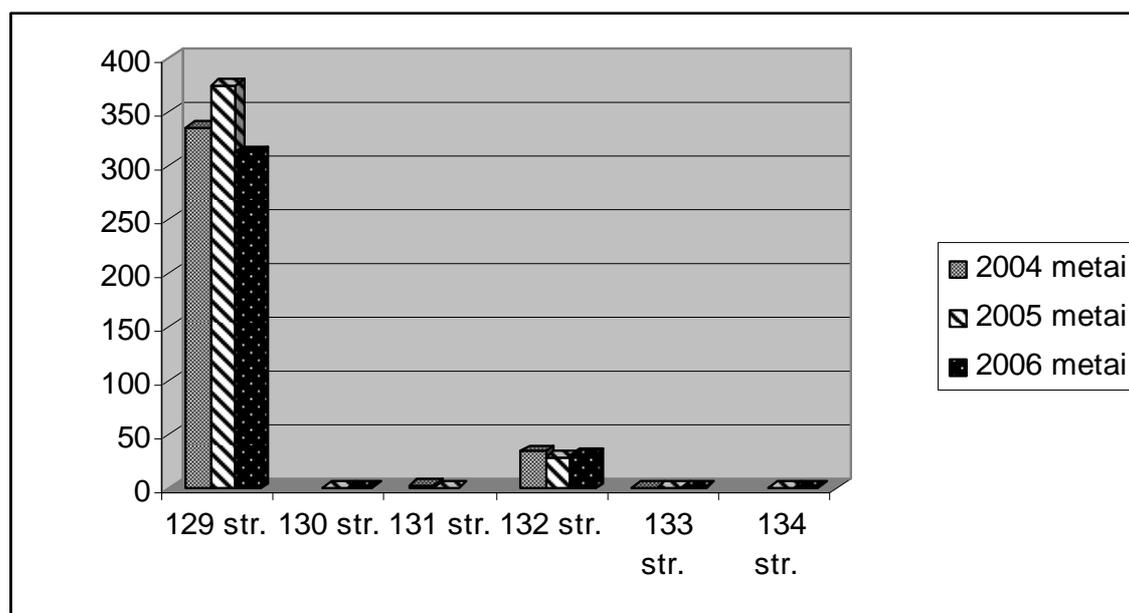
C. *Savęs vertinimo skalė*

TEIGINYS	Visiškai Sutinku	Sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Aš esu patenkinta savimi				
2. Kartais aš galvoju, kad esu niekam tikusi				
3. Aš jaučiu, kad turiu daug gerų savybių				
4. Aš galiu atlikti darbus taip pat gerai, kaip ir dauguma kitų žmonių				
5. Aš jaučiu, kad neturiu kuo didžiuotis				
6. Kartais aš jaučiuosi niekam nereikalinga				
7. Aš jaučiu, kad esu verta mažiausiai tiek, kiek ir kiti				
8. Aš norėčiau labiau pasitikėti savimi				
9. Apskritai aš esu linkusi jaustis nevykėle				
10. Aš teigiamai žiūriu į save				

1 lentelė. Asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei

Nusikalstamos veikos	2004 metai	2005 metai	2006 metai
Nužudymas 129 str.	336	375	313
Nužudymas labai susijaudinus 130 str.	0	1	1
Naujagimio nužudymas 131 str.	3	1	0
Neatsargus gyvybės atėmimas 132 str.	35	30	31
Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės 133 str.	2	2	1
Padėjimas nusižudyti 134 str.	0	1	1
IŠ VISO	376	410	347

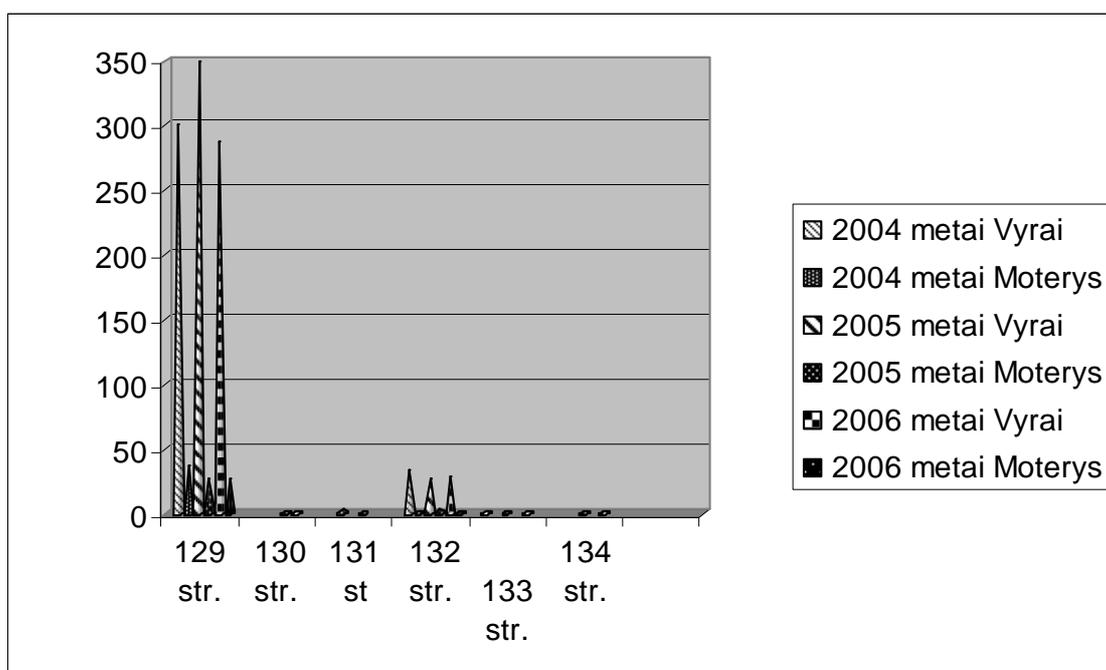
1 grafikas. Asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei

2 lentelė. Asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei, pagal lytį

Nusikalstamos veikos	2004 metai		2005 metai		2006 metai	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Nužudymas 129 str.	300	36	348	27	287	26
Nužudymas labai susijaudinus 130 str.	0	0	0	1	1	0
Naujagimio nužudymas 131 st	0	3	0	1	0	0
Neatsargus gyvybės atėmimas 132 str.	33	2	26	4	29	2
Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės 133 str.	2	0	2	0	1	0
Padėjimas nusižudyti 134 str.	0	0	1	0	1	0
IŠ VISO	333	43	377	33	319	28

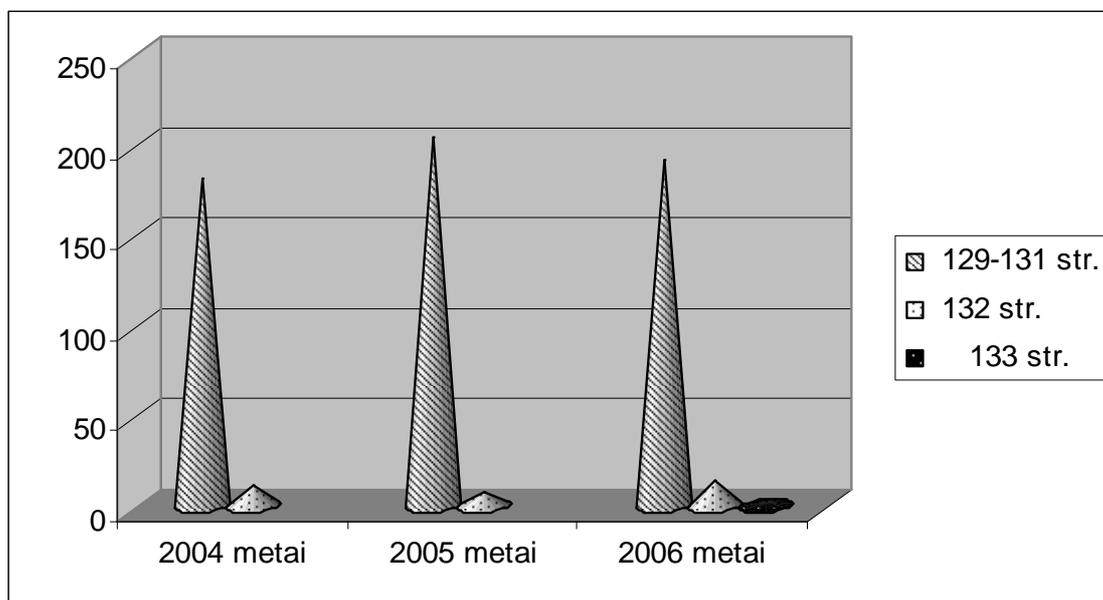
2 grafikas. Asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei, pagal lytį

3 lentelė. Neblaivūs asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei

Nusikalstamos veikos	2004 metai	2005 metai	2006 metai
Tyčiniai nužudymai 129-131 str.	181	204	191
Neatsargus gyvybės atėmimas 132 str.	11	8	14
Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės 133 str.	0	0	2
IŠ VISO	192	212	207

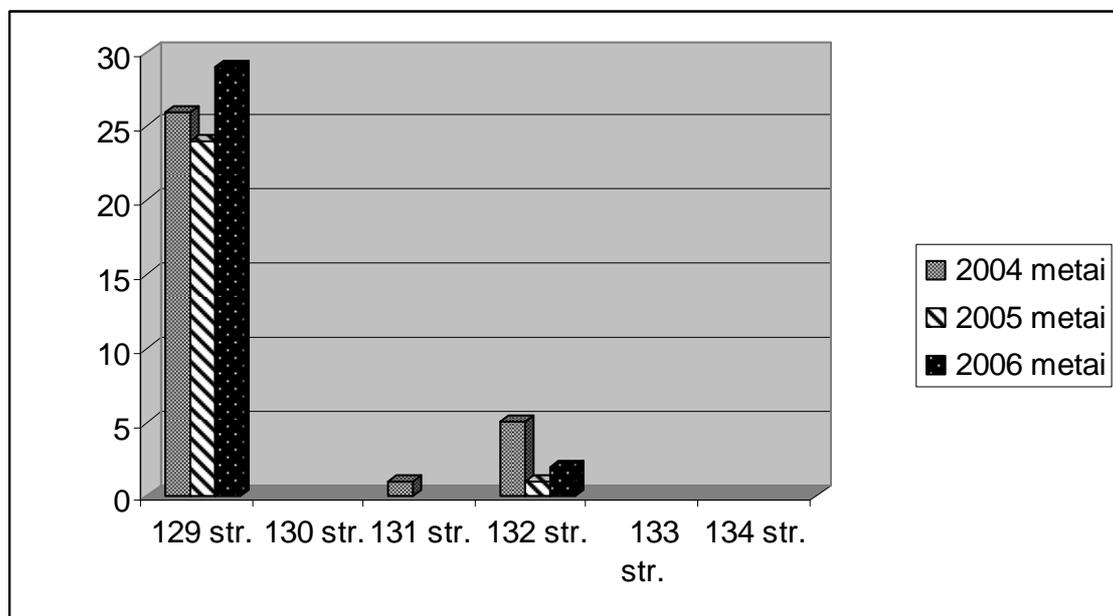
3 grafikas. Neblaivūs asmenys, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei

4 lentelė. Nepilnamečiai, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei

Nusikalstamos veikos	2004 metai	2005 metai	2006 metai
Nužudymas 129 str.	26	24	29
Nužudymas labai susijaudinus 130 str.	0	0	0
Naujagimio nužudymas 131 str.	1	0	0
Neatsargus gyvybės atėmimas 132 str.	5	1	2
Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės 133 str.	0	0	0
Padėjimas nusižudyti 134 str.	0	0	0
IŠ VISO	32	25	31

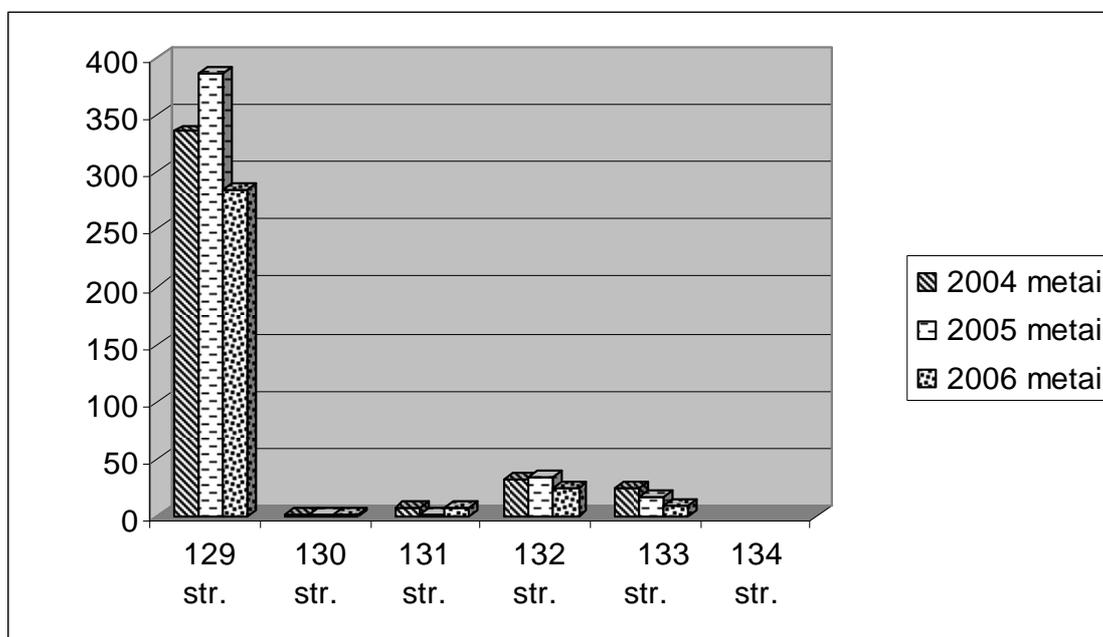
4 grafikas. Nepilnamečiai, padarę nusikaltimus žmogaus gyvybei

5 lentelė. Padaryti nusikaltimai žmogaus gyvybei (savivaldybių duomenys)

Nusikalstamos veikos	2004 metai	2005 metai	2006 metai
Nužudymas 129 str.	336	387	286
Nužudymas labai susijaudinus 130 str.	1	1	1
Naujagimio nužudymas 131 str.	8	2	7
Neatsargus gyvybės atėmimas 132 str.	33	35	25
Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės 133 str.	25	17	10
Padėjimas nusižudyti 134 str.	0	0	0
IŠ VISO	403	442	329

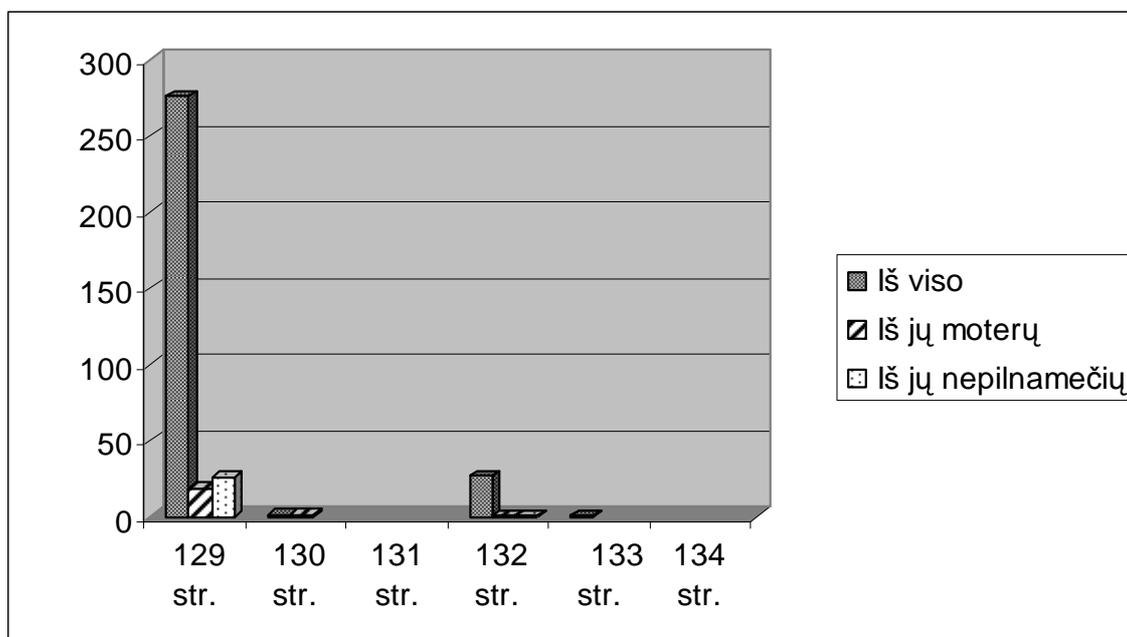
5 grafikas. Padaryti nusikaltimai žmogaus gyvybei (savivaldybių duomenys)

6 lentelė. Nuteista asmenų už nusikaltimus žmogaus gyvybei per 2006 metus

Nusikalstamos veikos	Iš viso	Iš jų moterų	Iš jų nepilnamečių
Nužudymas 129 str.	276	19	26
Nužudymas labai susijaudinus 130 str.	2	2	0
Naujagimio nužudymas 131 str.	0	0	0
Neatsargus gyvybės atėmimas 132 str.	27	1	1
Sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės 133 str.	1	0	0
Padėjimas nusižudyti 134 str.	0	0	0
IŠ VISO	306	22	27

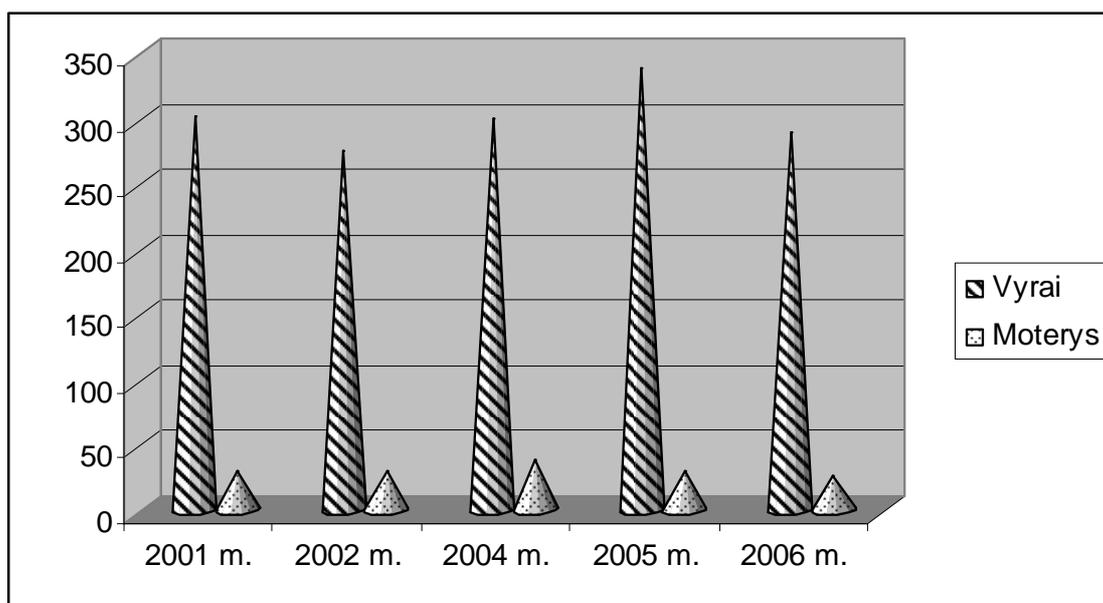
6 grafikas. Nuteista asmenų už nusikaltimus žmogaus gyvybei per 2006 metus

7 lentelė. Asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, lytis

Metai	Vyrai	Moterys	Iš viso
2001	301	29	330
2002	275	29	304
2004	300	39	339
2005	337	29	366
2006	288	26	314

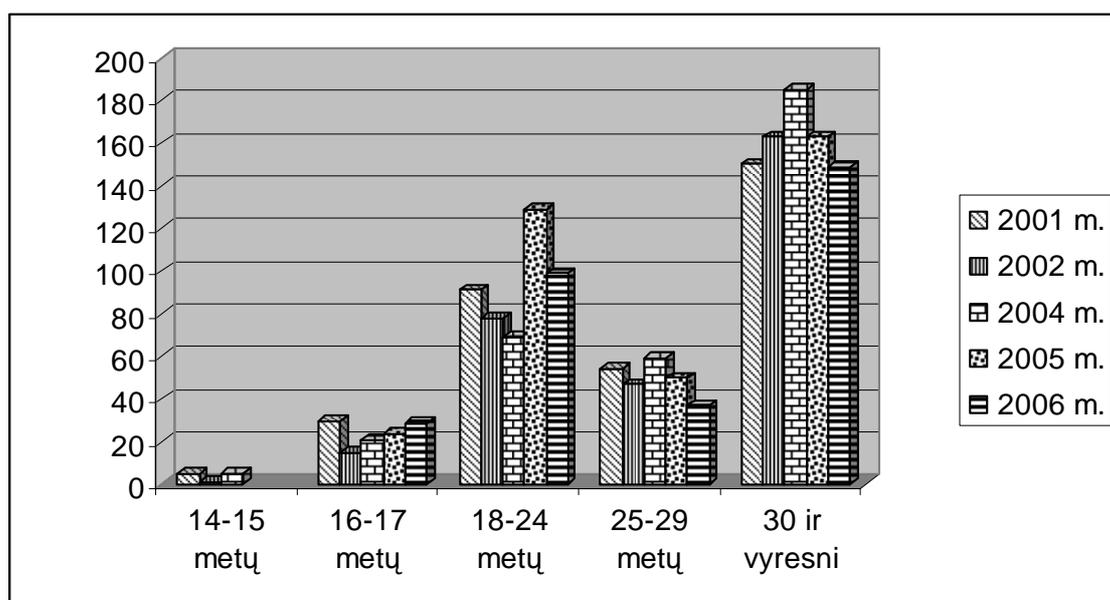
7 grafikas. Asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, lytis

8 lentelė. Asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, amžius

Metai	14-15 metų	16-17 metų	18-24 metų	25-29 metų	30 ir vyresni
2001 m.	5	30	91	54	150
2002 m.	1	15	78	47	163
2004 m.	5	21	69	59	185
2005 m.		24	129	50	163
2006 m.		29	99	37	149

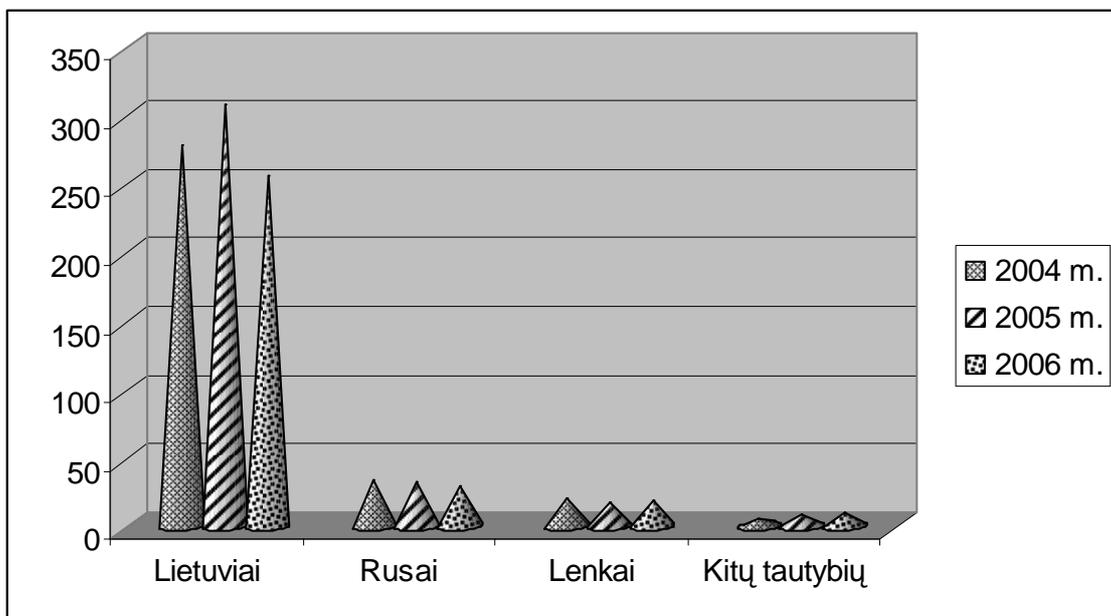
8 grafikas. Asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, amžius

9 lentelė. Asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, tautybė

Metai	Lietuviai	Rusai	Lenkai	Kitų tautybių
2004 m.	278	34	21	5
2005 m.	307	33	18	8
2006 m.	255	30	19	10

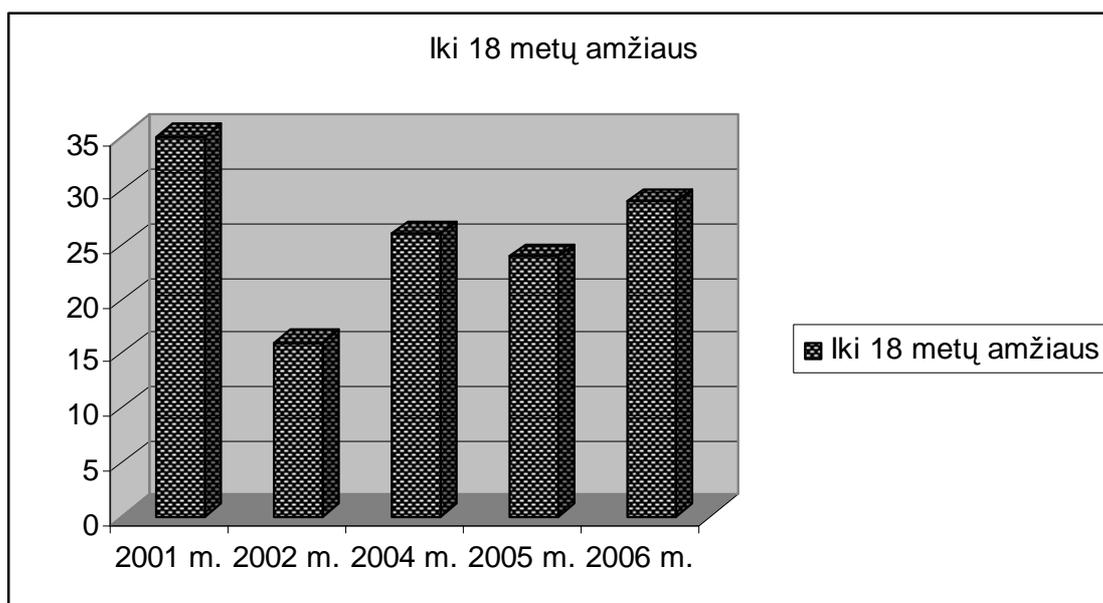
9 grafikas. Asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, tautybė

10 lentelė. Nepilnamečiai, padarę tyčinius nužudymus

Metai	Iki 18 metų amžiaus
2001 m.	35
2002 m.	16
2004 m.	26
2005 m.	24
2006 m.	29

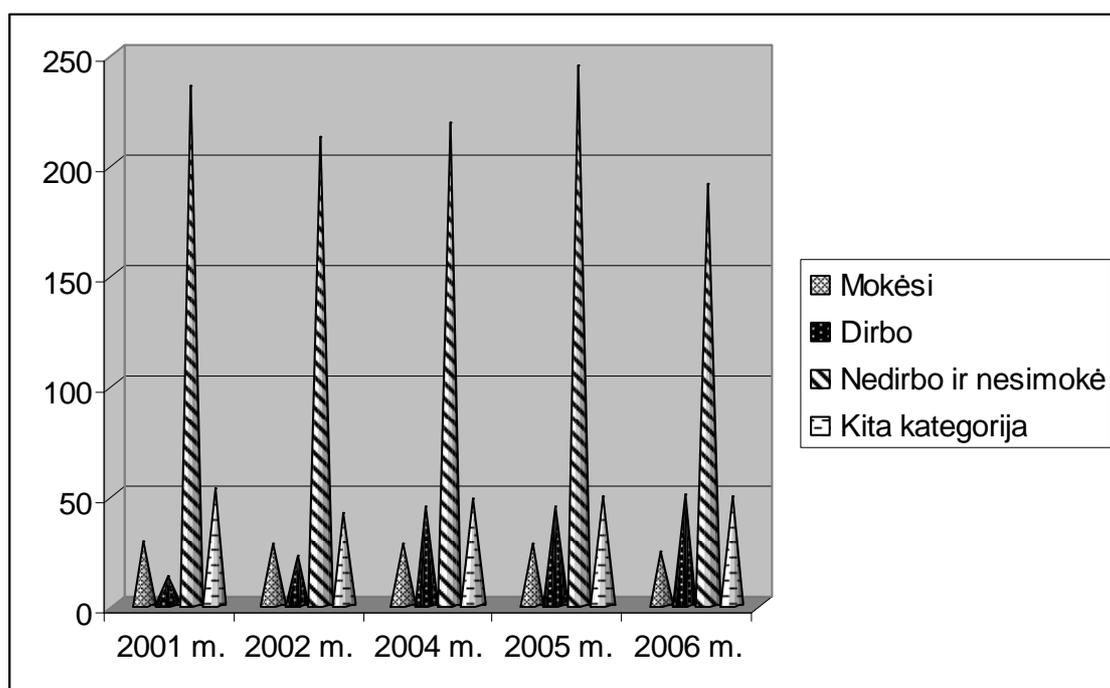
10 grafikas. Nepilnamečiai, padarę tyčinius nužudymus

11 lentelė. Asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, užimtumas

Metai	Mokėsi	Dirbo	Nedirbo ir nesimokė	Kita kategorija
2001 m.	29	13	235	53
2002 m.	28	22	212	42
2004 m.	28	44	219	48
2005 m.	28	44	245	49
2006 m.	24	50	191	49

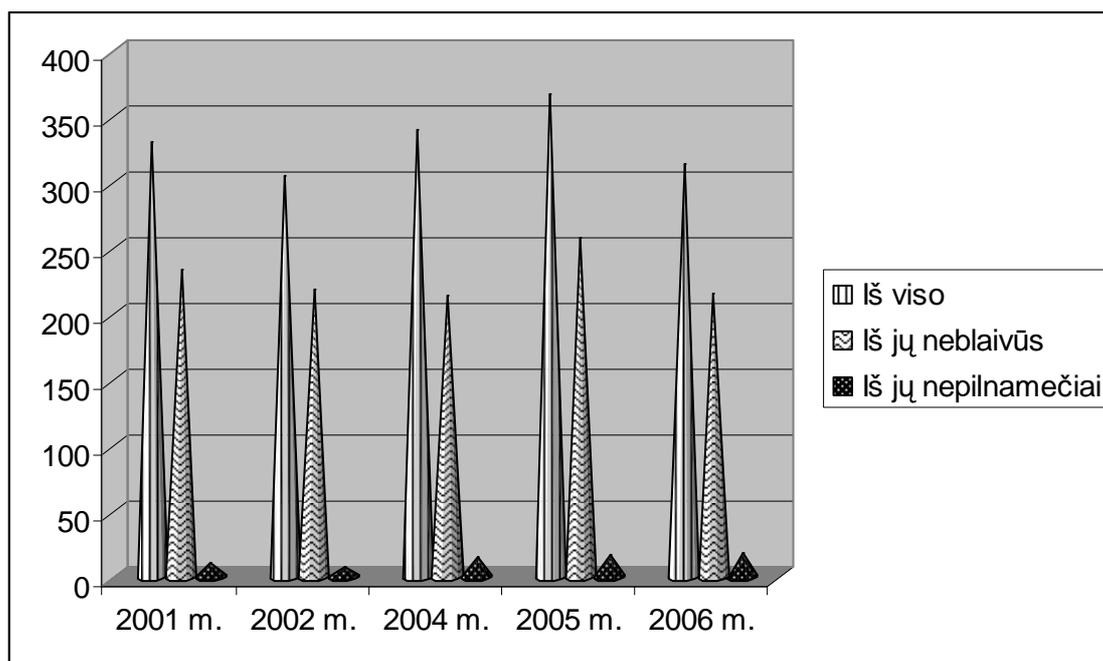
11 grafikas. Asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, užimtumas

12 lentelė. Neblaivūs asmenys, padarę tyčinius nužudymus

Metai	Iš viso	Iš jų neblaivūs	Iš jų nepilnamečiai	Apsvaigę nuo narkotikų ir psichotropinių medžiagų
2001 m.	330	233	11	1
2002 m.	304	218	8	4
2004 m.	339	214	15	1
2005 m.	366	257	17	2
2006 m.	314	215	18	6

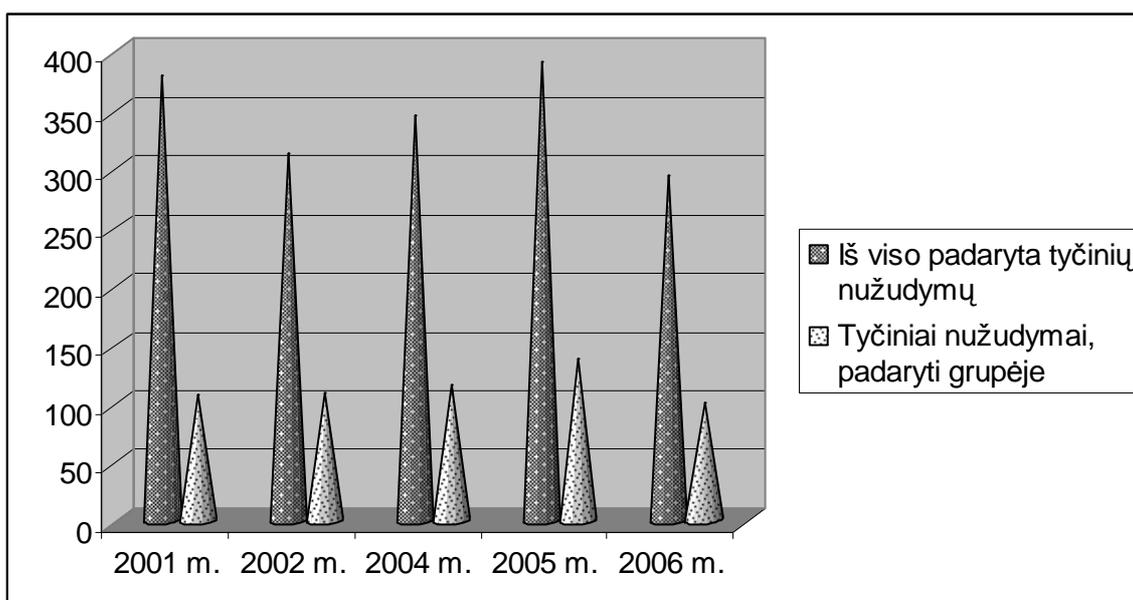
12 grafikas. Apsvaigę nuo alkoholio asmenys, padarę tyčinius nužudymus

13 lentelė. Tyčiniai nužudymai, padaryti grupėje

Metai	Iš viso padaryta tyčinių nužudymų	Tyčiniai nužudymai, padaryti grupėje
2001 m.	378	106
2002 m.	313	109
2004 m.	345	115
2005 m.	390	137
2006 m.	294	100

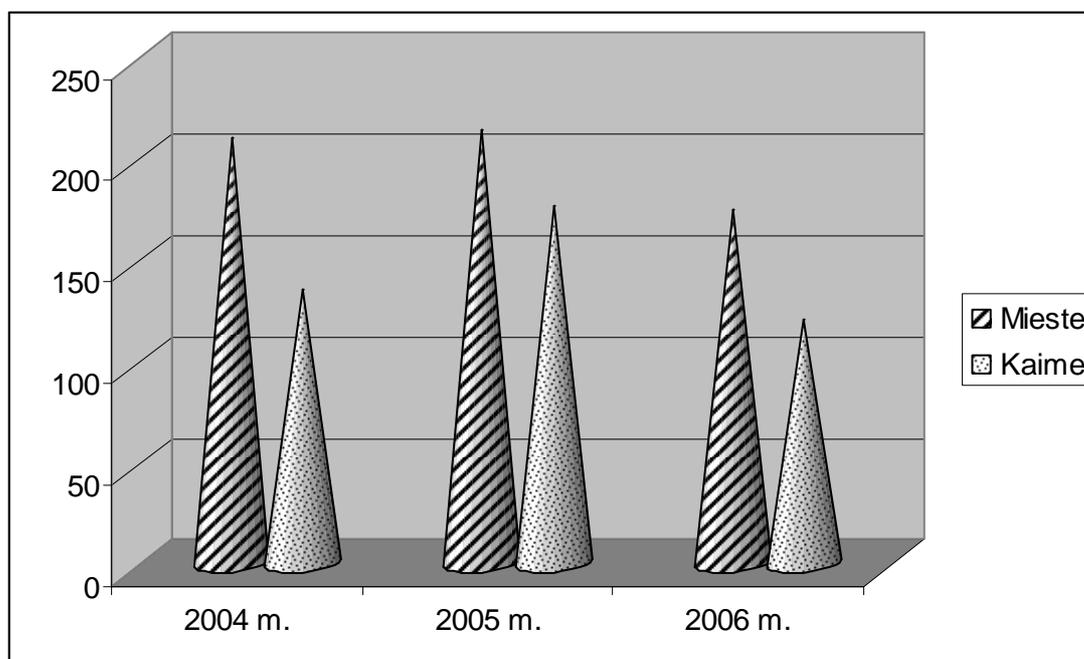
13 grafikas. Tyčiniai nužudymai, padaryti grupėje

14 lentelė. Vietovės, kuriose padaryti tyčiniai nužudymai

Metai	Mieste	Kaime
2004 m.	210	135
2005 m.	214	176
2006 m.	174	120

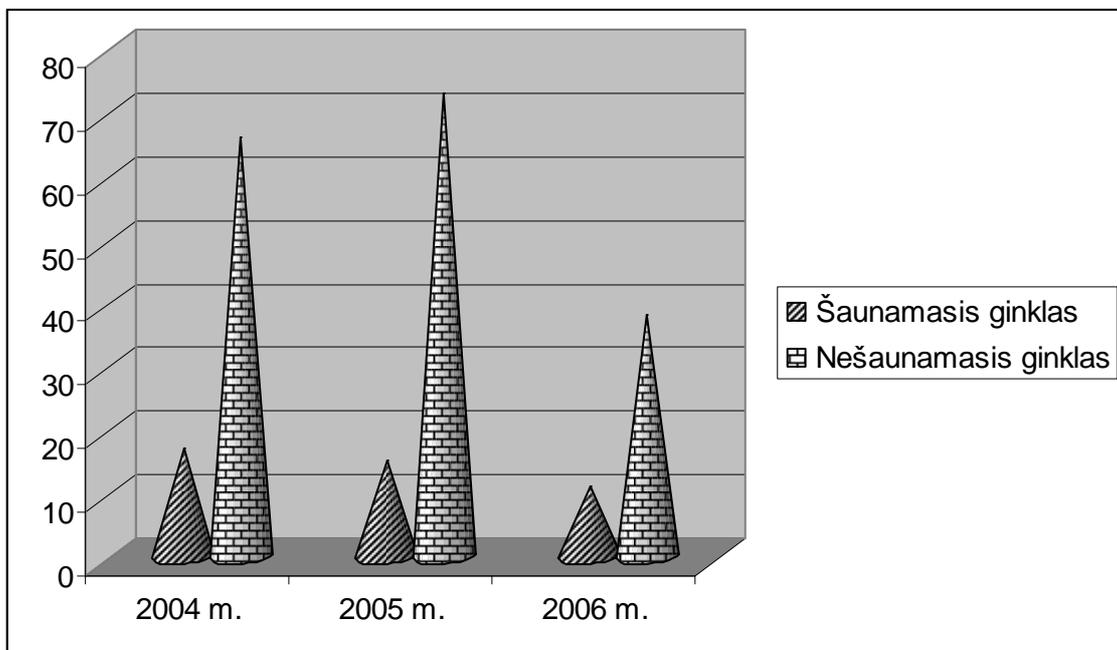
14 grafikas. Vietovės, kuriose padaryti tyčiniai nužudymai

15 lentelė. Tyčinių nužudymų įrankiai ir priemonės

Metai	Šaunamasis ginklas	Nešaunamasis ginklas
2004 m.	17	66
2005 m.	15	73
2006 m.	11	38

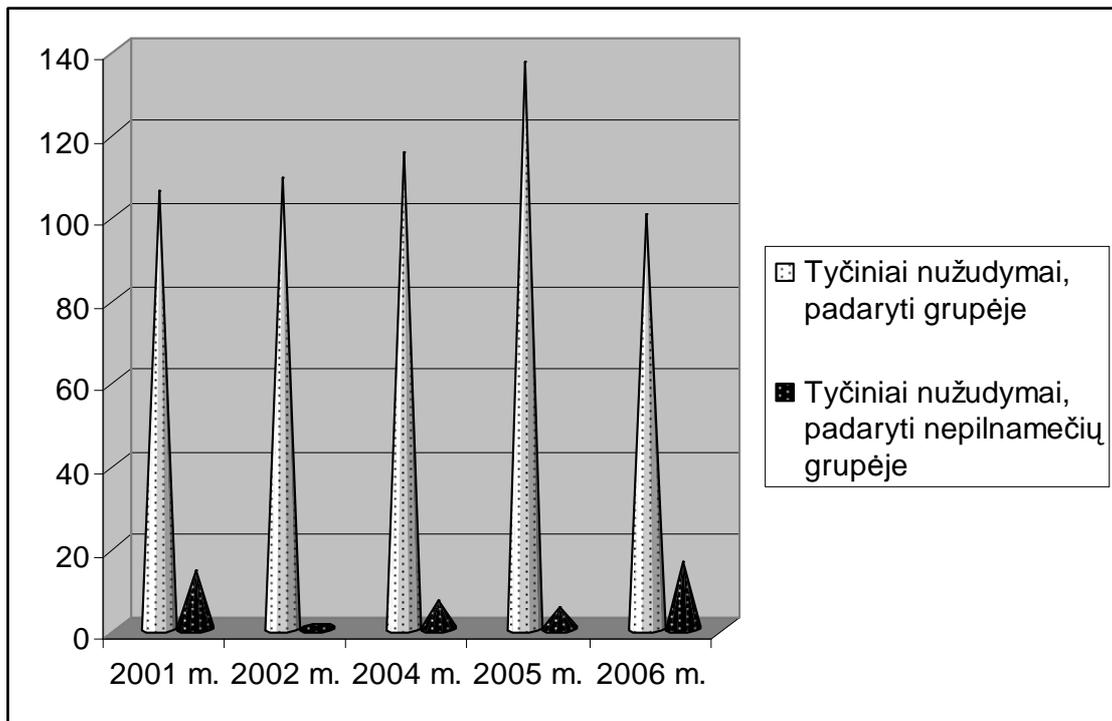
15 grafikas. Tyčinių nužudymų įrankiai ir priemonės

16 lentelė. Tyčiniai nužudymai, padaryti nepilnamečių grupėje

Metai	Tyčiniai nužudymai, padaryti grupėje	Tyčiniai nužudymai, padaryti nepilnamečių grupėje
2001 m.	106	14
2002 m.	109	0
2004 m.	115	7
2005 m.	137	5
2006 m.	100	16

16 grafikas. Tyčiniai nužudymai, padaryti nepilnamečių grupėje

17 lentelė. Asmenų, padariusių tyčinius nužudymus, išsilavinimas

Metai	Aukštasis	Aukštesnysis	Profesinis	Vidurinis	Pagrindinis	Be išsilavinimo
2001 m.	10	15	20	118	161	6
2002 m.	5	10	27	106	150	6
2004 m.	8	19	17	138	154	3
2005 m.	5	27	18	138	175	3
2006 m.	6	136 (aukštesnysis arba vidurinis)			172 (profesinis, pagrindinis, be išsilavinimo)	

18 lentelė. Asmenys, padarę tyčinius nužudymus, kurie buvo anksčiau padarę nusikaltimus

Metai	Atidėtas bausmės vykdymas (BK 75 str.)	Lygtinai atleistas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą (BK 75 str.)	Būdamas recidyvistu	Padarė tos pačios rūšies nusikalstamą veiką	Per 1 metus po paleidimo iš PDĮ
2001 m.	20	6	2	14	21
2002 m.	12	4	4	6	14
2004 m.	8	8	4	5	13
2005 m.	13	9	3	8	6
2006 m.	4	3	4	3	2

19 lentelė. Tiksliai tyčinių nužudymų vieta

Metai	Viešoji vieta, gatvė	Vienkiemis	Gyvenamoji patalpa	Negyvenamoji patalpa	Transportas	Įstaiga	Prekybos ir maitinimo įstaiga	Kita
2004 m.	53	13	190	18	3	1	2	65
2005 m.	47	6	207	27	4	2	3	5
2006 m.	63	2	170	17	1	1	2	9

20 lentelė. Tyrimas, skirtas nustatyti psichinių sutrikimų paplitimą tarp žudikų

Tyrėjas	Šalis	Asmenys su psichiniais sutrikimais %
Jaywardene&Ranasinghe	Ceylon	1,6
Boudouris	Detroit, US	4,4
Gibson	Britain	39
Gilles	Scotland	5,8
Landau	Israel	11,8
Hart Hansen	Denmark	19
Haefner&Boker	Germany	3
Grumberg&Klinger&Grumet	Vew York, US	19
Gudjonsson&Petursson	London	34
Taylor&Gunn	London	11
Lindqvist	Northen Sweden	53
Cote&Hodgins	Canada	35

17 grafikas.

18 grafikas.

